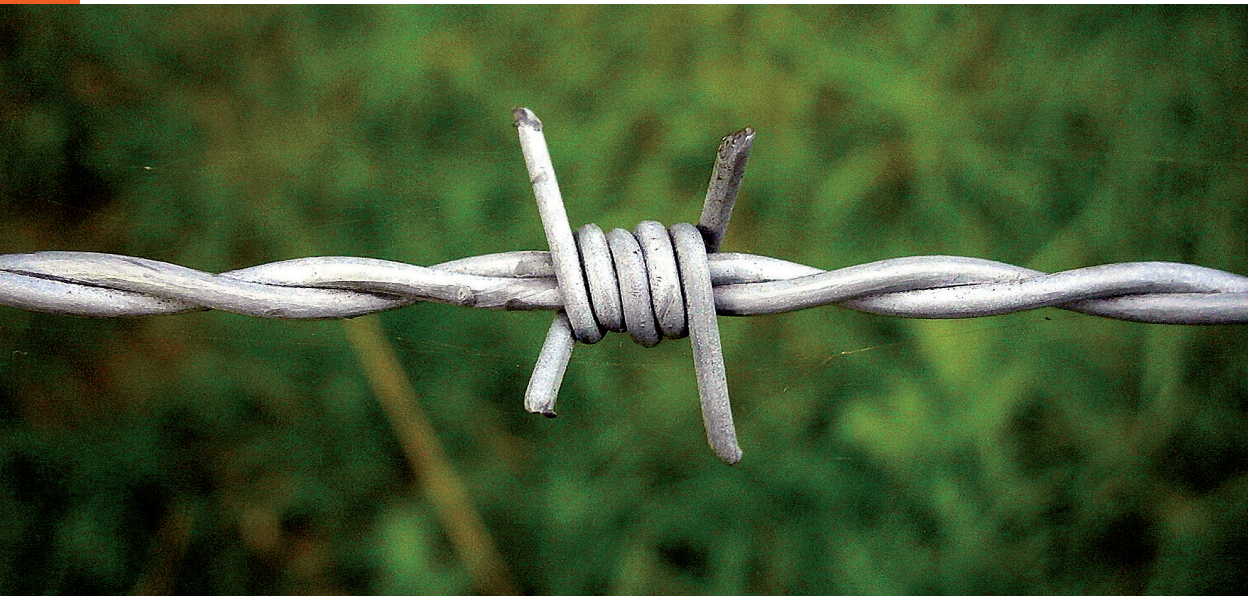

Az emlékezés joga

Kézikönyv arról, hogyan tanítsuk a roma népiartást fiataloknak

Második kiadás

Az emlékezés joga

Kézikönyv arról, hogyan
tanítsuk a roma népirtást
fiataloknak

Második kiadás

Szerző: Ellie Keen

Szerkesztő: Rui Gomes

www.coe.int/youth/roma

AZ EMLÉKEZÉS JOGA

Kézikönyv arról, hogyan tanítsuk a roma népirtást fiataloknak (második kiadás)

A kézikönyvben kifejtett nézetek nem feltétlenül tükrözik az Európa Tanács véleményét.

A kiadvány szerzői jogai az Európa Tanács birtokában vannak. A kiadvány semmilyen részét nem lehet lefordítani, lemásolni vagy továbbítani semmilyen formában, semmilyen módon, elektronikusan (CD-ROM, internet stb.) vagy mechanikusan, ideértve a fénymásolást, felvételt vagy bármilyen információt tároló vagy visszakereső rendszert az Európa Tanács Kommunikációs Igazgatósága Kiadói Részlegének (publishing@coe.int) az írásos jóváhagyása nélkül (másolatban: Budapesti Európai Ifjúsági Központ, H-1024 Budapest, Zivatar utca 1-3; email: eycb.secretariat@coe.int).

Az ebből a kiadványból származó anyagok sokszorosítása kizárólag nem kereskedelmi célú felhasználásra engedélyezett, a forrás megfelelő feltüntetésével.

A dokumentummal kapcsolatos minden egyéb levelezést az Európa Tanács Ifjúsági Osztályához kell címezni:

Európai Ifjúsági Központ Strasbourg 30, rue
Pierre de Coubertin
F67075 Strasbourg Cedex - Franciaország
E-mail: youth@coe.int

© Council of Europe, 2021

Tördelés és tervezés: Pedro Meca / SPDP
Fénykép: Eukalyptus (Pixabay)

Printed in France

ISBN: 978-92-871-9039-0

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket szeretnénk kifejezni mindazoknak, akik hozzájárultak a kiadványhoz, javaslataikkal és visszajelzéseikkel, különösen pedig a következőknek:

- ▶ A 2013. decemberi, Strasbourgban tartott egyeztető megbeszélés résztvevői, rendkívül értékes hozzájárulásukért ahhoz, hogy ez a kiadvány hasznos eszközzé váljon az oktatók és az ifjúsági szervezetek számára: Gerhard Baumgartner (osztrák kezdeményezés a roma népirtással kapcsolatos oktatási anyagokért); Nathan Chicheportiche (Zsidó Diákok Európai Uniója); Maryana Borisova, Vicente Rodríguez Fernández, Alexandra Jach, Rebekah Ward (ternYpe, Nemzetközi Roma Ifjúsági Hálózat); Angel Ivanov (az Európai Roma Fialatok Fóruma); Zuzana Brodilová (Konexe); Robert Sigel (Bajor Állami Állampolgári Ismeretek Oktatási Központ); Simona Vannini (Pestalozzi Program); Dzafer Buzoli (Docba); Nicolae Radița (az Európa Tanács eseti romaügyi szakértői bizottsága/CAHROM); Piotr Trojanski (Krakkói Pedagógiai Egyetem); Felicia Waldman (a Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség román delegációja, a Roma Népirtással Foglalkozó Bizottság tagja); Alina Onchis (Ruhama Alapítvány)
- ▶ Zara Lavchyan, aki tanácsadóként tevékenykedett a kézikönyvhez szükséges információk összegyűjtésében különböző szervezetektől és intézményektől
- ▶ Aurora Ailincăi, Ana Rozanova, Michael Guet (Támogatócsoport az Főtitkár Romaügyi Különképviselője számára, Európa Tanács)
- ▶ Clémentine Trolong-Bailly, Robert Rustem (Európai Romák és Utazók Fóruma)
- ▶ Az első kiadás felhasználói, visszajelzéseikért és javaslataikért
- ▶ Nina Kapoor (Ifjúsági Minisztérium, Európa Tanács), aki segített a kézikönyv címének kitalálásában
- ▶ Mara Georgescu (Ifjúsági Osztály, Európa Tanács) a projekt koordinálásáért.

Minden tőlünk telhetőt megtettünk, hogy megkeressük a szövegek és tevékenységek szerzőit, és feltüntessük a nevüket. Elnézést kérünk, ha valahol ez elmaradt, és a következő kiadásban örömmel pótoljuk a hiányokat.

Több, mint jog

Az Európa Tanács ifjúságpolitikájának célja, hogy a fiataloknak - lányoknak és fiúknak, fiatal nőknek és férfiaknak - egyenlő esélyeket és élményeket biztosítson, amelyek lehetővé teszik a számukra olyan ismeretek, készségek és kompetenciák fejlesztését, melyek révén teljes értékű résztvevők lehetnek a társadalom minden területén. Ez a meghatározás megfogalmazza, hogy nem minden fiatal élvez egyforma lehetőségeket, főleg azért, mert vannak olyanok, akik hátrányos megkülönböztetést szenvednek el. Az Európa Tanács ifjúságpolitikájának prioritásai között szerepel tehát a „rasszizmus és a hátrányos megkülönböztetés minden formájának megelőzése és ellensúlyozása”, a fiatalok emberi jogainak és emberi méltóságának teljes körű érvényesítése és vállalások ösztönzése ezen a területen. A Roma Ifjúsági Akcióterv elfogadása az Európa Tanács tevékenységi programjának részeként politikai és gyakorlati következménye annak az igénynek, hogy minden fiatal, így a roma fiatalok is egyenlő esélyeket kapjanak a részvételre.

A Roma Ifjúsági Cselekvési Terv kidolgozásában részt vevő roma fiatalok a terv legfontosabb prioritásaként a *roma fiatalok identitásának az erősítését* jelölték meg. Az identitással kapcsolatos munkát szükségesnek tartották egy olyan környezet megteremtése céljából, amelyben „a roma fiatalok hátrányos megkülönböztetés nélkül fejlődhetnek, biztosak lehetnek az identitásukban és a jövőbeni kilátásaikban, miközben értékelik a történelmüket, sokszínű kulturális hátterüket és azt, hogy fiatalok, romák, saját országuk állampolgárai és aktív európaiak.”¹.

A múlt és a történelem megértésének személyes igénye érthetően fontosabb egy olyan közösség, nevezetesen a romák esetében, akiknek a történelméről a fősodorba tartozó történetírás jórészt tudomást sem vesz, vagy csak mellékesen foglalkozik vele. Az, hogy a roma fiatalok értékelik annak a fontosságát, hogy megismerjék a történelmüket, hogy magabiztos, fiatal európai polgárokként nőjenek fel, bizonyíték arra, hogy az identitások felépítése nem más identitásokkal szemben vagy önvédelmi célból szükséges. Egy olyan közösség, amely tisztában van a történelmével, magabiztosabban fog a jövőbe tekinteni. Ennél is fontosabb, hogy szükséges a történelmi tudatosság a méltóság visszaállításához és ahhoz, hogy a tömeges emberijog-sértések áldozatai fellépjenek annak érdekében, hogy mindenki számára biztosítsák az emberi jogokat és méltóságot.

A roma népirtásra való megemlékezés ügyét aktívan felkarolták roma ifjúsági szervezetek és mozgalmak, az augusztus 2. évfordulóról való megemlékezés és a roma holokauszt nemzetközi emléknapja formájában. A Roma Ifjúsági Cselekvési Tervnek mindenképpen foglalkoznia kell az arra irányuló felhívásokkal, hogy a roma és nem-roma fiatalok egyaránt ismerjék meg ezt a népirtást.

Az oktatási rendszerben történő megemlékezés egyszerre jelent a roma fiatalok identitásának megerősítésére szolgáló eszközt és olyat, amely hasznosan alkalmazható az emberi jogok érvényesítéséért és a hátrányos megkülönböztetés eltörléséért folytatott harcban. Az ilyen típusú oktatási eszközök iránti igény emellett a romák ellen irányuló gyűlöletbeszédben is megjelenik, melynek jelentős része a népirtásra utal! A gyűlöletbeszéd és a visszaélések

---

1. A Roma Ifjúsági Cselekvési Terv bemutatása, Európa Tanács, 2013

veszélyeztetik a demokrácia és az emberi jogok alapértékeit és alapelveit, ami elfogadhatatlan. Az Európa Tanács „No Hate Speech” gyűlöletbeszéd elleni ifjúsági kampánya során számos példát gyűjtöttek össze a romák ellen irányuló gyűlöletbeszédre. Ha ehhez hozzávesszük a szűnni nem akaró - és néha büntetlenül hagyott - rasszista erőszakot és diszkriminációt, ezek elegendő bizonyítékot nyújtanak arra, miért olyan fontos manapság Európában a roma népiértésről való megemlékezés.

Ez a feladat azért különösen nehéz az Európa Tanács ifjúsági szektora számára, mert hagyományosan nem formális oktatási alapelvekkel dolgozunk, ezért nem vagyunk felkészülve a történelmi tárgyú feladatokra. Az Európa Tanács más szektorai több szakértelemmel rendelkeznek és nagyobb hitelességi tőkét halmoztak fel, amit a nemrégiben megjelent, *Shared histories for a Europe without dividing lines* (Megosztott történetek egy választóvonalak nélküli Európa számára) című könyv is igazol. A megemlékezés érdekében folytatott munka azonban több, mint csupán történelem. Az emberi jogokról szóló oktatásban és a holokauszt oktatása során azonban a megemlékezés többet jelent, mint csupán a múlt megismerését: azért kell a múlttal foglalkoznunk, hogy az soha többé ne ismétlődhessen meg. De arról is szól, hogy helyreállítsuk az áldozatok, családtagjaik és közösségeik méltóság- és igazságérzetét.

Ezért az oktatásba beépített megemlékezés teljes mértékben része annak a munkának, melynek során lehetőségeket kínálunk a fiataloknak, és megkönnyítjük a kiszolgáltatott fiatalok csoportjai számára jogaik gyakorlását. A fiatalok, köztük a roma fiatalok bevonása annak a kutatásába, hogy mit jelentett a roma népiértés 1945 előtt és napjainkban, szintén módot kínál arra, hogy aktív résztvevőként és érdeklődőként alakítsák ki a saját álláspontjukat az emberi jogokról és a történelemről.

Ez a kézikönyv egy önállóan használható oktatási forrásmunka, ami nem helyettesíti a történészek munkáját, éppen ellenkezőleg, az a célja, hogy a történelmet érthetővé tegye, feltárja annak összetettségét és a összekapcsolja azt a mai helyzettel annak a célnak a szolgálatában, hogy mindenki számára biztosítsák hosszú távon az emberi jogokat. Ez a kézikönyv segítséget kíván nyújtani tanárok, civil szervezetek és ifjúsági szervezetek számára abban, hogyan tudnak fiatalokkal együtt dolgozni a roma népiértésről való megemlékezés érdekében.

Az emberi jogi oktatás alapelveire épül, és a megemlékezést úgy mutatja be, mint az *emberi jogok megismerésének, tanulási eszközként való alkalmazásának és megvalósításának* az egyik megközelítési módját. Maga a kézikönyv tartalmaz oktatási gyakorlatokat, részletes útmutatást ad arról, hogyan érdemes azokat előkészíteni és lebonyolítani, illetve tárgyalja a megemlékezéseket, információkat nyújt a népiértésről és arról, hogy az mennyiben érinti a romák helyzetét napjainkban.

Ez a kézikönyv egyértelműen antirasszista megközelítést alkalmaz és kiemeli, hogy a múltat meg kell ismernünk annak érdekében, hogy a második világháborúban megtapasztalt helyzetekhez hasonlóak soha többet ne alakulhassanak ki. Ha igaz, hogy „a rassz fogalmát szemantikailag meghaladták, de továbbra is mélyen be van épülve a politikai elképzelésekbe, struktúrákba és gyakorlatokba”², a fiataloknak lehetőséget kell kapniuk a rasszizmus következményeinek és elterjedtségének a megismerésére, hogy megkezdődhessen a

---

2. Alana Lentin and Gavan Titley, *The Crisis of Multiculturalism – Racism in a Neoliberal Age*, Zed Books, London, 2011

rasszizmus teljes felszámolása. Nyilvánvaló, hogy ez mindenhol az oktatás feladata: formális és nem formális körülmények között egyaránt, kihasználva az informális nevelés előnyeit is.

Szerény hozzájárulást jelent ehhez a folyamathoz, de reményeink szerint másokat is inspirálni fog arra, hogy jobban teljesítsenek, és többet tegyenek az emberi jogok jelenéért és jövőjéért a társadalmainkban.

Megjegyzés a terminológiáról

A „roma” kifejezés ebben a kiadványban az európai roma, szinti, kale és ezekhez kapcsolódó csoportokra vonatkozik, beleértve az utazókat és a keleti csoportokat (dom és lom) is. Fontos megjegyezni, hogy a fogalom sokféle, egymástól nagyban különböző csoportra utalhat, így olyan személyekre is, akik cigányként azonosítják magukat.

A „rom” szót is használják, amikor roma származású személyekre utalnak.

A „roma” és a „romani” melléknévként szerepelnek ’roma(ni) nő’, „roma(ni) közösségek”.

Megjegyzés a második kiadáshoz

Az emlékezés joga második kiadása néhány kisebb módosítást tartalmaz az eredeti kiadványhoz képest. *Az emlékezés joga* az első kiadása óta (2014) széles körben elterjedt, roma és nem-roma fiatalok csoportjai egyaránt használják. A reakciók szinte teljes mértékben pozitívak voltak, de óhatatlanul érkezett néhány javaslat pontosításra, módosításra vagy további anyagok tárgyalására. Néhány, a roma népirtással foglalkozó magánszemély és csoport is segítőkészen válaszolt, amikor visszajelzéseket kértünk a műről.

Megpróbáltunk a lehető legtöbb ilyen észrevételre reagálni, az általános célok és a tartalom megváltoztatása nélkül, és anélkül, hogy túlságosan megnövelnénk a terjedelmet. Tudjuk, hogy egy ilyen összetett témában tömörségre törekvő kiadvány mindig tartalmaz valamilyen kompromisszumot, és bizonyos mértékig mindig hiányos lesz. Ellentmondásos is lehet. Eredeti célunk azonban az volt, hogy bemutassuk a témát a népirtás legrosszabb oldalait jórészt nem ismerő közönségnek, vitákra ösztönözzünk, a fiatalokat pedig arra készítsük, hogy tovább vizsgálódjanak a témában. Az ifjúsági csoportok visszajelzései megerősítették, hogy ezeken a területeken a kiadvány elérte a célját. Reméljük, hogy a második kiadás is ugyanilyen sikeres lesz.

A második kiadás főleg a bevezető fejezetekben tartalmaz módosításokat, ahol további bővítettük a népirtásról szóló információkat. A lehetőségekhez mérten frissítettük a népirtás elismerésével és a megemlékezéssel kapcsolatos információkat is.

Tartalomjegyzék

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	3
TÖBB, MINT JOG	5
1. BEVEZETÉS	11
1.1 Egy elfeledett népirtás	11
1.2 A kézikönyvről	13
1.3 Szóhasználat	15
2. A ROMA NÉPIRTÁS	17
2.1 Egy európai népirtás	18
2.2 A legfontosabb tények	23
2.3 Ellenállás	33
2.4 Történelmi háttér	36
2.5 A népirtás után	42
3. MIÉRT KELL MEGEMLÉKEZNI	45
3.1 Mi a megemlékezés?	45
3.2 Miért kell megemlékezni?	45
3.3 Hogyan „emlékezzünk”?	48
4. EGY EMBERI JOGI AGGÁLY	51
4.1 Mik azok az emberi jogok?	51
4.2 Az emberi jogok és a holokauszt	51
4.3 Az emberi jogok és a törvény	57
4.4 Népirtás	59
5. TANÁCSOK PEDAGÓGUSOKNAK	61
5.1 Mielőtt hozzákezdené, gondolja át a következőket	62
5.2 A gyakorlatok megtervezése	64
5.3 A csoport mostani helye legyen a kiindulópont	65
5.4 Ösztönzés a cselekvésre	68
5.5 Facilitálás	68
6. OKTATÁSI GYAKORLATOK	71
6.1 Mi történt?	71
6.2 Miért történt?	80
6.3 Miért volt elfogadhatatlan?	85
6.4 Hogyan kapcsolódik mindez napjaink világához?	89
6.5 Mit tehetünk?	96
7. AZ EURÓPA TANÁCS, MEGEMLÉKEZÉS A ROMA NÉPIRTÁSRÓL ÉS ANNAK OKTATÁSA	103

1. MELLÉKLET: EMBERI JOGI DOKUMENTUMOK	107
Az Egyetemes emberi jogok nyilatkozata (rövidített változat)	107
Emberi jogok európai egyezménye (rövidített változat)	108
2. MELLÉKLET: SZEMÉLYES TÖRTÉNETEK	111
Lendvai Ilona – a családjával a Csillagerőd táborba deportálták	111
Anuța Branzan - családjával együtt Transznyisztriába deportálták	113
Maria Peter- Auschwitzba deportálták	114
3. MELLÉKLET: A NÉPIRTÁS ELISMERÉSE ÉS MEGEMLÉKEZÉSEK AZ EURÓPAI ORSZÁGOKBAN	117
4. MELLÉKLET: LINKEK INTERNETES FORRÁSOKHOZ	125
Általános segédanyagok a roma népiirtásról	125
Általános források a roma történelemről / kultúráról / nyelvről, stb.	126
Emberi jogok	126

1. Bevezetés

1942 novemberében kezdődött a pogrom a zsidók és a cigányok ellen, tömegesen lőtték agyon őket az utcákon... Hideg volt, a cigányasszonyok pedig hangosan sírtak. A hátukon vitték az összes vagyonukat, a dunyhájukkal együtt, mindent, amijük csak volt, de később ezt is elvették tőlük... Elvitték őket a vasúttállomásra, ahol áruszállító vagonokba terelték őket, majd lezárták a vagonokat, amelyeket Chelmen túlra, Sobiborba küldtek, ahol kemencékben lették halálukat

A tábor túlélője, B. Stawska, leírja a romák Sobiborba szállítását (Fickowski, The Gypsies in Poland. History and Customs)

1.1 Egy elfeledett népiirtás

Sokat írtak már a holokauszt oktatásának fontosságáról. Aki ezen a témán akar dolgozni, az ma is számos kézikönyvre és más oktatási segédanyagra tud támaszkodni. Ezeknek a forrásoknak azonban csak egy elenyésző hányada foglalkozik azzal, hogyan tervezték meg a roma népesség szisztematikus legyilkolását. A roma áldozatokról általában csak egy lábjegyzetben emlékeznek meg: a romákat úgy emlegetik, mint a „további csoportok” egyikét, amelyek üldöztetéseket szenvedtek el ebben az időben.

A szinti és a roma népiirtást ugyanazon, a faji mániára visszavezethető indítékból hajtották végre, ugyanolyan előre megfontolt módon, ugyanolyan módszerességgel és a teljes kiirtás szándékával, mint a zsidók genocídiumát. Minden olyan területen, amely a nemzetiszocialisták befolyása alatt állt, teljes családokat gyilkoltak le szisztematikus módon, csecsemőtől aggastyánig.

Roman Herzog, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke, 1997. március 16

A romák nem egy „további csoportot” jelentettek. Ők voltak az egyik fő csoport, amelyet a náciak teljesen meg akartak semmisíteni. Nehéz pontosan megmondani, hányat öltek meg közülük. A háború kitörésekor Európában a roma népesség becslések szerint körülbelül 1 millió fő volt. A háború végére úgy vélekedtek, hogy a roma népesség létszáma mindössze 20-30%-a a háború kitörésekor becsült létszámnak. Ez azt jelenti, hogy 80%-ukat, legalább félmillió főt, valószínűleg megölték.

A lódzi gettón belül a romákat a *Zigeunerlagerben* tartották, amit szögesdrót választott el a gettó többi részétől. Az életkörülmények itt még nyomorúságosabbak voltak, mint a gettó többi részén. 1941. végén, néhány hét leforgása alatt körülbelül 700 roma - főleg gyermekek - halt meg Lódzban egy járvány következtében.

www.romasinti.eu

Országoként változott, hogy mennyire volt teljes a népirtás: a háború befejeztével voltak olyan országok, ahol alig maradtak romák. Más országokban, ahol a roma lakosság egy része túlélte az üldözéseket, a háborús éveket a legtöbben munkatáborokban, kényszerű száműzetésben vagy bujdosva vészelték át. Sokan voltak tömeges halálesetek tanúi, gyakran közeli hozzátartozóik haltak meg a szemük láttára.

Egy roma számára a háborús évek során a „túlélés” a pusztá fennmaradást jelentette, az éhezés és a betegség állandó fenyegetése mellett, folyamatos rettegésben.

A roma népirtás teljesen európai jelenség volt. A második világháború során az egész kontinensen romák tömegét kiáltották ki bűnösnek, üldözték és gyilkolták le pusztán azért, mert romák voltak. Egész családokat gyűjtöttek be, szakítottak el az otthonuktól, tereltek táborokba vagy elkülönített területekre, fenyegettek meg; bántalmazták, megcsonkították és éhezettették őket; nagyon sokukat pedig szándékosan meggyilkolták. Az áldozatok szülők, nagyszülők, nagynénik, nagybácsik és unokatestvérek, csecsemők, kisgyermekek és tizenévesek voltak: senki nem volt túl fiatal vagy túl idős.

Amikor bementem [a tábori kórházba], a gyerekek sírva könyörögtek: „Bácsi, adjál kenyeret, adjál cukrot”... Számomra ezek voltak a legnehezebb pillanatok a táborban. Nem a verés, nem a kihallgatás, hanem ezek a gyerekek.

Dr. Frantisek Janouch, cseh fogoly, aki orvosként dolgozott az Auschwitz-Birkenau-i „cigány” táborban

Ma gyakran hívnak fel minket, hogy „emlékezzünk” a holokausztra, miközben a romák kálváriája szinte teljesen feledésbe merült. Valójában soha nem is ismerték el teljesen. Ennek az egyik jele a szinte teljes tudatlanság állapota: az európai fiataloknak valószínűleg a többsége nincs tudatában azoknak a szörnyű bűncselekményeknek és szenvedéseknek, amelyeket a romáknak el kellett viselniük.

Több okból is fontos, hogy orvosoljuk ezt az egyensúly- és ismerethiányt. Az okok egy része a romák történelmi megítélésével és az ellenük elkövetett bűnök extrém jellegével kapcsolatos; más részük pedig azzal a követelménnyel, hogy a múltbeli atrocitások *minden* áldozatának a szenvedéseit el kell ismerni - és orvosolni kell; megint más részük pedig azért fontos, mert a lakosság nem-roma többsége továbbra is elfogadhatatlan módon ítéli meg és kezeli ennek a közösségnek a képviselőit.

A múlt bűneit nem tisztázták a romák számára megnyugtató módon. Alig vettek róluik tudomást, és soha nem alakítottak ki közös álláspontot a jelentőségükről és a hatásukról a roma népeiségre, arról nem is szólva, hogy a társadalomnak a roma kisebbség felé tanúsított magatartását sem értékelték át. Valójában, sok szempontból a nem roma lakosság viselkedése ma felidéz és megismétel olyan magatartásmintákat, amelyek miatt bekövetkeztek ezek a bűnök.

Ez a kézikönyv megpróbálja helyreállítani az egyensúlyt.

Körbejártam a tábort, és valami elfoglaltságot kerestem. Így hát odamentem a krematóriumot övező szögesdróthoz. Emberek hosszú sorát láttam, akik a krematórium felé lépdeltek... Először nem tudtam mire vélni a látottakat: mésszel leszórt, összekuszálódott holttestek voltak. Gyerekként elképzelni sem tudtam, hogy mindez mi lehet. Később, nagyjából húszéves koromban, ez a jelenet rémálmok formájában kísértett... Gyerekként fogalmam sem volt arról, mennyi szörnyűséggel szembesültem a táborban.

Else Baker, akit 1944 májusában gyerekként Auschwitzba deportáltak. Anyja félig roma volt.

1.2 A kézikönyvről

Ez a kézikönyv önálló forrásmunkaként szolgálhat azok számára, akik szeretnék elmélyíteni a roma népiértékekről szóló ismereteket és tudatosságot. Elsősorban azoknak az ifjúsági munkásoknak szánjuk, akik nem formális környezetben tevékenykednek, de mindenki haszonnal forgathatja, aki az oktatásban dolgozik, akár formális, akár informális környezetben. Az utolsó részben leírt tevékenységek célközönsége a 15-30 éves korosztály.

Ugródeszka a tanuláshoz és a cselekvéshez

Ennek a kézikönyvnek nem célja a roma népiértékek átfogó történelmi áttekintése. Az információkat általánosan elfogadott meglévő történelmi forrásokra és kutatásokra alapoztuk, de ezekből a mai napig elég kevés áll rendelkezésre, ráadásul vannak köztük vitathatók vagy többféleképpen értelmezhetőek is. Amikor ezzel a témával dolgozunk, nem szabad elfelejtenünk, hogy a roma népiértékeket még nem tanulmányozták olyan részletességgel, mint a zsidó holokausztot: a tények és a kérdések mindegyike nagyon kényes, egy részük pedig a mai napig vitatott.

Talán ennél is fontosabb, hogy helytakarékoság miatt és azért, hogy a kézikönyv használható és közérthető legyen, egyszerűsített képet mutatunk be. Számos tényt ki kellett hagynunk, különösen olyanokat, amelyek a régió különböző gyakorlataira vagy körülményeire vonatkoznak.

Ez a kézikönyv egy általános képet kíván felvázolni; az a célja, hogy járuljon hozzá elképzelések és kérdések felvetéséhez ifjúsági csoportokban, ösztönözze kutatás és cselekvési tervek kidolgozását. Reményeink szerint ön is arra fogja ösztönözni azokat, akikkel együtt dolgozik, hogy mélyebben is tárják fel ezt a területet, és bővítsék azt a saját országukról vagy régiójukról szóló információkkal. Ennek számos módja van: ezek közül néhányat a 6. fejezetben vázolunk fel. A Mellékletben a linkek és források listáját is megtalálja.

Ne feledje, hogy ennek a kézikönyvnek az elsődleges célja az, hogy hozzájáruljon a magatartás és az attitűd megváltoztatásához. Legyen a cselekvés elindítója: ne csak a múlt alaposabb megismerésében nyújtson segítséget a csoportnak, hanem a jövő jobbá tételében is.

A fejezetek rövid ismertetése

- ▶ **1. fejezet, Bevezető**
- ▶ **2. fejezet, A roma népirtás**, felvázolja a népirtás hátterét azoknak a számára, akik nem ismerik a részleteket. Figyelemmel arra, hogy egy ilyen kiadványban mennyi hely áll rendelkezésre, az információk szükségszerűen szelektívek és nem terjednek ki a sokféle bűncselekmény teljes körére, aminthogy azt sem tudják kimerítően tárgyalni, hogy ezeknek mi volt a hatásuk az áldozatokra. A szövegben szereplő idézetek és a végén olvasható személyes visszaemlékezések (111. oldal) pótolnak néhány hiányosságot.
- ▶ **3. fejezet: Miért kell megemlékezni**, azt tárgyalja, hogy mi célja - és a fontossága - a roma népirtásról való megemlékezésnek, nem csak a romák, hanem a társadalom egésze számára. Az ebben a részben felvetett kérdések legalább annyira fontosak, mint a magával a népirtással kapcsolatos „tények”: ha hatékonyan akarunk dolgozni ezen a témán, akkor nem elégedhetünk meg pusztán egy történelmi leckével.
- ▶ **4. fejezet, Az emberi jogi perspektíva**, háttérinformációkkal szolgál az emberi jogokról és arról, hogyan függenek össze a népirtással és azzal, ahogyan napjainkban a roma közösséget kezelik a teljes európai földrészen. Az emberi jogok azért fontosak, mert egy közös normarendszert kínálnak a társadalom számára. Ha beépítjük ezeket a fiatalokkal folytatott tevékenységekbe, azzal segítünk nekik a holokauszt szörnyűségeinek a megértésében általánosan elfogadott mércék alapján; és fontos tájékozási pontokat adunk annak a megértéséhez, ami napjainkban történik.

Az oktatási és tanulási gyakorlatoknak és tevékenységeknek követniük és támogatniuk kell a demokratikus és az emberi jogi értékeket és alapelveket.

Az Európa Tanács Chartája a demokratikus állampolgárság oktatásáról és az emberi jogi oktatásról

- ▶ **5. fejezet, Tanácsok pedagógusok számára**, néhány gyakorlati útmutatást ad a témában folyó oktatási munkához. Felvázol egy lehetséges megközelítést arra, hogyan lehet fiatalokkal dolgozni, ami segíti a népirtás tudatosítását, de arra is alkalmas, hogy a fiatalokkal felismertesse a történelmi relevanciát saját magukra és a jelenre nézve. Ideális esetben ez a munka arra készíti a résztvevőket, hogy a tanultakat a tantermen kívül is alkalmazzák.
- ▶ **6. fejezet, Oktatási tevékenységek**, válogatott gyakorlatokat tartalmaz, amelyek révén a fiatalok jobban megismerhetik a népirtással kapcsolatos kérdéskört. Ezeket a tevékenységeket vázlatos formában mutatjuk be, sokat javít a használhatóságukon, ha kiegészítjük őket az előző részekből vett anyaggal.
- ▶ **A 7. Fejezet és a Mellékletek** további, a tevékenységeket támogató forrásokat tartalmaznak, így néhány személyes visszaemlékezést a holokauszt roma túlélőitől, a legfontosabb emberi jogi dokumentumok rövidített változatát és linkeket hasznos online segédanyagokhoz.

Bár az oktatók kísértést érezhetnek, hogy rögtön a tevékenységekkel folytassák, mindenképpen arra ösztönözzük őket, hogy tekintsék át a többi részt is! Ezekben olyan információkat és ötleteket találnak, amelyek megkönnyítik annak az eldöntését, hogy mi a legalkalmasabb megközelítés az adott csoport számára. Az ötletek nagy részét érdemes megosztani a résztvevőkkel is.

1.3 Szóhasználat

Roma / cigány / utazó

A „cigány” kifejezést a „nem cigány” lakosság hagyományosan több különböző közösség, így a romák, a szintik, a kalék és ide kapcsolódó európai csoportok, mint például az utazók megjelölésére használja. Habár van néhány „cigány” közösség, amely ezt a kifejezést alkalmazza saját magára, általánosságban ennek a szónak a jelentése rendkívül sértőnek számít, és szinte kizárólag negatív képzetársításokat hordoz.

A cigánykérdés manapság elsősorban faji kérdést jelent a számunkra. Ezért a nemzetiszocialista államnak lényegében ugyanúgy kell rendeznie a cigánykérdést, ahogyan a zsidókérdést is megoldotta. Amihez már hozzá is kezdtünk...

Adam Wurth, a náci Egészségügyi Minisztérium faji higiéniai kutatási részlegének tagja

Ezért az Európa Tanács kerüli a „cigány” kifejezés használatát, és az összes ilyen csoportot „romának” nevezi. Ezt a terminológiát használjuk mindvégig a kézikönyvben. Ugyanakkor a hivatalos dokumentumokban vagy idézetekben meghagytuk a „cigányokra” való hivatkozásokat, hogy ne változtassuk meg az idézetek szerzői által szándékolt (gyakran negatív) jelentést.

A „cigányellenesség” kifejezés a romákkal szembeni rasszizmust jelenti (a fenti értelemben). Ezt a kifejezést nem a romákra, hanem a nem-roma többségi népességre értjük. Szerepel az ECRI 2011. évi 13. sz. Általános politikai ajánlásában a cigányellenesség és a romákkal szembeni diszkrimináció elleni küzdelemről.

A cigányellenesség a rasszizmus egyik megjelenési formája, a faji felsőbbrendűség ideológiája, a dehumanizálás és az intézményesült rasszizmus egyik formája [...], amit a történelmi diszkrimináció táplál.

Valeriu Nicolae, az Európa Tanács főttkárának romaügyekkel foglalkozó különképviselője

Roma népirtás / roma holokauszt

A kézikönyv első kiadása óta az Európa Tanács módosította ennek a terminológiának a használatát. Jelenleg a „romák és utazók” kifejezést az Európa Tanács olyan csoportok széles körének a jelölésére használja, amelyekre kiterjed az Európa Tanácsnak ezen a területen végzett munkája: egyrészt a) romák, szintik, manuskok, kalék, romanicsalok, bojások/rudari, b) balkáni egyiptomiak (egyiptomiak és askalik); c) keleti népcsoportok (dom, lom és abdal);

másrészről pedig az olyan népcsoportok, amelyeket a közigazgatásban „Gens du voyage” néven említenek, illetve azok a személyek, akik saját magukat cigánynak tekintik.

A „holokauszt” szó a görög *holosz* (egész) és *kausztosz* (elégetett) szavakból származik, és évszázadok óta használják a tömeggyilkosságok megnevezésére. Az 1960-as évek óta a „holokauszt” a náci korszak tömeggyilkosságaira utal - gyakran csak a zsidók tömeges legyilkolására értik. Ebben a kézikönyvben a holokauszt kifejezés minden olyan áldozatra - így a romákra is - utal, akiket a náci rezsim vagy a náccal kollaborálók szándékosan célba vettek és gyilkoltak meg.

A „népirtás” vagy „genocídium” kifejezés viszonylag új keletű, és ebben a kézikönyvben nagyjából ugyanazt jelenti, mint a „holokauszt”. Ezt a kifejezést általánosságban az ENSZ Közgyűlésének 1948. évi 96. (1) sz. határozata alapján értelmezzük: „A népirtás egész embercsoportok létjogosultságának a megtagadása, ahogyan a gyilkosság az egyes emberek élethez való jogának megtagadása”.

[a vádlottak] szándékos és szisztematikus népirtást követtek el... bizonyos elfoglalt területek polgári lakossága ellen azzal a céllal, hogy elpusztítsanak bizonyos rasszokat és embercsoportokat, valamint nemzeti, faji vagy vallási csoportokat, különösen zsidókat, lengyeleket, cigányokat és másokat.

A náci vezetők vádiratának 3. pontja a nürnbergi perben

A népirtás bűncselekményének jogi meghatározását a népirtás megelőzéséről és büntetéséről szóló 1948. évi egyezmény II. Cikke tartalmazza (a definíciót lásd a 59. oldalon).

Egyes, a témával foglalkozó szakemberek más roma kifejezéseket használnak a náci által a roma népesség kiirtását célzó rémtettekre - főként a következőket: *Porrajmos* vagy *Pharrajimos* (elemésztés vagy elpusztítás) *Samudaripen* (tömeggyilkosság) és *Kalí Traš* (fekete félelem). Sok roma csoport inkább ezen kifejezések valamelyikét használja, amikor a második világháború idején lezajlott eseményekre hivatkozik. Ugyanakkor még a roma közösségeken belül sincs általános egyetértés arról, hogy melyik kifejezés lenne a legalkalmasabb. Önnek kell megállapítania, hogy a saját országában vagy a saját résztvevő körében melyik kifejezés használatát preferálják.

A Wehrmachtban gyorsíróként dolgozó lányok, a Todt-szervezet munkásai, konzervatóriumi hallgatók és más olyan emberek, akiknek stabil polgári megélhetésük volt és világeletükben becsületes munkából éltek, hirtelen egy koncentrációs táborban találták magukat, ahol lenyírták a hajukat, azonosító számot tetováltak a kezükre, és kék-fehér csíkos rabruhát kellett hordaniuk. És ez csak a kezdet volt - az örület folyamatosan terjedt és bővült. Katonák százait rendelték vissza egyenesen a frontról, akik még csak nem is tudták, hogy cigány vér is folyik az ereikben, aztán megparancsolták nekik, hogy vessék le a katonai egyenruhájukat, majd koncentrációs táborokba hurcolták őket pusztán azért, mert 12%-ban vagy annál is kisebb mértékben cigány származásúak voltak.

Pery Broad SS-Rottenführer, az auschwitz Gestapo tábor személyzeti tagjának emlékirataiból

2. A roma népiertás

Az antiszociális elemek kiirtásával kapcsolatban Dr. Goebbels azon a véleményen van, hogy a zsidókat és a cigányokat egyszerűen ki kell irtani.

Otto Thierack, birodalmi igazságügyi miniszter

Adolf Hitlernek, a Birodalom mindenható vezetőjének az volt a kívánsága, hogy a zsidók tűnjenek el a föld színéről.

Pery Broad SS-tiszt, az auschwitzi politikai részleg tagja

A romákat úgy tekintettük, mint egy mérhetetlenül primitív etnikumból származású embereket, akik a mentális elmaradottságuk miatt képtelenek a valódi társadalmi alkalmazkodásra... A cigánykérdést csak akkor lehet megoldani, ha ... ennek a kevert vérű populációnak egyszer s mindenkorra leáll a szaporodása.

Dr. Ritter, Fajhigiéniai Kutatóintézet

Minden cigányt úgy kell kezelni, mint aki veleszületett betegségben szenved, az egyetlen megoldás a kiirtásuk. A cél tehát az legyen, hogy a népességnek ezt a hibás elemét habozás nélkül megsemmisítsük.

Johannes Behrendt, Fajhigiéniai Hivatal

... a zsidókon kívül általában csak a cigányok tekinthetők tisztátalan fajnak Európában ...

Nürnbergi törvények, 1935

A végső megoldás, amit Himmler az 1938. december 8-án megjelent „Rendelet a cigánykérdés megoldásának alapszabályairól, ahogyan a faj és a természet megkívánja” címet viselő jogszabályban megfogalmazott, azt jelentette, hogy megkezdték az előkészületeket a szinti és roma népesség teljes megsemmisítésére.

Auschwitz emlékkönyv

2.1 Egy európai népiirtás

Volt már számos népiirtás a történelem folyamán, amelyeket gyakran európaiak követtek el. Észak- és Dél-Amerika, az afrikai kontinens és a világ más részeinek a gyarmatosítása során az európai hatalmak gyakran tömegesen legyilkolták a bennszülött népeket. A népiirtások még a holokauszt után is folytatódtak, amikor a világ már állítólag „levonta a tanulságokat”, sok esetben az európai kormányok aktív közreműködésével vagy cinkosságával.

A náci népiirtások azonban több szempontból is különböztek az európai országok által végrehajtott genocídiumoktól. Az első ilyen jellemző a fejlett technológiák alkalmazása és az üldözött népesség szisztematikus begyűjtése és megsemmisítése volt. A gázkamrák használata talán a legnyilvánvalóbb példa erre - bár a gázt már a második világháború előtt is használták gyilkos fegyverként.

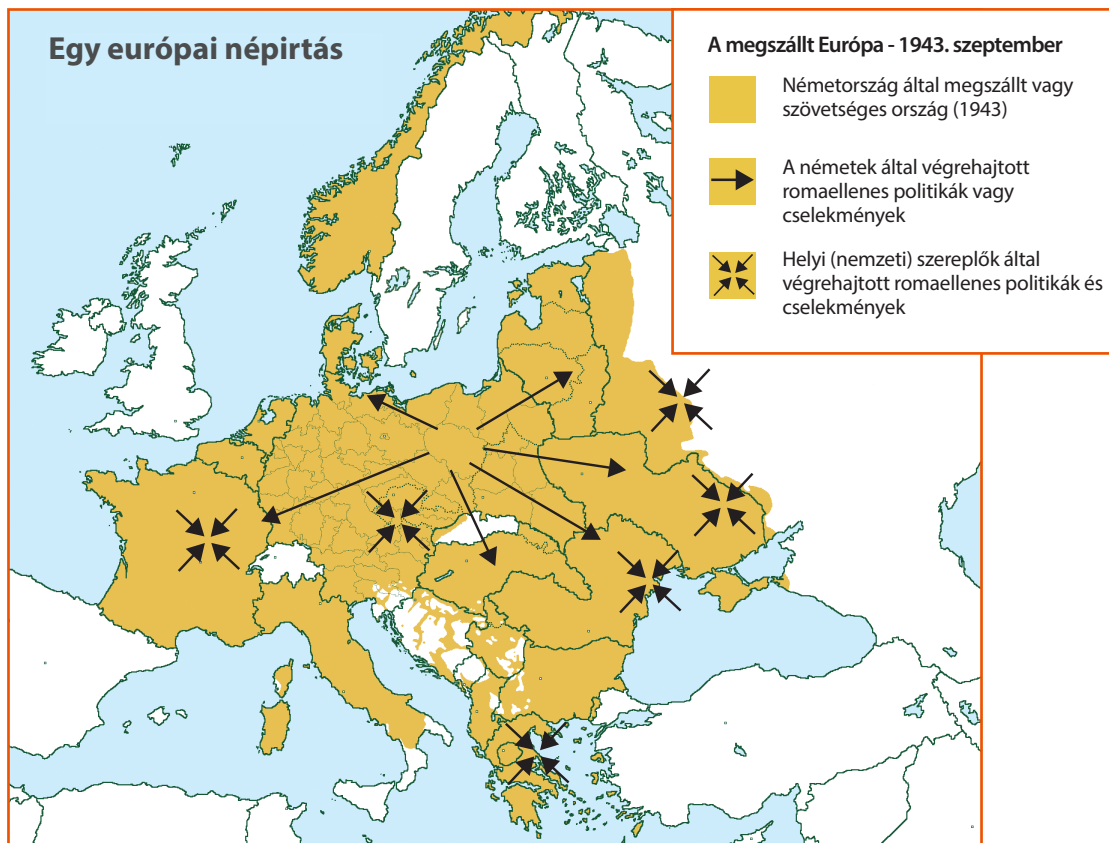
A második jellemző az, hogy ez volt az első tömeges népiirtás, amelyet Európa határain belül különféle európai hatalmak egyszerre hajtottak végre; és a megcélzottak köre minden részt vevő országban ugyanaz, vagy látszólag ugyanaz volt. Ez a népiirtás egyszerre volt Európán belüli, sok esetben pedig a résztvevő országok belső akciója.

Ez talán magyarázatra szorul. A holokausztot gyakran egyetlen népiirtásnak tekintik, amit a náci az európai földrész nagyobb részén végrehajtottak. Németországon kívül gyakran a náci rezsimre, mint „külső hatalomra” hárítják a felelősséget minden olyan bűnért, amelyet a régióban elkövettek. Bár igaz, hogy az eredeti politikai utasítást a német kormány adta ki, a népiirtásban részt vevő országok mindegyike ilyen vagy olyan mértékben együttműködött ennek a politikának a végrehajtásában. Az ő együttműködésük nélkül a népiirtást nagyon nehéz, vagy talán lehetetlen lett volna véghezvinni.

Útban Transznyisztria felé megverték minket, [de] a román rendőrök nem ütlegeltek annyira keményen. Amikor viszont kiértünk Besszarábiából, mindenki ránk vetette magát. Antonescu gyűlölte a cigányokat. Ő volt az, aki gyűlölt minket, és ártott nekünk. Amikor odaértünk, gúnyolódtak rajtunk, és kemény munkára rendeltek ki, barmok módjára dolgoztattak minket. Két évig tartottak fogságban, ahol a szenvedés minden formáját megtapasztalhattuk.

Vasile Ioniță romániai roma

Ez egy tematikus térkép, ami segít annak a felidezésében, hogy a régió minden részén belső és külső szereplők egyaránt hozzájárultak a genocídiumhoz. A megjelölt régiók csak illusztrációk.

Milyen cselekvési mintázatokat láthatunk a különböző országokban

A megszállt vagy Németországgal szövetséges területek vagy országok egy részében a tényleges mészárlásokat főként német hivatalos személyek hajtották végre. Ez különösen is így volt például Lengyelországban, ahol a nácik által vezetett haláltáborokban nagyon sok romát gyilkoltak meg. De igaz ez más országokra is, például a balti államokra és a volt Szovjetunióra, ahol a német különítmények - SS Einsatzgruppe - végigjárták az országot, begyűjtötték a zsidókat és romákat, és vagy a helyszínen agyonlőtték, vagy teherautókban elgázosították őket.

De még ezekben az esetekben is, ahogyan azt a Krímről szóló idézet is mutatja (lent), a helyi hatóságok együttműködésére volt szükség ahhoz, hogy az áldozatokat azonosíthassák és begyűjthessék. Ez a folyamat többnyire önmagában is nagyon brutális volt, az áldozatokat pedig gyakran hazai alakulatok őrizték egészen addig, amíg a nácik pribékek meggyilkolták őket.

Roma áldozatok a Krímben

A romák azonosítását és nyilvántartásba vételét [a Krímben] a helyi parancsnokságok kezdeményezésére és parancsára végezték, amelyek parancsot adtak erre a körzeti vezetőknek, akik aztán továbbadták a parancsot a falusi előljáróknak. [Levéltári] dokumentumok bizonyítják, hogy a helyi közigazgatás... széles körűen részt vett a romák nyilvántartásba vételében és összegyűjtésében. A romák tényleges megsemmisítése az Einsatzgruppe D különítményeinek és a tábori csendőrség aleggységeinek a feladata volt ....

1942 márciusában a dzsankó járásban lévő Abakly-Toma faluban a német csendőrség arra utasította a falusi tanács előljáróját, annak helyettesét a falusi tanács jegyzőjét, hogy vegyék listába a faluban lakó hatvan romát. Március 28-án, amikor egy gázosító teherautót küldtek a faluba, a helyhatóság emberei segítettek a romák begyűjtésében és a teherautóba küldésében. Később a kivizsgálók megállapították, hogy a romákat megölték, a holttesteiket pedig kihajították Dzhankoi északkeleti részén.

Mihail Tyaglyy: „Az ukrainai helyi lakosság szerepe és hozzáállása a náci romaellenes népirtási politikában, 1941–1944 (A krími eset)”

1944 májusában Dzhankoi közelében végzett feltárások során mintegy 200 roma áldozatot találtak, akiket az 1942-es mészárlás során gázosítottak el.

Megkérdeshetjük magunktól, hogy van-e érdemi különbség a gyilkosság elkövetése és a között, hogy valakit kiszolgáltatunk a gyilkosoknak. A fogolytáborok és a munkatáborok annyira embertelenek voltak, hogy rengeteg roma egészségi állapota megromlott, legyengültek az éhezéstől, elkaptak valamilyen fertőző betegséget, gyakran halálos kimenetelű veréseknek és bántalmazásoknak voltak kitéve. Ilyen vagy olyan formában szinte minden megszállt vagy szövetséges országban működtek táborok, és a helyi karhatalomnak mindenhol megvolt a maga szerepe.

Egyes országokban, ahol a helyi rezsim bírta a nácik bizalmát, a népirtási politikákat közvetlenebbül hajtották végre, az ország saját hadserege vagy katonai alakulatai útján. Például 1944 után ez történt Magyarországon és Csehországban. De ugyanez történt Horvátországban és Romániában is, ahol a népirtást szinte teljes egészében nemzeti szinten hajtották végre. A határok és az országok gyorsan változtak ebben az időszakban, néha pedig a náci Németországgal szövetséges országok akár saját hivatalos területükön kívül is részt vettek az áldozatok begyűjtésében, például az ukrán romák elfogásában Transznisztríában, amit a románok tartottak megszállva.

Magát Transznisztríát a román hatóságok arra használták, hogy óriási számban deportáljanak oda romániai romákat. 1942-ben Románia vezetője, Ion Antonescu kiadta a parancsot, „az összes nomád cigány” Transznisztríába deportálására az ország valamennyi táborából. Ezt a parancsot később azokra a romákra is kiterjesztették, akik nem folytattak vándorló életmódot. Összesen több mint 25 000 romát deportáltak Transznisztríába, ahol rendkívül nehéz körülmények között sínylődtek, gyakran még élelmiszer-ellátmányt sem kaptak. Taroltak közöttük a különböző betegségek, a becslések szerint 11 ezer ember halálát okozta az éhezés, a kihűlés és a megbetegedések.

Néhány román „kutató” felhasználta Robert Ritter műveit, aki az értelmi szerzője volt a romák tragédiájának a náci Németországban. Az egyik ilyen kutató ezt írta:

„A nomád és félnomád cigányokat kényszermunkatáborokba kell internálni. Ott le kell cserélni a ruházatukat, le kell vágni a szakállukat és a hajukat, a testüket pedig sterilizálni kell [...]. Az ellátásuk költségeit a saját munkájukból kell fedezni. Egy nemzedék után megszabadulhatunk tőlük. A helyükre Romániából vagy külföldről származó román nemzetiségű egyéneket kell telepíteni, akik képesek szervezett és teremtő munkavégzésre. A letelepedett cigányokat a lakóhelyükön kell sterilizálni [...]. Így országunk falvai és városai külterületén a fertőző góccok helyett egy etnikai falat hozunk létre, hazánk javára.”

Ill. 3 (fordítás következő műből: Făcăoaru, Gheorghe (1941) Câteva date în jurul familiei si statului biopolitic, București). Idézi: „Tények a roma deportálásokról”, romafacts.uni-graz.at

A népiirtás Horvátországban is a nemzeti kormány irányítása alatt ment végbe és a helyi lakosság hajtotta végre, a németek aktív részvétele nélkül. A fasiszta usztasa rezsim bevezetett egy faji törvényekből álló csomagot a zsidók és a romák ellen, az usztasa egységek pedig kegyetlen akciókban gyűjtötték be az áldozatokat. Ezek közé tartoztak a szerbek, a katolikusok, a muzulmánok és a politikai ellenfelek, de a zsidók és a romák is.

Az usztasák számos koncentrációs tábor is felállítottak, amelyek közül a legnagyobb Jasenovác volt, ahol feltételezhetően mintegy 26 000 romát gyilkoltak meg.

A jasenováci tábor (Horvátország)

1941. júliusában kezdtek őrizetbe venni roma csoportokat, a romák tömeges begyűjtését a Független Horvát Államban pedig 1942. májusától kezdték meg. Többnyire csoportosan szállították őket a jasenováci táborba annyi holmival, amennyit magukkal tudtak vinni. A kísérő okmányokban nem szerepelt a nevük, csak az emberek vagy tehervagonok száma, amelyekben szállították őket.

1942. júliusában, amikor a legtöbb roma érkezett a táborba, két csoportra osztották őket. Az idősebb férfiakat, nőket és gyermekeket elkülönítették a fiatalabb férfiaktól, és azonnali megsemmisítésre Donja Gradinába vitték őket. A fiatalabb férfiakat a III. C. táborban helyezték el, amelyet a szabadban állítottak fel a III. Tábor (Téglagyárak) területén. Sokan meghaltak éhezés, kiszáradás, kimerültség és fizikai bántalmazás következtében. Néhány romát az úgynevezett cigánytáborban helyeztek el Uštica faluban, a legyilkolt szerb családok elhagyott házaiban...

Élektortól és nemtől függetlenül szinte egyetlen roma sem élte túl a tábor.

A jasenováci emlékhely (www.jusp-jasenovac.hr)

A népirtásban való kollaboráció módja nagyon változatos volt, néhány országban pedig meg is módosult is a háborús évek során. Fentebb bemutattunk néhány példát, de egyetlen olyan ország nem volt, ahol a romák üldözéséért kizárólag egy külső hatalmat lehetne felelőssé tenni. Mindenképpen azt javasoljuk, hogy a csoportjával közösen járjanak utána a saját régiójuk egyedi történelmének.

- ▶ Mindenképpen azt javasoljuk, hogy a csoportjával közösen járjanak utána a saját országuk vagy régiójuk egyedi történelmének.

Amikor egy nép saját maga ellen fordul

Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a különböző országokban aktív szerepet játszó helyi karhatalom mellett a helyi lakosság is nagyon negatív hozzáállást mutatott a romák iránt. Még ott is, ahol az emberek közvetlenül nem vettek részt az üldözésben, viszonylag kevesen voltak azok, akik ellenezték a történeteket. (Az 5. gyakorlat: „Ki járult hozzá?” mélyebben is megvizsgálja ezt a kérdést).

A német szintik és romák németek, akiknek Németország a hazája. Az olasz romák és szintik olaszok, akiknek Olaszország a hazája. A spanyol romáknak Spanyolország, az osztrák romáknak és szintiknek Ausztria, a magyar romáknak Magyarország stb. a hazája.

Romani Rose, roma aktivista

Egy nép csak akkor fordul saját maga ellen ilyen erőszakos módon, ha ennek komoly előzményei vannak, ellenséges érzések és az elfogadás hiánya formájában. A következő részekben található információk felvázolják a roma népirtás súlyosabb rémtetteit, és röviden bemutatják azokat a sok évszázados diszkrimináció kontextusában.

Természetesen figyelemmel kell lenni arra, hogy a „a nép” fogalma nem terjed ki mindenkire, és a különböző európai országokban nagyon sok nem-roma is ellenezte a roma népesség erőszakos üldözését. Sokan még védelmet vagy támogatást is nyújtottak nekik. Néhány ilyen emberről és az általuk tett erőfeszítésekről a 2.3. pontban emlékezünk meg.

Fontos megjegyezni azt is, hogy a romák a háború egész ideje alatt maguk is bátor és kitartó ellenállást tanúsítottak. A roma szervezetek és egyének számos alkalommal próbálták megvédeni magukat és másokat, és folyamatosan ellene szegültek az őket üldöző erőknek, noha ez gyakran végzetes következményekkel járt. A 2.3. pontban erről is megemlékezünk, de a felsoroltakon kívül még sok más példát is lehetne említeni.

Habár tsigan [cigány] származású vagyok, egész életemben románként éltem, a román nép vágyait és törekvéseit tekintettük a magunkénak. Nincs olyan vád vagy ellenérvés ezekkel az emberekkel szemben, ami .... indokolná, hogy száműzzék őket szeretett hazájukból, deportálják őket egy idegen országba. Arra kérem önöket, tisztelettel és igaz lelkeimből, emlékezzenek arra, hogy a nagy háborúban is szolgáltak *tsigan* származású *tsigan* katonák, és láthatták, milyen önfeláldozó módon adták a véréket a hazájukért - mivel semmi mást nem tudtak adni.

Dumitru Marin romániai roma levele a román hatóságoknak. Marin a háború során számos levelet írt, melyekben azt kéri a román kormánytól, engedjék vissza őt és tágabb családját Romániába Transznyisztriából, ahová deportálták őket.

2.2 A legfontosabb tények

„Teljes kiirtás”

- ▶ A náci rezsim a romák esetében ugyanúgy a teljes kiirtást jelölte ki célul, mint a zsidóknál.
- ▶ Kezdetben a hivatalos indok az volt, hogy a romák „bűnözők” vagy „antiszociális elemek” lennének, de valójában mindig jelen volt a mélyben meghúzódó rasszista elem, ami egyre nyilvánvalóbbá vált, amint a holokauszt elérte a tetőpontját. 1938-ra kidolgozták a „genetikai alap” ürügyét: ha valakinek akár egyetlen dédszüloje is roma volt, az már okot adhatott arra, hogy letartóztassák, deportálják vagy meggyilkolják.

Dr. Landgraf, magas rangú SS-tiszt, a keleti rendőrség főkapitánya, Rigában tájékoztatta Lohse-t, Rosenberg keleti birodalmi biztost arról, hogyan terjesztik ki a romákra is a „végső megoldást.” Ezt követően Lohse 1941. december 24-én elrendelte, hogy a romákkal „ugyanúgy kell bánni, mint a zsidókkal”.

Benno Müller-Hill, 1988, idézet a Murderous Science: Elimination by Scientific Selection of Jews, Gypsies, and Others, Germany 1933-1945 című műből

- ▶ Minden, a náci által megszállt vagy ellenőrzött országban alkalmaztak szisztematikus programokat a romák áttelepítésre, táborokba vagy szegregált területekre. Egész roma családokat hurcoltak el otthonaikból és szállítottak tömegesen olyan helyekre, ahol a szinte biztos halál várt rájuk.
- ▶ Több százezer európai romát gyilkoltak meg a náci program keretében. Pontos számokat nem ismerünk, mivel a haláleseteket gyakran nem rögzítették, vagy az áldozatokat nem mint romákat vették nyilvántartásba. Sok esetben készült ugyan nyilvántartás, de később elveszett vagy megsemmisült.
- ▶ Az információhiány ellenére általában azt lehet mondani, hogy a népiirtás következtében mintegy félmillió romát öltek meg. Néhány szakértő úgy véli, hogy a valós számok ennél magasabbak - talán az egymilliót is meghaladják.

- ▶ De még ha az alacsonyabb becsléseket is vesszük alapul, a roma népirtás során akkor is elpusztították a háború előtti roma népesség nagyjából felét. Ugyanakkor itt is vannak olyan vélekedések, hogy a tényleges számok ennél magasabbak, és a roma népesség akár 80%-át is kiirtották. Még azt is nehéz kinyomozni, hány roma élt Európában a népirtást megelőzően.
- ▶ Nem csak a náci - vagy a németek - hajtottak végre rémtetteket a romák ellen. A náciikkal szövetséges országokban, megszállt területeken vagy náci ellenőrzés alatt álló országokban a hatósági akciókat, a deportálást, de gyakran magukat a gyilkosságokat is a helyi karhatalom tagjai hajtották végre, a nemzeti kormány parancsai alapján. Egyes országokban szinte a teljes roma népességet kiirtották (lásd a fenti 19. oldalon a különböző országokra jellemző mintát, a 27-32. oldalon pedig a valószínű halálozási statisztikát).

A franciaországi internálás körülményei

A táborokat gyakran síkságra vagy domboldalra építették, ahol ki voltak szolgáltatva az időjárás viszontagságainak, ahogyan Lannemezanban is. Rosszul voltak felszerelve, néha minden higiéné nélkülöztek. Mivel a létesítményt nem erre a célra tervezték, gyorsan lakhatatlanná vált. Az ágyakon már nem volt matrac vagy takaró. A konyhókat bolhák és tetvek fertőzték meg. Haute-Marne-ban a „nomádokat” egy használaton kívüli erődbe internálták, ahol nem voltak sem ajtók, sem ablakok, sem folyóvíz. Mulsanne-nál a konyhókat vas hullámlemezekkel fedték le, télen jéghidegek voltak, nyáron fullasztóan melegek...

A romák vacogtak a hidegben, mivel már ruhájuk sem volt ... Moisdon-la-Rivière-ben az internáltak nem kaptak tüzelőt, ezért más lehetőség híján kénytelenek voltak a konyhóik fapadlóját eltüzelni.

„Tények a roma történelemről” (Európa Tanács). Franciaország háború előtti roma lakosságának körülbelül a felét, mintegy 13 000 főt különleges táborokba szállították az ország egész területén.

A halál okai

- ▶ Sok romát gázkamrákban gyilkoltak meg. A leghírhedtebb példa erre a *Zigeunerlager* - a „cigány tábor” - volt Auschwitz-Birkenauban. 1944. augusztus 2-án éjjel a táborban lakó összes romát beterelték a gázkamrákba, ahol brutálisan meggyilkolták őket. Körülbelül 2900 áldozatot vettek nyilvántartásba, köztük férfiakat, nőket, gyermekeket és időseket.

Az első kísérlet az auschwitzi *Zigeunerlager* felszámolására váratlan ellenállásba ütközött - a romák védekeztek, mindent fegyverként használva, ami csak a kezük ügyében volt -, ezért az örök visszavonultak. Pár hónappal később az SS újra még egy kísérletet tett, ezúttal sikerrel - a tábor valamennyi roma lakóját meggyilkolták.

- ▶ Nagyon sok romát gázosítottak el más náci táborokban is. 1940. januárjában cigány gyermekeket használtak „kísérleti nyúlként” a gázkamrákban használatos ciángáz kipróbálásához. 250 roma gyermeket gyilkoltak meg.
- ▶ A koncentrációs táborokban, gettókban, munkatáborokban vagy más helyeken, ahová deportálták őket, romák tízezrei haltak meg éhezéstől, kimerültségtől vagy betegségektől. A gyermekek, az idősek és a fogyatékosok, de még az ép és egészséges fiatal férfiak és nők is alig kaptak enni és inni, ruhát és takarót; a táborokban nem voltak higiéniai lehetőségek, így a betegségek pillanatok alatt elharapóztak, egészségügyi ellátás pedig nem volt. Mindezek mellett kemény kényszermunkát végeztek velük.
- ▶ A roma áldozatok többségét valószínűleg tömeges kivégzések során ölték meg, amelyeket az *Einsatzgruppe* nevű, gyilkos SS osztagok hajtottak végre a táborokon kívül. A gyilkos pribékek néha egész falvakat semmisítettek meg, a holttesteket pedig tömegsírokba temették. Ezeknek a gyilkosságoknak a nyilvántartása gyakran hiányos volt, néha pedig egyáltalán nem is készült. Ezért is nehéz pontos adatokhoz jutni arról, hogy összesen hány romát gyilkoltak meg. Eddig körülbelül 180 helyet azonosítottak, ahol nagy számban ölték meg romákat.

A legrosszabb az éhezés volt. Leírhatatlan higiéniai viszonyok. Nem volt sem szappan, sem mosakodási lehetőség. Amikor a tifuszcikória kitört, nem tudták ellátni a betegeket, mert nem volt gyógyszer. Maga volt a pokol. Ennél rosszabbat elképzelni is nehéz lett volna.

A gyerekek haltak meg először. Éjjel-nappal zokogtak és kenyérért sírtak... az újszülöttek többsége néhány napos korában meghalt. Nem volt semmiféle ellátás, nem volt tej vagy meleg víz, hintőporról vagy pelenkáról már nem is beszélve. 10 év felett a nagyobb termetű gyerekeknek köveket kellett hordaniuk a Lagerstrasse épületéhez. Az éhezés miatt naponta több száz gyermek halt meg...

Elizabeth Guttenberger, 1943-ban Auschwitzba deportált roma

- ▶ A deportálási helyekre indított vonatokon és az úgynevezett „halálmenetekben” is több ezren vesztették életüket. A foglyoknak hosszú utat kellett megtenniük gyakran gyalog, kevés vagy semennyi étellel és vízzel, egészségügyi ellátás és higiénia teljes hiánya mellett. Azokat, akik nem tudták tartani a tempót - és nem haltak meg a kimerültségtől vagy az éhezéstől - általában még menet közben agyonlőtték.
- ▶ A romákat a Robert Ritter vezette Fajhigiéniai Kutatóintézet és az Auschwitzban működő hírhedt Joseph Mengele is felhasználta különböző vizsgálatokhoz és kegyetlen emberkísérletekhez. Ezekben a „kutatásokban” például azt vizsgálták, hogy a romák mennyi ideig maradnak élve tengervízben, megfagyasztották őket, új gyógyszereket próbáltak ki rajtuk és különféle vegyszereket injekciótak a szemükbe. Ismeretlen számú roma vesztette életét ezeknek a kísérleteknek a során vagy közvetlenül utánuk: a kísérletek túlélőit általában megölték.

Egy ikerpár különösen megmaradt az emlékezetemben: Guido és Ina, akik körülbelül négy évesek voltak. Egy nap Mengele elvitette őket. Amikor visszatértek, rettenetes állapotban voltak:

a hátuknál fogva összevarrták őket, mintha sziámi ikrek lennének. A sebeik elfertőződtek és genny szivárgott belőlük. Éjjel-nappal ordítottak. Aztán a szüleiknek - emlékszem, az anyjuk neve Stella volt - sikerült valahogy morfiumot szerezniük, amivel megölték a gyerekeket, hogy véget vessenek a szenvedéseiknek.

Vera Alexander, auschwitzi zsidó fogoly, aki 50 roma ikerpárt gondozott

- ▶ Nem szabad elfelejtenünk, hogy azok a romák, akiknek szerencsájuk volt és túléltek a háborús éveket, olyan szörnyűségeket éltek át, amiket a mai, háború utáni generáció legtöbb tagja el sem tud képzelni. Nagyon valószínű, hogy a testi egészségük is véglegesen megromlott a több éves alultápláltságtól, a betegségektől és az átélte nehézségektől. Emellett az előítéletek és a gyűlölet táplálta nagyszabású, erőszakos üldözések következményei messze túlmutatnak a testi egészségen: mindenkire mély és tartós pszichológiai hatást tesz az, ha tömeges szenvedésnek és kínzásnak volt a tanúja, ahol az áldozatok között voltak a saját barátai és családtagjai is.

Minden este felolvasták a halottak nevét... A birkenauai tábor főutcáján halomban heverték a holttestek, szinte leírhatatlan látványt nyújtva. Éjszaka, amikor beállt a fagy, teherautókra rakták és elvitték a megfagyott tetemeket. Valószínűleg én sem éltem volna túl mindezt, ha nem lett volna a nővérem, aki étellel látott el.

Franz Rosenbach, aki egy asszimilált roma családban született Ausztriában, 1943-ban deportálták Auschwitzba

„Beclsélek szerint a második világháború során a náci és más rezsimék és szövetségeik legalább **500.000 romát irtottak ki**, néhány országban pedig ... a roma népesség több mint 80%-át megsemmisítették...”

Az Európai Parlament határozata a nemzetközi roma nap alkalmából (2015/2615 (RSP))

„Ma sem tudjuk, hány roma esett áldozatul a náci üldözésnek ... A kutatásnak beclsékekkel kell megelégednie; de akármilyen beszámolóra hagyatkozunk, nagyon valószínű, hogy **az áldozatok száma legalább 250.000.**”

Tények a romákról, Európa Tanács

„úgy véljük, hogy **félmillió és másfélmillió között volt** a náci Németországban és a megszállt Európában 1939 és 1945 közötti meggyilkolt romák száma.”

Sybil Milton, az Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeumának vezetője

„A porrajmos roma áldozatainak számát időről időre 500 000 főben adják meg, így lassan ez lesz a közmegegyezéses, elfogadott számadat. **De nem tudjuk, hogy ez tényszerűen igaz-e.** A teljes dokumentációt soha nem tudták sem összegyűjteni, sem elemezni. Nem szabad hagynunk, hogy ez ivódjon be a köztudatba, mint az áldozatok teljes száma ... valójában sokkal többen voltak ennél.”

Ian Hancock, roma aktivista és akadémikus

A roma holokauszt kutatása viszonylag új keletű, és össze sem hasonlítható azoknak részletes tanulmányoknak a tömegével, amelyek a zsidók szörnyű szenvedéseit dolgozzák fel. Részben ezért, részben pedig azért, mert a roma áldozatokkal kapcsolatos adatok nagyon hiányosak, nehéz pontos beclsést adni az érintett romák számáról. Ahogy a fenti idézetekből is kitűnik, még a szakértők sincsenek közös állásponton!

Fontos, hogy elismerjük ezeket a nézeteltéréseket, ugyanakkor nem szabad hagynunk, hogy a számokról folytatott vita elhomályosítsa a roma népirtás mögött álló valódi üzenetet: ártatlan romák százezreit gyilkolták meg kegyetlenül, a *szándék pedig a teljes roma lakosság kiirtása volt*. Ezt a szándékot jól dokumentálták, és ez az egyik fő kritériuma annak, hogy egy tömeggyilkosság népirtásnak minősüljön (lásd 59. oldal).

Ugyanaz volt a zsidók, a romák és a szintik sorsa? Csak beclséket tehetünk az áldozatok számára, jóval több mint egymillió romát és szintit pusztítottak el. **De nem ez a lényeg. Számomra a döntő tényező a pusztítás szándéka**, amit különböző módokon hajtottak végre.

Günter Grass (saját kiemelés)

Egy Günter Grass-szal készített interjú részlete in: Roma: A European Minority. The Challenge of Diversity, szerk: Monika Flašíková-Beňová, Hannes Swoboda és Jan Marinus Wiersma

A táblázat és az ábrák a 30-32. oldalon

A 30. oldalon található táblázatot 2000-ben készítették. Legalább néhány országban újabb tanulmányok készültek, amelyek pontosabb képet adnak a történeletről, így a táblázat néhány adatát vitatják. Mindazonáltal ez a táblázat testesíti meg az egyetlen valódi kísérletet annak bemutatására, hogy a különböző európai országok milyen mértékben vettek részt a náci népiptási politikában a roma lakosság ellen. A segítségével a fiatalok számára széles körű képet lehet nyújtani, vitaindításra is alkalmas - talán néhányan még ahhoz is kedvet kapnak, hogy saját kutatásokat végezzenek.

1. Arra ösztönzi a fiatalokat, akikkel együtt dolgozik, hogy keressenek frissebb tanulmányokat

- ▶ Ellenőrizték, hogy megjelentek-e újabb munkák a roma népiptásról (a saját országukban vagy külföldön). Például kapcsolatba léphetnek a kérdéssel foglalkozó szervezetekkel vagy kutatókkal. Itt talál egy hasznos listát ezekről a forrásmunkákról és szervezetekről, országok szerint csoportosítva: www.roma-genocide.org/en/map.
- ▶ Ellenőrizték, hogy a kormányuk vagy a parlamenti képviselőik adtak-e ki valamilyen hivatalos nyilatkozatot a roma népiptásról a hazájukban: *ők* melyik számadatot használták?

Új kutatás Hollandiában

A táblázatban a háború előtt a roma népesség mintegy 500 főt számlált, és úgy vélték, hogy mindegyikük meghalt. A legújabb kutatások részletesebben is feltárták azt az 1944 májusában végrehajtott rajtaütést, ahonnan valószínűleg ezek az információk származnak. A rajtaütés során 578 romának vélt embert tartóztattak le. Ebből az 578 főből 245-öt deportáltak Auschwitzba, ahol csak 30-an éltek túl a háborút. A többi letartóztatott nagy részét szinte azonnal elengedték, mivel nem romának, hanem utazónak vélték őket.

Tanulmányokban azt is megállapították, hogy Hollandiában több roma élt, mint a táblázatban felsorolt 500 fő: ma már úgy gondolják, hogy a háború előtt a romák létszáma 2000 és 2500 fő között volt.

2. Tárgyalják ki a vitás kérdéseket

- ▶ Ha vita alakulna ki a statisztikákról, nézzék meg alaposabban mindkét oldal érveit:
  - » *Miért* van nézeteltérés?
  - » Mi az oka annak, hogy egyesek szerint a valódi adatok magasabbak, mások szerint alacsonyabbak lehetnek?
  - » Miért lehet nehéz megállapítani az áldozatok valós számát?

... ritkán fordult elő, hogy az országos népszámlálási adatok felvételekor a [„cigány”] nemzetiséget is nyilvántartásba vették.Éppen ezért **lehetetlen a cigány áldozatok tényleges számának a megállapítása Lengyelországban, Jugoszláviában, Fehér-Ruténiában és Ukrajnában**, éppen azokon a területeken, ahol valószínűleg a legtöbb áldozat volt.

Emlékkönyv az Auschwitz-Birkenauban elpusztult romákról

3. Töltse ki a hiányzó részeket

Néhány ország nem szerepel a táblázatban. Ide tartoznak azok az országok, amelyek a Harmadik Birodalom ellen harcoltak és nem kerültek megszállás alá, azok, amelyek Németországgal szövetségesei voltak vagy német megszállás alatt álltak, például Norvégia, Bulgária és Finnország.

- ▶ A tengelyhatalmakhoz nem tartozó hatalmak vagy a megszállt országok esetében ellenőrizték a későbbi tanulmányokat vagy kezdeményezéseket - példaként adtunk információkat Norvégiáról az alábbi dobozban.
- ▶ Valamennyi ország esetében nézzék meg, szenvedtek-e a romák diszkriminációtól a háború előtt (és után). Az Egyesült Királyság, Spanyolország és Svédország természetesen nem küldte a saját roma vagy zsidó lakosságát a náci haláltáborokba. Ugyanakkor semmi nem mutat arra, hogy a hozzáállásuk ezekhez a kisebbségekhez pozitívabb lett volna. Ha ezekből az országokból származó fiatalokkal dolgozik, vesse fel a következőket: gondolkodjanak el azon, hogy ezekben az országokban a nem-roma polgárok vajon jobban kiálltak volna a roma népességért, mint más országokban?

Norvégiában kitöltik a hézagokat

Norvégia nem szerepel a táblázatban: 2000-ig hivatalosan nem ismerték el, hogy az ország részt vett volna a roma népiirtásban. Az ország kicsiny roma kisebbsége azonban hosszú kampányt folytatott a náci korszakban elkövetett bűnök elismerése és kártérítés folyósítása érdekében. Erőfeszítései eredményeként 2015 februárjában megjelent egy jelentés, ami a kormány megbízásából készült.

A jelentés felvázolta Norvégia háború előtti politikáját, amely szerint a romák nem minősülnek norvég állampolgárnak, és ki kell őket toloncolni az országból. Amikor a háború elkezdődött és a náci politika az összes roma kiirtását tűzte ki célul, a hatóságok megtagadták a kitoloncolt romák visszafogadását Norvégiába. A vissza nem fogadott 68 személyből 62-t 1944-ben a megszállt Belgiumból közvetlenül az Auschwitz-Birkenauban lévő Zigenunerlagerbe deportáltak. Közülük csak négyen éltek túl a háborút.

„Itt az ideje, hogy morálisan szembenézzünk történelmünknek ezzel a sötét fejezetével. Az állam elismeri felelősségét az elkövetett hibákért és a norvég romákkal szemben tanúsított igazságtalanságért”- Erna Solberg, norvég miniszterelnök 2015-ben.

Roma népirtás: gyilkosságok Európa-szerte

Ennek a táblázatnak és a 31-32. oldalon megadott adatoknak a segítségével vázlatos képet adhat arról, mi történt Európa-szerte. Próbáljon frissebb tanulmányokat keresni a saját országáról, de a csoport tagjai is utánanézhhetnek ilyen az adatoknak.

Ország	A népirtás előtti roma népesség (becslés)	A holokauszt miatti halálesetek (becslés)	A legyilkolt népesség százalékos aránya (becslés)
Ausztria	11.200	8.250	73,7%
Belgium	600	500	83,3
Cseh Köztársaság ³	13.000	6.500	50,0%
Észtország	1.000	1.000	100,0%
Franciaország	40.000	15.150	37,9
Németország	20.000	15.000	75,0%
Görögország	?	50	?
Magyarország	100.000	28.000	28,0%
Olaszország	25.000	1.000	4,0
Lettország	5.000	2.500	50,0%
Litvánia	1.000	1.000	100,0%
Luxemburg	200	200	100,0%
Hollandia	500	500	100,0%
Lengyelország	50.000	35.000	70,0%
Románia	300.000	36.000	12,0%
Szlovákia	80.000	10.000	12,5%
Szovjetunió ⁴	200.000	35.000	17,5%
Jugoszlávia	100.000	90.000	90,0%
Összesen	947.500	285.650	30,1%

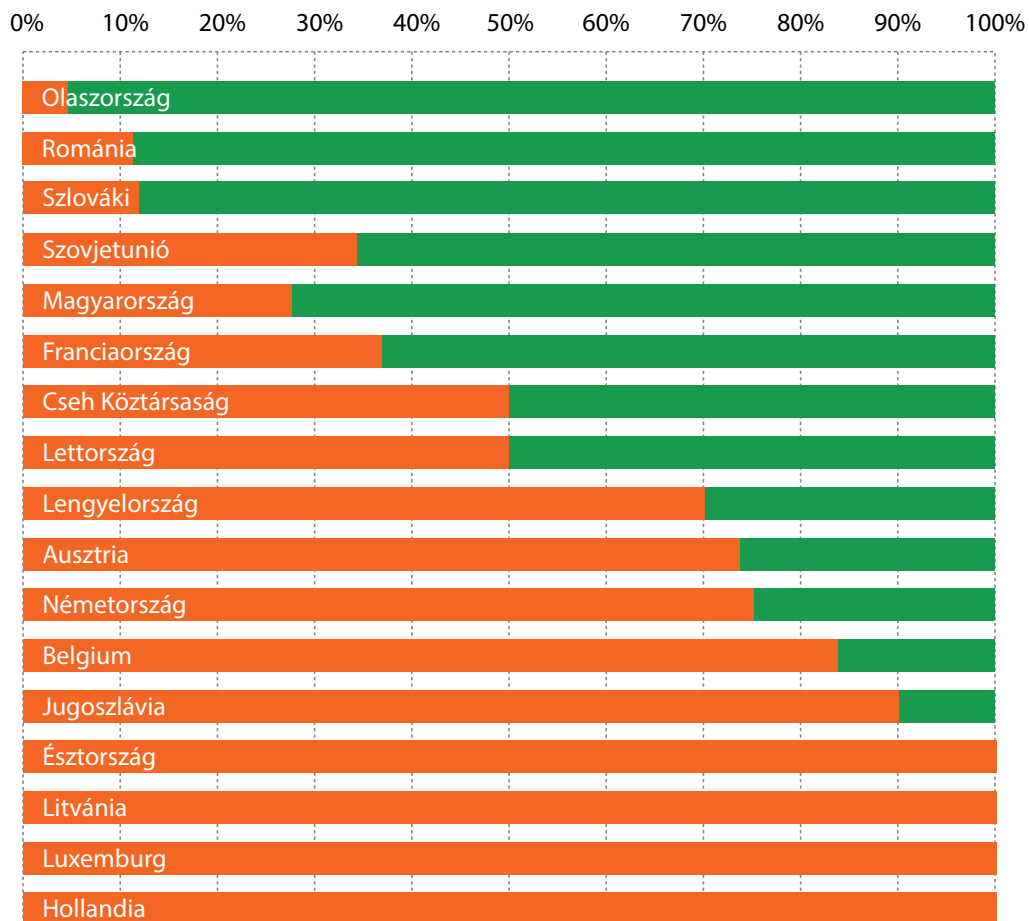
Niewyk, Donald L., Nicosia, Francis R., *The Columbia Guide to the Holocaust*, Columbia University Press, 2000

Megjegyzés: A következő oldalon látható ábrák a fenti táblázat adatain alapulnak. Ezek csak egy összehasonlító képet mutatnak a roma népesség sorsáról a különböző országokban: szinte biztos, hogy több roma vesztette életét, mint amennyit az ábrák mutatnak.

3. Cseh-Morva Protektorátus

4. 1939-es határok

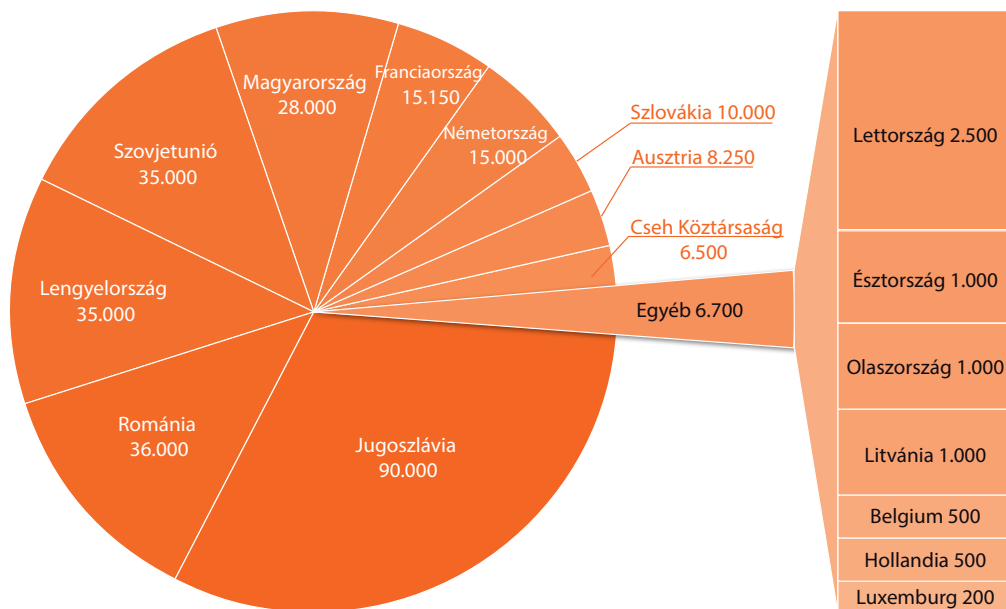
Roma halálesetek a teljes roma népesség százalékában

- Valószínű halálesetek, a háború előtti népesség %-ban
- Valószínű túlélők, a háború előtti népesség %-ában

Roma halálesetek: számokban

2.3 Ellenállás

Nem volt könnyű szembeszállni a népiertással - mindenekelőtt a romáknak, de azoknak a nem-romáknak is, akik ellenezték a hivatalos politikát.

A romák a háború alatt folyamatosan próbálkoztak ellenállással. Ennek során számos alkalommal próbálták elkerülni a fogságba esést, ha pedig már foglyul ejtették őket, szökni próbáltak; és másokat is megpróbáltak megmenekíteni a haláltól vagy a fogságtól, gyakran szervezett ellenállás formájában. A legemlékezetesebb ilyen eset az auschwitzi „Cigánytáborban” történt, 1944. május 16-án. Amikor a náci SS az első kísérletet tette a tábor felszámolására, a roma foglyok felfegyverkeztek kövekkel és szerszámokkal, és elbarikádozták magukat a barakkok között. Az SS kénytelen volt pár hónappal elhalasztani ezt az akciót. Több roma szervezet is ezen a napon, május 16-án, a **roma ellenállás napján** tart megemlékezéseket.

Egy SS-őr elmondta, hogy ez a különleges akció volt a legnehezebb dolog, amit valaha is végrehajtottak Auschwitzban ... Tudván, mi vár rájuk, a cigányok ordítozni kezdtek: kitért a harc, a lövöldözés, emberek sérültek meg. A teherautók csak félig voltak, amikor megjelent az SS erősítés. A cigányok még kenyércipókkal is hajigálták az ellenséget. De a sokkal erősebb és tapasztaltabb SS pribékek egyszerűen túlerőben voltak.

Danylo Tilany elmondása a „cigánytábor” végső „likvidálásáról”

A deportált romák többször is próbálkoztak tömeges, szervezett szökéssel, és néhány esetben sikerrel is jártak. Franciaországban 1943 szeptemberében be kellett zárni az Arc-et-Senans-i tábor, mert túl sok romának sikerült elmenekülnie.

Iosif Teifel egy csehszlovákiai roma volt, aki titkos munkát végzett a munkácsi gettóban. A partizánokkal együttműködve embereket rejtegetett, élelmiszersegélyeket osztott és ellenálló akciókban vett részt a gettón belül és kívül.

USC Shoah Alapítvány (2013)

Transznyisztriából is sokan el tudtak menekülni, de sokan tiltakoznak a deportálás ellen is. A korabeli archívumok azt mutatják, hogy nagyon sok deportált küldött beadványokat a hatóságoknak, saját vagy családjuk ügyének a felülvizsgálatát kérve. A levelekben gyakran hivatkoztak arra, hogy a család deportálása előtt hasznos munkát végeztek a román társadalom vagy a háborús erőfeszítések érdekében.

Alfreda Markowska

Alfreda Markowska egy lengyel roma nő volt, akinek a szüleit, testvéreit és közösségének tagjait 1941-ben a náciok a szeme láttára gyilkolták meg. Ő volt az egyetlen túlélő. Sikeresen bujkált, és részt vett zsidó és roma gyermekek megmentésében. Amikor hírt kapott egy mérsárlásról, elment a helyszínre, ahol túlélők után kutatott. Ezután elrejtette őket, hamis papírokat szerzett nekik és családokat vagy gyámokat keresett, akik gondoskodtak róluk. Néhányukat saját maga nevelt fel.

Úgy vélik, hogy Alfreda legalább 50 gyereket mentett meg ilyen módon, 2005-ben pedig hősiességért és kivételes bátorságáért megkapta a Polonia Restituta Tisztikeresztjét a Rend Csillagával.

Nem-romák nyújtotta támogatás

Olyan eseteket is feljegyeztek, amikor a nem-roma lakosság szolidaritást mutatott vagy támogatást nyújtott, és egészen biztos az is, hogy rengeteg ilyen esetet nem dokumentáltak. Néha ez a támogatás „passzív” ellenállás formájában nyilvánult meg, mint például egy parancs teljesítésének elhúzása vagy teljes figyelmen kívül hagyása. Ez történt néhány romániai csendőrségi alakulat esetében, amelyek gyakran a parancs ellenére sem gyűjtötték be a roma lakosságot. Több helyi kapitányság ezt a választ küldte vissza: „Nálunk nincsenek ilyen cigányok.”

Paul Kreber a wuppertali rendőrségnél dolgozott. Megtagadta a deportálási parancsok teljesítését, és gyakran segített a romáknak abban, hogy elkerüljék begyűjtést és elrejtőzzenek üldözőik elől. 1988-ban megkapta a német szövetségi érdemkeresztet a Német Szinti és Romák Központi Tanácsának ajánlására.

Olyan emberek is akadtak, akik kihasználták egy adódó lehetőséget, és a romák iránti természetes együttérzésüktől vezettetve segítettek egyes romákat a napi túlélésben. Ez még a táborokban vagy a fogvatartási helyeken dolgozó őrök és alkalmazottak egy részére is igaz volt (lásd Antonin Absolon alábbi idézetét).

Mariia Maksymova (leánykori nevén Belous) 1935. december 1-jén született Nedrában, a kijevi régió Baryshivka kerületében, a volt Szovjetunióban (ma Ukrajna)... Nedra megszállása során német katonák őrizetbe vették Sztepant, Mariia nagypapját, és a kivégzőhelyre hurcolták. Azért hagyták életben, mert a falu lakosai segítették, és mert értett a kovácsmesterséghez.

USC Shoah Alapítvány (2013)

Elsősorban azokat a nem-roma embereket kell megemlíteni, akik bátran és aktívan támogatták azokat a romákat, akiknek az élete vesztélyben forgott, még akkor is, ha ezzel

a saját biztonságukat veszélyeztették. Nem kétséges, hogy ide tartozik annak a lengyel teherautó-vezetőnek az esete, aki segítette Vinzenz Rose-nak megszökni a neckarelzi táborból (lásd 36-37. oldal), vagy annak rendőrnek az esete, akinek a segítségével Zoni Weisz el tudta kerülni a deportálást. De sok olyan ember vagy család is volt, akik romákat rejtegettek, vagy segítettek nekik mikor illegalitásba kényszerültek.

A „cigány családi tábor” hatóságok által tervezett felszámolása kapcsán Tadeusz Joachimowski (3720. sz.), aki a nyilvántartó irodában jelentéseket írt, Ireneusz Pietrzykka (1761. sz.) és Henryk Porębskivel (sz. 5805) kivitte a „Cigányok nyilvántartó könyveit” a tábori irodából. A foglyok ezeket rongyokba burkolták, betették egy vödörbe, aminek a tetejét egy fa fedővel zárták le. 1944. júliusában elásták az iratokat tartalmazó vödröt a cigánytáborban, a Bllld tábor szomszédságában lévő 31. barakk közelében, ahol férfiakat tartottak fogva. 1949. január 13-án Joachimowski a Múzeum munkatársaival együtt kiásta a Könyveket tartalmazó vödröt.

Forrás: auschwitz.org/en/museum/about-the-available-data/sinti-and-roma

A népiirtás éveiben uralkodó brutalitás közepette az ilyen emberek cselekedetei egyszerre bámulatosak és megnyugtatók. Ezek a cselekedetek megmentették néhány roma életét, ami már elegendő eredmény. A jövőre nézve talán leginkább azért lehetünk optimisták, mert láthatjuk, hogy az emberi szolidaritás nem tűnt el még ezekben a könyörtelen időkben sem.

Birkenauból való távozásomig [a tábori kórházban] maradtam. A tifusz két fajtáját is elkaptam ... A főnővér egy Janka nevű katowicei lengyel nő volt, harminc-harmincöt éves. Ennek a csinos nőnek sötét haja volt, és mindig tiszta ruhában járt. Úgy gondozott, mintha az anyám lett volna. Kiegészítette az ételadagomat, és olyan dolgokat is adott nekem, amiket a lengyel barátai vittek be. Az ő gondozásának köszönhetően maradtam életben a kórházban: megmentette az életemet.

Antonin Absolon, egész családjával együtt az auschwitzi Zigeunerlagerbe deportált roma

A Rose család: Roma aktivisták

Anton és Lisetta Rose

Anton és Lisetta német romák (szintik) voltak. Ők voltak Oskar és Vinzenz szülei, és volt egy lányuk is, aki Bergen-Belsenben halt meg. A háború előtt Anton egy mozit vezetett Darmstadtban. Auschwitzban gyilkolták meg, Lisetta pedig a ravensbrücki koncentrációs táborban halt meg legyengülés következtében. A Rose család 13 tagja lett a holokauszt áldozata.

Oskar Rose

Oskar el tudta kerülni, hogy a nácik fogságba vessék. Bujdosása során plusz élelmiszerjegyeket tudott szerezni deportált családtagjainak, Vinzenz-nek pedig segített abban, hogy megszökjön Neckarelzből.

Vinzenz Rose

Vinzenz Auschwitzba, majd Neckarelzbe vitték. Oskar és egy lengyel teherautó-vezető segítségével tudott megszökni. A háború végéig sikeresen bujkált.

Romani Rose

Romani Oskar fia, aki már kiskorától kezdve aktívan dolgozott a roma jogokért, később a Német Szinti és Romák Központi Tanácsának elnöke, valamint a Diszkrimináció és Rasszizmus Elleni Nemzetközi Mozgalom végrehajtó bizottságának tagja lett. Fontos szerepet játszott abban, hogy elismerjék a roma népiertást, közrejátszott a szintik és romák nemzeti kisebbségként való elismertetésében az Európa Tanács Keretmegállapodásának a nemzeti kisebbségek védelméről feltételei szerint.

2.4 Történelmi háttér

Tudjuk, hogy a romák legalább 900 évvel ezelőtt, de valószínűleg ennél is régebben érkeztek Európába. Bizonyítékok vannak arra, hogy legalább a 14. századtól súlyos előítéletektől, hátrányos megkülönböztetéstől szenvedtek, a különböző európai országok többségi népessége pedig korlátozta a jogaikat. Az előítéletesség és a diszkrimináció mind a hivatalos politikában, mind a lakosság körében megnyilvánult.

1956-ban Oskar és Vinzenz megalapította a Faji alapú Üldöztetést Elszenvedett Nemzsidók Szövetségét. Később ez lett a német Szinti Egyesület lett, a németországi szintik és romák első polgári jogi mozgalma Németországban.

Oskar halála után Vinzenz folytatta közös munkájukat a roma népiértés áldozatainak támogatásában. 1974-ben saját pénzéből fizette ki egy emlékmű felállítását az auschwitz-birkenauai táborban meggyilkolt szintik és romák emlékére.

1978. december 4-én Vinzenz munkájáért elismeréseképpen elnyerte a Német Szövetségí Érdemkeresztet. Ő volt az első roma, akit ebben a magas szintű elismerésben részesítettek.

Romani vezető szereplője volt annak a harcnak, amit a holokauszt során a romák ellen elkövetett bűnök elismerése érdekében folytattak. 1980-ban, 30 éves korában, éhségstrájkban vett részt a dachau tábor emlékművénél, Vinzenzcel és 10 másik német romával együtt. Követelésük a teljes „erkölcsi rehabilitáció” volt.

Ezzel a volt koncentrációs tábor területén tartott egyhetes éhségstrájjal sikerült felhívni a nyilvánosság figyelmét a roma népiértásra. Először a bajor kormány, majd maga a német kancellár is elismerte, hogy a romák ellen a holokauszt idején elkövetett bűncselekmények faji alapúak voltak, és népiértásnak tekintendők.

Ez a sok évszázad alatt megerősödött negatív hozzáállás kétségtelenül megkönnyítette a náci - és mások - számára a tömeges bántalmazás és legyilkolás programjának végrehajtását úgy, hogy a lakosság többségének nem volt ez ellen komolyabb ellenvetése. Gondoljon bele például, hogy manapság meg lehetne-e hirdetni és végre lehetne-e hajtani egy ilyen tömeges megsemmisítési programot, ha a célcsoport olyan emberekből állna, akiket a társadalom egésze *pozitívan* vagy akár csak semlegesén íté meg. Képzeld el, mi lenne, ha a célcsoport a kék szemű kisgyermek vagy a vörös hajú felnőttek, a komikus színészek, vagy éppen az ifúságsegítő szakemberek lennének. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen program szinte biztos kudarcra lenne ítéve.

A romákkal szembeni történelmi diszkrimináció tehát nem csak azért fontos, mert egy újabb igazságtalanságot jelent, amit el kell ismerni, hanem azért is, mert segíthet annak a megértésében, hogy a rasszizmus, a megbélyegzés és az előítéletek légköre hogyan vetheti meg egy a holokauszthoz hasonló esemény alapjait.

A fiataloknak fel kell ismerniük, hogy a rasszista hozzáállás gyűlöletté és bántalmazássá fajulhat. Az ilyen hozzáállások miatt tudnak a kormányok olyan politikákat végrehajtani, amelyek normális körülmények között elfogadhatatlanok lennének.

A romák megkülönböztetése Európa-szerte dióhéjban

MEGJEGYZÉS: Amióta az első roma bevándorlók beléptek Európába, szinten minden európai országban hoztak „cigányellenes” törvényeket. Az alábbi információk csak egy párat említenek meg ezek közül, és csak néhány kiválasztott országra vonatkozóan. Az itt nem említett európai országoknál is szinte biztosra vehető, hogy voltak saját diszkriminatív törvényeik. A résztvevőket arra kell ösztönözni, hogy kutassák meg a saját országuk történetét.

- ▶ A 14 század második felétől a Moldvára és Havasalföldre (melyek főként a mai **Románia** területén található) érkező romákat szolgaságba és rabszolgaságba kényszerítették. Ez öt évszázadig tartott. A roma rabszolgák birtokosa az Uralkodó, kolostorok vagy magánszemélyek voltak. A rabszolgákat nem tekintették jogalanyoknak, a gazdájuk tulajdonának minősültek.

A cigányok csak rabszolgának születhettek; akik rabszolga anyától született, az maga is rabszolgának minősült.

A 19. század eleji havasalföldi törvénykönyvből

- ▶ I. Miksa német-római császár (akit a **Németek királyaként** is ismertek), elrendelte, hogy minden „cigány” köteles elhagyni a birodalom területét 1501. húsvétjáig. A határidő lejárta után ott maradt romákat törvényen kívülre nyilvánította, akiket bárki elfoghatott és megölhetett.
- ▶ **Franciaországban** XII. Lajos (1504), I. Ferenc (1539) és IX. Károly (1561) úzték el a „cigányokat” a királyságból. 1666-ban XIV. Lajos elrendelte, hogy minden „cigány” férfit le kell tartóztatni, és tárgyalás nélkül gályarabságba küldeni.
- ▶ **Svédországban** a 17. században romákat kényszerrel sterilizáltak és deportáltak. Az 1637-es „akasztási törvény” alapján a királyságban tartózkodó romákat szabadon meg lehetett ölni.
- ▶ **Hollandiában** a 18. században a rendőrség és a hadsereg rendszeresen szervezett romaellenes akciókat. Ezeket „heidenjachten” (pogányvadászat) névvel illették. Az utolsó „heidenjacht”-ot 1728-ban hajtották végre. Mire vége lett, az áldozatok többségét meggyilkolták, elmenekültek az országból vagy feladták magukat a hatóságoknak.
- ▶ **Angliában** VIII. Henrik alatt „cigányok” nem léphettek be az országba. Ha valahol romákat találtak, kitoloncolták őket. 1554-ben Mária királynő elfogadta az „egyiptomiakról szóló törvényt”, ami halálbüntetés kiszabását is lehetővé tette „cigány életmód” miatt. 1714-ben a brit cigányokat rabszolgaként kivitték a Karib-szigetekre.
- ▶ 1747-ben Oviedo püspöke javaslatot terjesztett fel VI. Ferdinándnak, Spanyolország királyának a „cigánykérdés” megoldására: vagy száműzzék őket örökre a királyságból, vagy gyűjtsék be a teljes cigány népséget, és vessék őket börtönbe. A javaslatot

egyetlen nap leforgása alatt hajtották végre az egész országban, ami 10-12 ezer ember internálásához vezetett.

Őfelsége ezennel elrendeli, hogy minden eszközzel és mindenhol fel kell kutatni és fogságba kell vetni azokat [a „cigányokat“], akik az országban maradtak, semmilyen menedékhelyet nem szabad meghagyni a számukra. A [...] hatóságoknak mindent a leírtak szerint kell végrehajtaniuk, pontosan és hiánytalanul, ahogyan ez egy ekkora súlyú kérdésben elvárható.

La Ensenada márki rendeletéből (Spanyolország, 1749)

- ▶ 1773-ban Mária Terézia, az **Osztrák-Magyar Birodalom** császárnője rendeletben tiltotta a romák közötti házasságkötést. A császárnő azt is elrendelte, hogy minden 5 évnél idősebb gyermeket el kell venni a szüleitől, és magyar parasztcsaládokhoz kell nevelésbe adni.

Egy bizonyos napon... katonák jelentek meg szekerekkel, és elvették a cigányoktól az összes gyermeket, az újonnan elválasztott csecsemőktől a friss házásokig, akik még le sem vették magukról az esküvői díszruhájukat. A szerencsétleneken leírhatatlan kétségbeesés vett erőt. A szülők a földre vetették magukat a katonák előtt, és belekapaszkodtak a szekerekbe, amelyekben elvitték a gyermekeiket. Botokkal és puskatussal verték őket vissza, és mivel nem tudtak a nyomába eredni a szekereknek, amelyek a legföltettebb kincsüket - a kicsi gyerekeiket - vitték el tőlük, sok szülő ott helyben önkézével vetett véget életének.

Forrás: Tények a roma történelemről

- ▶ A 19. században kezdték kidolgozni az eugenika és a rasszizmus elméleteit, amelyeket befolyásos szerzők és kormányok is „tudományos tényként” fogadtak el. Sokak számára ezek az elméletek azt igazolták, hogy azokat az embereket, akik egyszerűen csak másként néztek ki vagy nem számítottak „bennszülöttnek” egy adott országban vagy régióban, másként kell kezelni.
- ▶ Ezek az elméletek mára teljesen hiteltelenné váltak, de annak idején fontos szerepet játszottak számos, a roma lakossággal (és másokkal) szembeni hozzáállás és politika kialakításában. Az egyik befolyásos mű az olasz Cesare Lombroso 1876-ban publikált, *A bűnöző* című könyve volt. Lombroso szerint az állítólagos „cigánybűnözés” oka „genetikai hajlam” volt.
- ▶ 1927-ben az Első **Csehszlovák Köztársaság** elfogadta a „Vándorcigányokról szóló törvényt”. Ez korlátozta a romák mozgását, arra kényszerítve őket, hogy igazolják magukat és éjszakai tartózkodási engedélyt kérjenek.
- ▶ 1926-ban Burgenlandban (Ausztria) ujjlenyomatot vettek minden ott élő 14 év feletti romától. 1928-tól Kismarton (Burgenland új fővárosa) rendőrségének volt egy úgynevezett „Zigeunerkartotheka” („cigánykartoték”), amelyben kb. 8000 roma adatait tárolták.

1. A cigányok és a németek közötti szexuális kapcsolat fajgyalázás bűncselekményét valósítja meg.
2. Cigányok nem járhatnak a közoktatási rendszer általános iskoláiba.
3. A cigányok szaporodását sterilizálással kell megállítani.
4. Rendszeresen át kell kutatni a házaikat, őket pedig meg kell motozni.
5. A cigányputrikat (kulturális gyalázként) le kell rombolni, a cigányokat pedig munkatáborokban, barakkokban kell elhelyezni.
6. A munkatáborokban a cigányoknak zárt csoportban kell dolgozniuk.
7. A munkatáboron kívül mindenféle szakma egyéni gyakorlása tilos.
8. A cigányok nem viselhetnek fegyvert.
9. Szorgalmazni kell az önkéntes kivándorlást.

Idézet: „Cigánykérdés. Burgenland tartomány Kormányzójának memoranduma”(1938)

Romaellenes törvények és politikák Németországban: rövid történet (1890 - 1992)

Megjegyzés: A következő táblázatot használják fel a *Dosta!* gyakorlathoz, a 99. oldalon. Ennél a gyakorlathnál a romákra vagy a „cigányokra” vonatkozó minden hivatkozást „X”-re cserélték.

1890	Konferenciát szerveznek Németországban az „X-söpredékről”. A katonaságnak megparancsolják, hogy ellenőrizze az X-ek mozgását.
1909	Politikai konferenciát tartanak az „X kérdésről”. Javasolják, hogy minden X-et billogozzanak meg, a könnyű azonosíthatóság érdekében.
1920	2 akadémikus bevezeti az „érdemtelen élet” fogalmát és azt javasolja, hogy az X-eket sterilizálják és számolják fel, mint népet.
1922	Minden, Németország területén élő X-ről (és csak róluk) fényképes, ujjlenyomatot is tartalmazó nyilvántartást kell készíteni, hogy azonosítani lehessen őket.
1926	Törvényt hoznak az „X pestis” megfékezésére.
1927	Bajorországban különleges táborokat építenek X-ek fogvatartására. 8000 X-et zárnak be ezekbe a táborokba.
1928	Minden X-et állandó rendőri felügyelet alá helyeznek. Egy professzor olyan művet jelentet meg, amelyben azt veti fel, hogy az X-ek „idegen vért vittek Európába.” További táborokat építenek az X-ek fogva tartására.
1934	Az X-eket begyűjtik injekcióval és kasztrálással végzendő sterilizálásra, majd Dachauban és máshol működő táborokba viszik őket. Két, ebben az évben elfogadott törvény is tiltja a németek házasságát „zsidókkal, X-ekkel és négerekkel”.
1938	Június 12. és 18. között X-ek százait tartóztatják le, verik meg és börtönözik be Németországban és Ausztriában. Az X-ek az első célcsoport, amelynek megtiltották az iskolába járást.
1939	A Fajhigiéniai Hivatal közleményt ad ki: „Minden X-et veleszületett betegként kell kezelni; az egyetlen megoldás a megsemmisítésük. A cél ezért az legyen, hogy habozás nélkül megsemmisítsük a népességnek ezt a hibás elemét.
1940	Az első népirtó akció, amelyet a holokauszt során elkövetnek: 250 X gyermeket használnak kísérleti nyúlként a ciángáz-kristály tesztelésére a buchenwaldi koncentrációs táborban. Ugyanebben az évben megtiltják az X-ek munkavállalásának minden formáját.
1941	Júliusban elkezdik a náci végső megoldás végrehajtását, melynek keretében „megölnék minden zsidót, X-et és elmebetegét.” Megkezdődik a holokauszt. 800 X-et gyilkolnak meg egy rajtaütés során december 24. éjszakáján a Krímben.
1944	Augusztus 2-án körülbelül 2900 X-et gázosítanak és égetnek el Auschwitz-Birkenauban egy tömeges akció során, amelyre a túlélők „X-éjszakaként” emlékeznek.
1945	A háború végére a nácik az X népesség 70%-80% át megsemmisítették. A nürnbergi tárgyalásra nem idéztek be X-eket; őértük senki nem tanúskodott. Az X-eknek, mint népnek, senki nem fizetett háborús kártérítést.

1950	A német kormány közleményt adott ki, amely szerint az X népnek nem tartoznak háborús kártérítéssel. 1982-ig folyamatosan tagadták az X népiirtás megtörténtét.
1992	Németország 21 millió dollárért „eladja” az X menedékkérőket vissza Romániának, november 1-én elkezdik őket bilincsben visszaszállítani. Néhányan X inkább öngyilkos lesz, mintsem visszamenjen. A német hírügynökség arra kéri a nyugati újságírókat, hogy ne használják a „deportálás” szót, mert ez a szó „kellemetlen történelmi képzettsítésokat idéz fel”.

Ian Hancock *Brief Romani Holocaust Chronology* című művének szerkesztett változata (a teljes változat a következő címen érhető el: www.osi.hu/rpp/holocaust.html)

Egy vizuálisan vonzóra szerkesztett kronológia is elérhető ezen a címen: www.2august.ertf.org

2.5 A népiirtás után

- ▶ A holokauszt roma túlélőit az esemény után azonnal nem ismerték el, és nem is kaptak kártérítést a szörnyű megpróbáltatások miatt, amiket át kellett élniük. A nürnbergi tárgyalásra nem idéztek be roma tanúkat, és több mint 30 évbe telt, mire a nyugatnémet kormány beismerte, hogy a náci rezsim a romák mint nép kiirtását tűzte ki célul. Nagyrészt a roma civil társadalom következetes kampányainak köszönhető, hogy ezt megtették (1979-ben). Az egyik fontos hatást Romani Rose nyomása jelentette, akivel kapcsolatban a 36-37. oldalon talál információkat.
- ▶ 1979-ben a német kormány végül elismerte a roma népiirtás faji alapját, valamint azt, hogy a romák sterilizálása a „végső megoldás” része volt. Nagyon kevés roma túlélő vált kártérítésre jogosulttá.
- ▶ A volt auschwitzi foglyoknak mindössze napi 2,50 euró kártérítést ítéltek meg. Természetesen, akiknek még egyáltalán módjukban állt kárpótlás igényelni, azoknak is csaknem 35 évet kellett várniuk a népiirtás végét követően. A legtöbben, akik jogosultak lettek volna, addigra már nem voltak életben. Átélték a holokausztot, és átélték azt generációt, amelyik „megemlékezett” a holokausztról. A saját szenvedésük azonban feledésbe merült.
- ▶ 2012-ben, csaknem 70 évvel a háború befejezése után, végül Berlinben felavatták a holokauszt roma áldozatainak emlékművét.

2005-ben a magyar parlament augusztus 2-át a roma és szinti népiirtás emléknapjává nyilvánította. Ezt követte a lengyel parlament 2011-ben.

Ez a dátum a Zigeunerlager („Cigánytábor”) 1944-ben Auschwitz-Birkenauban történt felszámolását idézi fel. Néhány más ország is nem hivatalosan megemlékezik erről a dátumról, számos civil szervezet pedig megemlékezéseket szervez ennek a napnak a környékén.

- ▶ Más országok, amelyek részt vettek a roma népirtásban, ugyanolyan lassan voltak csak hajlandók elismerni az elkövetett bűnök súlyosságát. 1997-ben, több mint 50 évvel az esemény után, Közép-Kelet-Európában Magyarország kínált elsőként átfogó kártérítést a roma túlélőknek. Ekkorra már csak kevesen voltak életben.
- ▶ Önmagában az, hogy a romák szenvedéséről a holokauszt során nagyon sokan nem tudnak - Európa valamennyi országában - egyértelműen jelzi, hogy az elismerés nem volt elegendő. A bűnökért soha nem lehet megfelelő „kártalanítást” adni, a kárt soha nem lehet meg nem történné tenni. Az azonban, hogy egyes áldozatokról „megfeledkezünk”, míg másokról megemlékezünk, miközben folytatódik az előítéletesség és a bűnbakképzés, csak súlyosbítja a bűnöket.

Az iskolában tanultunk a háborúról, de a holokausztról nem - az pedig kit érdekel, hogy mi történik egy cigánnyal? Szlovákiában születtem, és 8 hónapos voltam, amikor Olomoucba költöztünk. Egy olyan világban nőttem fel, amely teljesen elkülönült a csehek világtól. Az iskolában senki nem volt kíváncsi ránk. Örültem, hogy iskolába járhattam, de a gyerekek „bűdös cigánynak” csúfoltak, és senki nem volt hajlandó mellém ülni.

Valeria Bockova, akinek a férje egy auschwitz-i túlélő gyermeke volt

Az Európai Romák és Utazók Fóruma (ERTF) Európa legnagyobb roma és utazó szervezete, amely különleges státusszal rendelkezik az Európa Tanácsnál. A Fórum Európa főbb nemzetközi roma civil szervezeteit és az Európa Tanács legtöbb tagállamának több mint 1500 nemzeti roma és utazó szervezetét tömöríti.

Az ERTF aktívan küzd az cigányellenesség ellen, és elkötelezett a roma népirtás hivatalos elismerése ügyének előmozdítása mellett. Weboldalán található egy online naptár a nemzetközi, országos és helyi kezdeményezésekről, amelyeket a roma népirtás 70. évfordulója alkalmából szerveztek. Itt is talál linkeket és videós anyagokat a népirtásról.

www.2august.ertf.org

3. Miért kell megemlékezni

... minden, ami csak lehetséges, meg kell tenni az oktatási szférában, hogy megakadályozzuk az évszázadunkat jellemző romboló és pusztító események, nevezetesen a holokauszt, a népirtások és más emberiség elleni bűncselekmények, az etnikai tisztogatások, valamint azon emberi jogok és az alapértékek súlyos megsértésének megismétlődését vagy tagadását, amelyek iránt az Európa Tanács különösen is elkötelezett.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, Rec (2001) 15 sz. ajánlása a történelemtanításról a huszonegyedik századi Európában

3.1 Mi a megemlékezés?

A megemlékezés nem ugyanaz, mint az emlékezés. Bár az emlékezés mindig is a megemlékezés része lesz, az elsősorban személyes ügy, amit gyakran készakarva sem tudnánk elkerülni. A megemlékezés viszont egy szervezett esemény, amelynek célja van: ami nem más, mint egyének, közösségek vagy csoportok - akár a társadalom egésze - megszólítása.

A megemlékezés során rövid időre megállunk, és egy múltbeli eseményre összpontosítunk.

3.2 Miért kell megemlékezni?

A bántalmazásokra manapság is több mint elegendő példa van, amelyeket a következő nemzedéknek meg kell ismernie és orvosolnia kell. Fontos tisztázni, hogy a mintegy 70 évvel ezelőtt lezajlott roma népirtásról miért kell tájékoztatni az egész társadalmat, különösen pedig a fiatalokat.

A múlt áldozatait el kell ismerni

Nem nehéz felismerni, hogy miért fontos tudatosítani a népirtás okait, ha figyelembe vesszük, az elkövetett bűnök jellegét és mértékét, és beleképzeljük magunkat az áldozatok helyzetébe. A következő oldalon található „gondolatkísérlet” keretében az olvasót egy olyan családba helyezzük, amelynek a tagjait súlyos bántalmazásokat és az igazság megtiprását kellett, hogy elviseljék. Mindez arra emlékeztet, hogy a szülők traumáját gyakran a következő generációknak is viselniük kell, és az emléket ébren kell tartaniuk. Hangsúlyozza azt a teljesen emberi igényt, hogy a múltban elkövetett bűnöket el kell ismerni, nem csak azért, mert az igazságtalanság önmagában is fájdalmas dolog, hanem azért is, mert a múltbeli igazságtalanság gyakran a jelenlegi lehetőségeinket is befolyásolja.

Egy gondolatkísérlet

Mi van egy névben?

Képzeld el, mit érezne, ha valamikor a nem túl távoli múltban egész családját erőszakosan bántalmazták volna, amibe a többségük bele is hal. Képzeld el, hogy a bántalmazás nemcsak indokolatlan volt - hiszen semmi rosszat nem tettek-, hanem nagyon is szándékos és céltudatos. Képzeld el, hogy mindez... pusztán csak a nevük miatt történt!

A bántalmazást nem egyvalaki okozta: több ember közös műve volt. Néhányan közvetlenül is részt vettek a bűncselekmény elkövetésében: maguk húzták meg a ravaszt, vagy az ő kezük fogta a fenyegetésre vagy sebzésre használt fegyvert; néhányan pedig arról gondoskodtak, hogy felügyelet alatt tartásuk őket, és ne tudjanak elmenekülni. Sokan, nagyon sokan, csak félrenéztek, és semmit nem tettek, amíg mindez megtörtént. Végére is, a családjának volt egy Neve. És ez egy rossz név volt: akinek ez a neve, az csak rossz ember lehet.

Most pedig képzeld el, hogy az egyik családtagjának sikerült életben maradnia: egy gyermek, akinek a szeme láttára mészárolták le testvéreit, szüleit, nagyszüleit és más közeli rokonait. Láttá, ahogyan a kishúga, nagynénik és nagybácsik lassan éhen haltak, mert nem adtak nekik enni; az unokatestvéreit egyenruhás férfiak verték agyon; a bátyjait, az anyját, az apját és a nagyszüleit pedig fegyveresek vezették el, és soha többé nem hallott róluk.

14 éves korában, miután csodával határos módon mindezt túlélte, visszatérhetett abba az „otthonba”, ahonnan őt és a családját pár évvel korábban elhurcolták, de az otthonukat szinte teljesen elpusztították, a vagyonukat pedig széthordták. Ez a tizenéves lány nem járt iskolába, traumatizálódott a megpróbáltatásoktól, és szinte sehonnan nem várhatott támogatást.

Halvány az esélye annak, hogy elismerjék a gyermek szenvedéseit, vagy esetleg visszaadják neki a családja vagyonát, annak pedig végképp nincs esélye, hogy önvizsgálattal mérlegeljék azoknak a szerepét, akik nem léptek közbe, hogy megakadályozzák a szörnyűségek elkövetését, és továbbra is a gyermekekre hárítják a felelősséget. Végére is, még mindig ezt a nevet viseli.

Azt a Nevet, amelyről mások automatikusan azt feltételezik, hogy ilyet csak egy nyomorult bűnöző viselhet. Senki sem állt meg hogy elgondolkodjon a miérteken; valójában soha senki nem gondolkodott el az egészen. Évszázadok óta „köztudott”, hogy egyetlen név elég ahhoz, hogy rosszul érezd maga a viselője mellett. Ez a tizenéves lány sem volt kivétel ez alól. Az emlékek nem múltak el. A gyermek nővé érett, majd neki is lettek gyermekei.

Hogyan birkózzon meg az anyaság kihívásaival, és hogyan tudja újjáépíteni az életét, ha még mindig elárasztják ezek az emlékek, és a körülötte élő megvetése és gyűlölete? Hogyan birkóznának meg a gyermekei egy olyan anyával, aki ennyi nehézségen ment keresztül, és fájdalmak tömkelegét kellett elviselnie? És az ő gyermekeik hogyan boldogulnak majd a világban, amikor a mai napig mások szemében nem jelentenek mást, csak egy nevet?

Azt a nevet. A te nevedet.

Hogyan birkóznál meg ezzel, ha a te nagymamádról lenne szó? Azt mondanád, hogy ne bolygassuk a múltat, vagy éppen azt szeretnéd, hogy napjainkban elismerjék?

Ez a szöveg a 84. oldalon található gyakorlat támogatására szolgál.

Ez a gondolatkísérlet nem teljesen fikció. Lényegét tekintve a mai Európában élő nagy számú roma családra vonatkozik, különösen azokban az országokban, amelyek náci megszállás vagy ellenőrzés alatt álltak. Ezekben az országokban legalábbis alig él ma olyan roma család, ahol a szülőket vagy a nagyszülőket ne érintette volna közvetlenül a holokauszt. De azok a kis számú családban is, amelyek elég szerencsések voltak ahhoz, hogy elkerüljék a fogságot, abban a tudatban éltek napjaikat, hogy a legtöbb ugyanolyan „nevűt” fenyegetik, bántalmazzák vagy akár meg is gyilkolják pusztán a nevük miatt. Képzeld el a rettegést attól, hogy ők lesznek a következők a listán.

... a rettegés, mindig csak a rettegés. A gyerekek ebben nőttek fel. Még ma is megfordulnak az utcán, ha úgy sejtik, hogy valaki követi őket. Érted? Megfordulnak. Csak az szokott megfordulni, aki fél.

Ceija Stojka, roma festő, zenész és holokauszt-túlélő

A fasiszták úgy tönkretették az életünket, hogy azt ma sem tudjuk elfelejteni. Ma végigjárjuk Európát, és azt keressük, hogy a fasiszták mi mindent vettek el tőlünk. Vannak köztünk olyan gyermekek, akiknek az anyja roma, az apja német - olyan gyermekek, akik úgy fogantak, hogy az anyjukat megerőszakolták, mint J.S. és A., akik romaként, nem pedig németként tartanak velünk útjainkon. Ők is egy olyan helyet keresnek, ahol megtelepedhetnek, és értelmes életet élhetnek, méltóságban.

Sefedin Jonuz, roma, aki gyermekként élte meg a háborút Szkopjében

A „cigány” elnevezés

Természetesen a név ebben az esetben nem egy létező család neve, hanem egy változatos etnikai identitás. Az elbánás ettől nem volt elfogadhatóbb; nem volt jobban igazolható vagy kevésbé rémisztő. A náci programok során a romák kiválasztása gyakran ténylegesen a családnév alapján történt: ha valakinek „cigányos” neve volt, sokszor azonnal célponttá vált.

A társadalomnak szüksége van a megemlékezésre

Csehország, Magyarország, Románia és Szlovákia soha nem dolgozta fel kellő mélységben a zsidó és roma emberek ellen elkövetett bűncselekmények iránti közös felelősségét.

Romani Rose, roma aktivista, a Német Szintik és Romák Központi Tanácsának elnöke (2011)

A társadalomnak „emlékeznie kell” a saját történelmére, hogy tanuljon a múltból, és ne ismétlődhessenek meg azok a múltbeli hibák vagy bűnök, amelyekért felelős lehetett. A megfelelően végzett megemlékezés figyelmeztető jelként szolgálhat: megmutathatja nekünk, hogy az emberi cselekvés vagy tétlenség, fanatizmus, rasszizmus, intolerancia

és más viszonylag gyakori hozzáállások önmagukban is elfogadhatatlanok; de bizonyos körülmények között szörnyűségekhez vezethetnek.

Ez a feladat már csak azért is fontos, mert a holokauszt méretű tragédiát az tette lehetővé, hogy a társadalom egyik csoportja tevőlegesen fellépett egy másik társadalmi csoporttal szemben. A társadalom azon részének, amely kisebb vagy nagyobb mértékben felelőssé tehető, magába kell néznie: meg kell vizsgálnia és fel kell derítenie a tragédia okait, orvosolnia kell a károkat, amennyire csak lehetséges, utána pedig felül kell vizsgálnia, hogy manapság hogyan bánik a korábbi üldözések áldozataival. A múltbeli eseményeket kiváltó hibákat a legkisebb mértékben sem szabad a jelenben megismételni.

Ugyanakkor természetesen a roma közösség is része a társadalomnak: a népirtás egyik oka éppen az volt, hogy ezt a tényt nem ismerték el. Ez egy újabb fontos okot jelent, amiért a társadalomnak meg kell emlékeznie, és ez alkalommal tényleg az egész társadalomra kell gondolni. Más társadalmakban, ahol közösségeket bármilyen okból elnyomtak, valamilyen fajta kibékülési folyamat hasznosnak bizonyult abban, hogy mind az elnyomók, mind az elnyomottak tovább tudjanak lépni. Talán a romák sok évszázados, népirtáshoz vezető elnyomásának az elismerése ilyen vagy olyan formában segítheti a múlt sebeinek a begyógyítását, az európai országok számára pedig megkönnyítheti egy jobb közös jövő felépítését.

2015. április 15-én az Európai Parlament állásfoglalást fogadott el, amely elismeri „a romák második világháborúban elkövetett népirtásának történelmi tényét”. Augusztus 2-át hivatalosan is elismerték a roma népirtás emléknapjaként. A Parlament azt is elismerte, hogy minden szinten és minden eszközzel küzdeni kell a cigányellenesség megszüntetéséért, megjegyezve, hogy „ez a jelenség a rasszizmus egy különösen makacs, erőszakos, visszatérő és hétköznapi formája”.

Az Európai Parlament 2015. április 15-i határozata a roma nemzetközi nap alkalmából - a cigányellenesség Európában és a második világháború alatti roma népirtás emléknapjának uniós elismerése (2015/2615 (RSP))

3.3 Hogyan „emlékezzünk”?

Mindazoknak, akik komolyan vették a „Soha többé!” intést, meg kell kérdezniük maguktól - ahogyan nap mint nap szörnyűségek tömegét láthatjuk a világban - hogy ezt a mondatot a morális aggályunk kezdeteként vagy végeként használjuk.

Harold Zinn történéssz

A kormány által szervezett hivatalos megemlékezések gyakran üres formaságok. Valójában néha a semminél is rosszabbak, mert csak arra szolgálnak, hogy bemutassanak egy hamis jóindulatot vagy szolidaritást azok között, akik ezt az egyetlen napot kivéve soha nem mutatnak szolidaritást az erre nagyon is rászoruló csoportokkal. Ha egyetlen üzenetben

akarjuk összefoglalni a mondanivalónkat arról, hogyan emlékezünk meg a roma népirtásról, azt mondhatjuk, hogy a romák iránti szolidaritás fájdalmasan hiányzott, amikor a népirtást végrehajtották; és bár napjainkban az anti-szolidaritás kevésbé extrém, semmiképpen nem szűnt meg.

A roma ember vagy a roma társadalom keveset nyer azzal, ha minden augusztus 2-án „megemlékezünk” a szenvedéseikről, az év többi napján pedig ismét megfeledkezünk azokról. A roma népirtásról való megemlékezésnek többnek kell lennie, mint egy egyszeri, szimbolikus rendezvény.

A bűnök elismerése

A mások fájdalmára vagy szenvedésére adott emberi válasz az, hogy elismerjük a szenvedést és megpróbáljuk megakadályozni, hogy további károk következzenek be; egy humánus társadalom erre törekszik. A holokausztot túlélők, a túlélők családjai és a meggyilkolt áldozatok családjai számára az emlékezet ébren tartása a legkevesebb, amit a társadalom megtehet. Ez még fontosabbá válik akkor, amikor részben maga a társadalom a felelős az okozott károkért.

Egy hivatalos megemlékező rendezvény támogatást kínálhat a múltbeli szörnyűségek áldozatainak, de csak ha helyesen és kellő érzékenységgel tartják meg. Igaz, hogy az egyéneknek és a romáknak mint népnek okozott károkat soha nem lehet meg nem történtté tenni; a fájdalom elismerésével és az azt kiváltó cselekedetek elítélésével azonban a társadalom némi vigaszt, némi biztosítékot nyújthat arra, hogy ilyen cselekmények soha többet nem fognak ismét előfordulni. A megemlékezés így segíthet abban, hogy az áldozatok úgy érezzék, a múlt lezárult, és eljött a továbblépés ideje.

A háború után senki sem beszélt erről. Nem voltak emlékművek. Csak apámtól tudtam meg, mi történt. Ha apám nem beszélt volna róla, soha nem tudtam volna meg - mindenki úgy folytatta az életét, mintha mi sem történt volna. Apu sokat mesélt a családjáról, arról, hogy mennyire szerették egymást. Azt akarta, hogy mi, a nyolc gyermeke, ugyanúgy szeressük egymást, mint ők.

Wilem Bock, roma, akinek az apja túlélte Auschwitzot

A roma közösségek bevonása és befogadása

Bár a roma népirtásról való megemlékezésnek fontos üzenetei vannak a nem roma közösség számára, a nyilvános megemlékezések esetében nagyon fontos, hogy bevonják a roma közösségeket, és az is, hogy kidolgozzanak egy programot. A „társadalom” nem sajátíthatja ki a maga számára a megemlékezéseket - és ideális esetben a nem-roma fiatalok csoportjai sem, akármennyire is jó szándékkal szervezik ezeket rendezvényeket. Ahol lehetséges, a rendezvényeket azok vezessék le, akiket érintett a tragédia - vagyis maguk a romák.

Négy üzenet a megemlékezéshez

A megemlékezéseknek ideális esetben a következő elemeket kell tartalmazniuk:

- ▶ **A történetek elismerése:** Egyértelmű tájékoztatást kell adni az elkövetett bűnök méretéről és az egyénekre tett hatásáról.
- ▶ **Az események és a felelősök elítélése,** ahol ki kell térni azoknak a szerepére is a történetekben, akik félreálltak, és nem tettek semmit az üldözések ellen.
- ▶ **A még fennálló károk orvoslásának szándéka.** Ideális esetben itt konkrét javaslatokat is tesznek, amelyek származhatnak hivatalos szervektől, magánszemélyektől vagy a nem-roma népeiségtől.
- ▶ **Az a vágy, hogy új lapot kezdjenek.** Ennek részeként el kell ismerni a roma közösségeket ma is fenyegető igazságtalanságokat. Amíg fel nem számolják a mai európai társadalmat - a legmagasabb kormányzati szintig - átható rasszizmust és diszkriminációt, a romáknak nem lesz okuk abban hinni, hogy valóban megemlékeznek az általuk elszenvedett tragédiáról.

Itt mindenki tudja, hogy zsidókat és lengyeleket öltek meg a háborúban, de soha nem esik szó a meggyilkolt romákról ... Plaszóban van egy emléktáblája az ott elpusztított zsidóknak és lengyeleknek - de a romákat meg sem említik!

Krystyna, lengyel roma. Gyerekként az egész családból csak Krystyna és a nagymamája élte túl a mészárlást, amit a nácik elkövettek a falujukban. Krystyna éveken keresztül rejtőzködött, majd a krakkói Plaszó koncentrációs táborban érte meg a háború végét. A szenvedések ellenére, amiket átélt, csupán két évvel ezelőtt kapott kártérítést.

Forrás: www.annakari.com/portfolio/holocaust.html

4. Egy emberi jogi aggály

A holokausztot az emberi jogok mindenfajta megsértése és az emberiség elleni bűncselekmények paradigmájának tekintik; minden áldozatot figyelembe vesznek.

Európa Tanács „A holokauszt emlékének és az emberiség elleni bűncselekmények megelőzésének napja”

4.1 Mik azok az emberi jogok?

- ▶ Az emberi jogok egyetemes, a világ minden kormánya által elfogadott értékrenden alapuló nemzetközileg elfogadott normák.
- ▶ Az emberi jogok azon az eszmén alapulnak, hogy minden embert megillet a tisztelet, és hogy senkinek nem szabad olyan mértékű szenvedést átélnie, amelynek a következtében azt kellene éreznie, hogy *megszűnt az emberi mivolta*. Ebben a tekintetben minden ember *egyenlő*, a *méltóságukat* alapértékként kell kezelni.
- ▶ Az emberi jogokat a nemzetközi jog részévé tették, ezzel világszerte kötelezettségeket róttak a kormányokra. A kormányoknak kötelességük biztosítani, hogy minden ember alapvető szükségleteit kielégítsék - beleértve a személyes méltóság iránti igényt is.
- ▶ A nemzetközi emberi jogok törvényi rendszerét közvetlenül a második világháború után hozták létre, részben a holokauszt bűneire adott válaszként. Az első emberi jogi dokumentumokat az ENSZ dolgozta ki. Ezt regionális, többek közt európai szintű egyezmények követték.
- ▶ Az emberi jogok nem luxuséletemet biztosítanak, ahol nincsen sem kár, sem fájdalom. Egy *minimumkövetelményekből* álló alapot, szabályrendszert adnak meg, ami meghatározza, milyen feltételek mellett élhetnek az emberek méltósággal.
- ▶ A legtöbb emberi jog korlátozható bizonyos körülmények között, ha ez mások jogainak vagy az egészében vett társadalom megvédése érdekében szükségessé válik. De vannak olyan emberi jogok is, mint például az élethez való jog és az embertelen és megalázó bánásmódtól való mentesség joga, amelyeket semmilyen körülmények között nem lehet korlátozni.

4.2 Az emberi jogok és a holokauszt

Amikor az emberi jogok lábba tiprásáról van szó a holokauszt kapcsán, néha úgy tűnhet, hogy alábecsüljük a népi társadalom szörnyűségeit és jellegét. Végtére is, az emberi jogokat nap mint megsértik, mégsem lesz ezekből holokauszt.

Valójában az emberi jogok felhasználása az emlékezésre nevelésben több hasznos dimenzióval is bővítheti a tanultakat, amihez semmiképpen nem szükséges az elkövetett

bűnök minimalizálása. A holokauszt az összes emberi jog megsértését valósította meg hatalmas számú, önkényesen kijelölt és teljesen ártatlan emberrel szemben.

1. Az emberi jogok segítenek a különböző jogsértések azonosításában és besorolásában.

Az emberi jogok számos különféle emberi aggálllyal és alapvető szükséglettel foglalkoznak, például a magánélet és a családi élet tiszteletben tartásával, a fizikai biztonság és a jó egészségi állapot szükségletével, a mindenkit megillető méltányos bánásmóddal és az emberi méltóság tiszteletben tartásával, a személyes autonómia igényével, és így tovább. A különböző emberi jogok alkalmazása a népiirtás során elkövetett bűnökre segít annak a megértésében, mennyire széles körűek és mélyrehatóak voltak ezek az igazságtalanságok.

Nemcsak a „gyilkosság” bűnét követték el: az áldozattá vált emberek szenvedései életük szinte minden területére kiterjedtek.

Úgyhogy valóban, az emberi jogokat nap mint megsértik, de az nem mindennapos, hogy egy adott közösség valamennyi tagjának megsértik szinte az összes emberi jogát - beleértve az élethez való jogot is.

Néhány példa az emberi jogok megsértésére a holokauszt során:

Az élethez való jog megsértése: kivégzés gázkamrában, éhezés és betegségek a deportálási helyeken (így a koncentrációs táborokban), az SS Einsatzgruppék által végrehajtott golyó általi kivégzések, illetve a halál minden olyan formája, amelyik megelőzhető lett volna.

Kínzás, embertelen és megalázó bánásmód: verés, kegyetlen orvosi kísérletek, kényszersterilizálás, súlyos megalázás és az emberi méltóság lábbal tiprása - ideértve a kényszermunkatáborokban uralkodó körülményeket is -, valamint a megfelelő élelem és vízellátás, illetve a normál higiénia hiánya.

A rabszolgaság és kényszermunka tilalma: az összes roma foglyot, a kisgyermekektől az idősekig, naponta hosszú órákig dolgoztatták, egészségtelen és megalázó körülmények között, fizetés nélkül. A munkásokat megillető egyéb jogokat, így a szabad szövetkezés és a kollektív szerződésalkötés jogát, szintén megvonták tőlük.

Hátrányos megkülönböztetés: amikor egyénnel eltérően (és embertelenül) bántak pusztán azért, mert romák, az mind példa a diszkriminációra. A gyermekek, a nők, a fogyatékkal élők, a betegek és az idősek semmilyen sajátos szükségletéről nem gondoskodtak.

A szabadsághoz való jog megsértése: fogva tartás táborokban, börtönökben, gettóban, szegregált régiókban stb.

A tisztességes tárgyaláshoz való jog és az ártatlanság véelme: nem voltak tárgyalások a roma népesség tagjai „bűnösségének” megállapítására; mindannyian bűnösök voltak csupán azért, mert romák.

A magánélethez, a családi élethez és az otthonhoz való jog: a családokat szétszakították, az embereket elhurcolták az otthonukból, a magánélet és a méltóság minden egyes elemét megsértették.

A megfelelő egészségügyi ellátáshoz való jog: a járványok, a betegségek és az alultápláltság mind-mind hatalmas mértékben sújtotta a romákat a rájuk kényszerített életkörülmények következtében. Az orvosi ellátás szinte teljesen hiányzott.

A tulajdonhoz való jog: a romák összes vagyonát elkobozták - és soha nem adták vissza. Sok esetben, amikor a romák megpróbálták visszatérni otthonaikba a háború után, azzal szembesültek, hogy a lakóhelyüket lerombolták, az ingóságukat pedig széthordták. Semmilyen kísérlet nem történt arra, hogy visszaszolgáltassák ezeket a vagyontárgyakat.

A hatékony jogorvoslathoz való jog: a romák a háború befejezése után sem kaptak kártérítést az ellenük elkövetett bűncselekményekért. Magukat a bűnököt is csak sok év után ismerték el.

2. Az emberi jogok egy objektív mércét állítanak fel

Minden emberi lény szabadnak születik, és azonos méltósággal és egyenlő jogokkal rendelkezik. Az emberek, észsel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell, hogy viseltessenek.

Az emberi jogok egyetemes nyilatkozatának 1. cikke

Az emberi jogok egy nemzetközileg elfogadott normát jelentenek, ami alapján felmérhető a romák ellen elkövetett sokféle bűn. Mivel ezeket a mércéket általában nem vitatják, objektívebb mércét szolgáltatnak annak a felmérésére, hogy mi volt az igazságtalanság, és *miért* volt az. Manapság, amikor létezik egy nemzetközi intézményrendszer, ami, legalábbis elméletben, törvényesen védi az emberi jogokat, ez a bánásmód törvénytörőnek minősülne a nemzetközi jog alapján.

3. Az emberi jogok meghatároznak egy közös erkölcsi keretet

Az emberi jogokat - legalábbis elméletben- a világ minden kormánya elfogadta, mivel ezek általánosan elfogadott értékeket testesítenek meg, amelyeket a nyilvánosság előtt egyetlen kormány sem tagadhat meg. Az olyan értékekre való hivatkozás, mint a méltányosság, az igazságosság, a szabadság, az autonómia, a méltóság és az egyenlőség (vagy a diszkrimináció-mentesség), hatékony módot kínál erkölcsi érvek megfogalmazására azokról az igazságtalanságokról, amelyeket a romáknak kellett és kell még ma is elszenvedniük. A morális bűnök egy részének a „kibontása” a fenti mércék alkalmazásával segíthet annak a bizonyításában, hogy a romákkal szembeni bánásmód az erkölcsi skála legaljára helyezhető.

A morális bűnök kibontása

Vegyük fontolóra a következő gyilkosságokat: mindegyik önmagában is helytelen, és egyetlen társadalomnak sem szabadna ezeket eltűrnie. A holokauszt során ezen cselekmények mindegyikét elkövették bárki ellen, akiről azt vélelmezték, hogy a roma közösség tagja.

- ▶ Gyilkosság - az élet szándékos kioltása
- ▶ Lassan és brutálisan végrehajtott gyilkosság, hogy az áldozat tudja, hogy meg fog halni, és azt is, hogy valószínűleg családjának minden tagja osztozni fog a sorsában
- ▶ Olyan emberek meggyilkolása, akik semmi törvénybe ütközőt nem követtek el, kizárólag önkényes kiválasztás alapján (etnikai hovatartozás szerint)
- ▶ Széles körű, tömeges gyilkosságok, amelyeknek nagy valószínűséggel az adott etnikai csoport mindegyik tagja áldozatul esik, az életét pedig áthatja a rettegés attól, hogy felismerik
- ▶ Ezeket a gyilkosságokat hivatalos állami jóváhagyással hajtják végre, hatósági jogkörrel és hatalommal bíró személyek
- ▶ Olyan gyilkosságok, amelyeknek a lakosság többsége is tanúja vagy éppen az elősegítője volt: csak kevesen nyújtottak segítséget, panaszt pedig szinte senki nem tett
- ▶ Olyan gyilkosságok, amelyek elkövetéséért utólag sem vonnak senkit felelősségre, vagy akár le is tagadják azok megtörténtét, kárpótlással pedig meg sem próbálkoznak
- ▶ Olyan gyilkosságok, amelyek megtörténtét el sem ismerik (és amelyekért kárpótlást sem nyújtanak), noha szinte azonos bűnök elkövetését, például a zsidók ellen, elismerik
- ▶ Ugyanazon kisebbség tagjai ellen továbbra is előítéletességet mutatnak és bűnbakoknak kiáltják ki őket, ugyanazon az önkényes alapon, még a fent említett bűnök napvilágra kerülése után is

4. Az emberi jogok összekapcsolják a népiirtást és a múltbeli bántalmazásokat

A romák történelmi diszkriminációjának néhány, különböző európai országokban megnyilvánuló példáját a 2.4. pontban ismertettük.

Az emberi jogok segíthetnek azonosítani a romákkal szemben megnyilvánuló, gondolkodás- és magatartásbeli mintákat, amelyek a legtöbb társadalomban már jóval a holokauszt előtt megvoltak, és ennek az időszaknak a szörnyű bűneihez vezettek. Segítenek annak a belátásában, hogy a sok évszázadon keresztül megnyilvánuló romaellenes előítéletek nem csak hogy önmagukban véve is méltánytalanok és helytelenek voltak, hanem egy olyan állapot kialakulásához is vezettek, ahol „normálisnak” és „elfogadhatónak” tekintették emberek sanyargatását pusztán azért, mert romák voltak.

Az emberi jogokat nem szabad igen-nem, fekete-fehér ügynek tekinteni, ahol egy bizonyos magatartás néha jogsértésnek minősül, aztán egyszer csak mégsem - még ha így is van szigorúan

jogi értelemben véve. Az emberi jogok megsértése a különféle bántalmazások széles skáláját foglalhatja magában, ahol bizonyos esetek súlyosabbak, mint mások, talán azért, mert rosszabbul érintik az áldozatokat, vagy azért, mert szándékosan, nem pedig gondatlanságból okozzák.

Szinte mindig az a helyzet, hogy az emberi jogok megsértésének legsúlyosabb esetei fokozatosan alakulnak ki, egyre inkább sértővé és tiszteletlenné váló magatartás vagy elbánás nyomán. A holokauszt nem a semmiből jött létre, és azok, akik a romák elleni bűncselekményeket elkövették, az esetek döntő többségében „normális” emberek voltak. Hiszen túl sokan járultak hozzá ilyen vagy olyan módon a szörnyűségek elkövetéséhez azzal, hogy ezeket az embereket abnormálisan „gonosznak” bélyegezték. Segíthet megérteni - bár semmiképpen nem felmenteni - a holokauszt alatt megnyilvánult abnormális magatartást, ha megnézzük, milyen hozzáállásuk váltak lassan „normálissá” az azt megelőző évek során.

A negatív hozzáállások „normalizálása”

Ha az állam elfogadna egy törvényt, amely elrendeli az összes zenész, festő vagy újságíró, vagy a barna szeműek, esetleg a túlsúlyosak „megszüntetését”, az hatalmas nyilvános felháborodáshoz vezetne. Ha azonban korábban évtizedeken keresztül - vagy annál is hosszabb ideig - a hírekben egyre többet szóltak volna arról, milyen gonoszak ezek a csoportok, és ezt a meggyőződést a társadalom is elfogadta volna, akkor elfogadhatónak tekintették volna a csoport lassú, fokozatos jogfosztását.

- ▶ Miért engedik az európai társadalmak még ma is a roma nők sterilizálását?
- ▶ Miért engedik meg a roma bevándorlók deportálását?
- ▶ Miért zárják ki a roma gyerekeket a közoktatásból?
- ▶ Miért tartják elfogadhatónak a roma otthonok és roma közösségek megsemmisítését?
- ▶ Vannak más kisebbségek is, amelyeket a romákhoz hasonlóan kezelnek?

Mit gondol, hogyan reagálna az ön országában az emberek többsége, ha az állam olyan törvényeket hozna, amelyek meghatározott régiókat jelölnek ki a romák számára, vagy korlátoznák a mozgásukat és a tevékenységeiket - mint ahogyan ezt megtették a roma népiirtás előtt és után is? Hogyan reagálnának ma az emberek arra, ha a romákat „táborokba” kényszerítenék?

5. Az emberi jogok összekapcsolják a genocídiumot napjaink eseményeivel

Ehhez hasonlóan, ha összehasonlítjuk a holokauszt legrosszabb éveit megelőző emberi jogi aggályokat napjaink hasonló aggályaival, megállapíthatjuk, hogy vannak bizonyos mintázatok és hasonlóságok a múlttal. Ez különösen fontos a megemlékezés oktatásában, nem csak azért, mert bármilyen hasonlóság a bánásmódban a romák elleni bűnt és bántalmazást jelent, hanem azért is, mert ezek könnyen egy még rosszabb bánásmód szálláscsinálóiá válhatnak.

A romákkal szembeni diszkrimináció és előítéletek napjainkban Európa-szerte erősödnek. A válogatás nélküli elítélés, a rasszizmus és a bűnbakképzés mindenütt tapasztalható jelenségek - politikusoktól kezdve, más közéleti szereplőkön keresztül egészen a média világáig. Minden

egyes kijelentés és minden olyan eset hatására, amikor ezeket senki nem ítéli el, megerősödik a bűnbakképzés és az előítéletesség a társadalomban: a negatív attitűdök megszilárdulnak, jóváhagyást kapnak és „normálissá válnak.”

A következő táblázatban szereplő információk azt szemléltetik, hogy a roma közösségek milyen mértékben vannak hátrányos helyzetben és szenvednek el diszkriminációt még napjainkban is. Ezek az információk csak általános képet nyújtanak: egyes országokban a helyzet ennél is rosszabb. Az Emberi Jogok Európai Bírósága is számos olyan esetet tárgyalt, ahol más, a táblázatban nem szereplő jogok szélsőséges megsértését állapították meg.

A megbélyegző retorikát meg kell állítani. Komoly lépéseket kell tenni a romák megkülönböztetésének felszámolására, nem utolsósorban a saját hazájukban.

Thomas Hammarberg, az Európa Tanács volt Emberi Jogi Biztosa

Diszkrimináció: A romák helyzete 11 EU tagállamában

Ezek az információk az Alapjogok Ügynökségének (FRA) a romákkal kapcsolatos pilot felméréséből és az UNDP / Világbank / Európai Bizottság 2011-ben végzett regionális roma felméréséből származnak. A felmérésbe a következő országokat vonták be: Bulgária, Csehország, Franciaország, Görögország, Olaszország, Magyarország, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia és Spanyolország.

Oktatás:

- ▶ Átlagosan két megkérdezett roma gyermek közül csak egy jár óvodába vagy iskola-előkészítőbe
- ▶ Bulgária, Görögország és Románia kivételével a tanköteles korú, 7-15 éves roma gyermekek esetében 10-ből 9-en járnak iskolába az elmondások szerint
- ▶ A tanköteles kor felett jelentősen csökken az oktatásban való részvétel: a megkérdezett fiatal roma felnőtteknek mindössze 15%-a végzett középfokú gimnáziumi vagy szakiskolai tanulmányokat.

Egészségügy:

- ▶ A 35–54 éves roma válaszadók közül minden harmadik számol be arról, hogy egészségügyi problémák korlátozzák mindennapi tevékenységében.
- ▶ Átlagosan a roma válaszadók körülbelül 20%-nak nincs vagy nem tudja megmondani, hogy van-e egészségbiztosítása.

Foglalkoztatás:

- ▶ Az elmondások szerint átlagosan háromból kevesebb, mint egy roma dolgozik fizetett alkalmazottként
- ▶ Minden harmadik roma válaszadó azt mondta, hogy munkanélküli
- ▶ Mások arról számoltak be, hogy háztartásbeliek, nyugdíjasok, munkaképtelenek vagy önfoglalkoztatók.

Lakhatás:

- ▶ A megkérdezett roma háztartásokban átlagosan kettőnél többen laknak egy szobában
- ▶ A romák körülbelül 45%-a olyan háztartásokban lakik, ahol még a következő alapvető lehetőségek sem adóttak: beltéri konyha, beltéri WC, beltéri zuhany vagy kád, és áram.

Szegénység:

- ▶ Átlagosan a megkérdezett romák mintegy 90%-a olyan háztartásokban lakik, amelyeknek a kiegyenlített jövedelme a belföldi szegénységi szint alatt van
- ▶ Átlagosan a romák mintegy 40%-a él olyan háztartásokban, ahol valakinek az elmúlt hónapban legalább egyszer éhesen kellett lefeküdnie, mivel nem volt elég pénzük élelmiszerre.

Diszkrimináció és a jogok ismerete:

- ▶ A megkérdezett romák mintegy fele azt mondta, hogy etnikai hovatartozása miatt diszkriminációt tapasztalt az elmúlt 12 hónap során
- ▶ A megkérdezett romák mintegy 40%-a ismeri azokat a törvényeket, amelyek tiltják az etnikai kisebbségekhez tartozó személyek megkülönböztetését, amikor valamilyen állásra pályáznak.

Forrás: fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf

4.3 Az emberi jogok és a törvény

Az emberi jogokat beépítették a különféle jogrendszerekbe, és több szinten is kötelezettségeket róznak a kormányokra. A legfontosabb emberi jogi instrumentumokat, az általuk lefedett jogok egy részével együtt, a 58. oldalon található ábrán mutatjuk be.

Az emberi jogok nemzetközi szinten

Az Egyesült Nemzetek (ENSZ) számos emberi jogi egyezményt dolgozott ki, amelyek meghatározzák a kormányok kötelezettségeit az egyének iránt. A legfontosabbak a következők:

- ▶ Az ENSZ Emberi Jogi Nyilatkozata (UDHR). Az UDHR-t 1948-ban dolgozták ki, közvetlenül a második világháború után. Ez a világ minden kormánya által elfogadott dokumentum meghatározza azokat az alapjogokat és alapelveket, amelyek minden ezt követő emberi jogi szerződésben megtalálhatók.
- ▶ A Polgári És politikai jogok nemzetközi egyezségokmányát (ICCPR) az ENSZ Közgyűlése 1966-ban fogadta el. Ez kiterjeszt számos, az UDHR-ben biztosított jogot, amint azt a 58. oldalon látható ábra is szemlélteti.
- ▶ A Gazdasági, társadalmi és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányát (ICESCR)-et az ENSZ Közgyűlése az ICCPR-rel egy időben fogadta el. Ez az UDHR-ben biztosított egyeb jogokat tartalmazza, ahogyan az az ábrán látható.

Valamennyi európai kormány vállalta, hogy tiszteletben tartja, megvédi és betartja a Jogok Nemzetközi Törvényében megállapított jogokat. Aláírtak számos más nemzetközi emberi jogi egyezményt is, köztük az ENSZ gyermekjogi egyezményét.

Az UDHR-ben biztosított jogok teljes összefoglalója a Mellékletben található (107. oldal).

Az emberi jogok regionális szinten

Az európai emberi jogi keretrendszert az Európa Tanács, kisebb mértékben az Európai Unió hozta létre és ellenőrzi.

A két kulcsfontosságú európai szintű egyezmény az UDHR szerinti jogokat hasonló módon osztja fel, mint a fent említett két Nemzetközi Egyezmény, habár az európai egyezményeket sokkal korábban fogadták el.

- ▶ Az Emberi Jogok Európai Egyezményét (EJEE) 1953-ban fogadták el, és csaknem ugyanazokat a jogokat tartalmazza, mint az ICCPR. Az Emberi Jogok Európai Bíróságát 1959-ben hozták létre annak a felügyeletére, hogy az Európa Tanács tagállamai betartják-e az Egyezményt. Az EJEE-ben biztosított jogokat a 108. oldalon foglaljuk össze.

- ▶ Az Európai Szociális Kartát 1961-ben fogadták el, és szinte ugyanazokat a jogokat biztosítja, mint az ICESCR. A Szociális Karta által védett jogokat nem lehet az Európai Bíróság elé terjeszteni. Ezeket a jogokat egy Bizottság ellenőrzi, amely a kormány (és néha más szereplők, például civil szervezetek) által benyújtott jelentéseket vizsgálja.

Az emberi jogok nemzeti szinten

Sok országban az emberi jogok védelmét a saját nemzeti jogrendbe építik be. Ahol így van, ott az emberi jogok lehetséges megsértésének eseteit a nemzeti bíróságok is tárgyalhatják.

4.4 Népirtás

Az emberi jogokról szóló egyezmények mellett, amelyek az egyének jogaira összpontosítanak, az Egyesült Nemzetek Szervezete elfogadott egy olyan egyezményt is, amely tiltja a népirtást, másként fogalmazva „egy nemzet, etnikai, faji vagy vallási csoport részleges vagy teljes megsemmisítésének kísérletét.” Ezt az egyezményt 1948-ban fogadták el, és eddig 144 állam ratifikálta.

Az ENSZ egyezménye a népirtás büntetének megelőzéséről és megbüntetéséről

I. cikk: A Szerződő Felek megerősítik, hogy a népirtás függetlenül attól, hogy békében vagy háborúban követik el, a nemzetközi jogba ütköző bűncselekmény és kötelezik magukat arra, hogy ellene megelőző rendszabályokat foganatosítsanak, elkövetését pedig megbüntetik.

II. cikk: A jelen Egyezmény népirtás alatt a következő cselekmények bármelyikének, valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával való elkövetését érti:

- (a) A csoport tagjainak megölése;
- (b) a csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelem okozása;
- (c) a csoportra megfontolva oly életfeltételek ráerőszakolása, amelyeknek célja a csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztulásának előidézése;
- (d) oly intézkedések tétel, amelyek célja a csoporton belül a születések meggátolása;
- (e) a csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitele.

5. Tanácsok pedagógusoknak

Fel akartuk hívni a figyelmet a porrajmosra a szegény roma közösségek körében, és tájékoztatást akartunk adni a volt második világháborús roma haláltábor helyén, Lety u Piskuban lévő sertéstelepről. Ez a történet nem része a normál tananyagának, így nincs nyilvános nyomás annak érdekében, hogy bontsák le a letyi sertéstelepet. A romák 99%-a nem ismeri saját történelmét, nem tudja, mi történt Letyben, és a sertéstelep létezéséről sem tud.

Ezt a közösségi oktatást vészhelyzetben és válság idején olyan közösségekben folytatjuk, amelyek romaellenes zavargások, felvonulások vagy gyűlöletkeltő tüntetések célpontjává válnak. Történelmi háttérrel szeretnénk nyújtani a céleresztbe került közösségek tagjai számára, hogy jobban megértsék a jelenlegi tapasztalataikat.

Miroslav Brož, Konexe (Cseh Köztársaság)

Ez a fejezet általános ajánlásokat fogalmaz a 6. fejezetben szereplő nevelési mintafoglalkozások támogatásához (71. oldal). Ezek az ajánlások akkor is hasznosak lesznek, ha csoportja akciókat vagy eseményeket kíván szervezni a szélesebb nyilvánosság elérése érdekében. A cselekvésalapú tevékenységre vonatkozó javaslatunkat a 98. oldalon találja.

Magukat a tevékenységeket viszonylag röviden, lényeges módszertani ajánlások nélkül mutatjuk be. Ha nem ismeri az interaktív és a felhasználó-vezérelt tanulási módszereket, javasoljuk, hogy vessen egy pillantást a *Kompasz* - az Európa Tanács fiatalokkal folytatott emberi jogi oktatásának kézikönyve 1. Fejezetének módszertani tanácsaira. Az ebben a kiadványban található tanácsok mindegyike ehhez a módszertanhoz köthető. A *Kompasz* megtalálható a neten a www.coe.int/compass címen.

A következő szakaszban található tippek azokat a konkrét problémákat célozzák meg, amelyek a roma népi társadalom munkája közben felmerülhetnek. Ez magában foglal olyan fontos szempontokat, mint hogyan tegyünk eleget a roma és nem roma résztvevők igényeinek.

2010. augusztus 2-án voltam életemben először az Auschwitz-Birkenauban létesített koncentrációs táborban. Egy, a Ternype - Nemzetközi Roma Ifjúsági Hálózat által szervezett eseményen vettem részt. Aznap teljesen megváltozott az európai roma fiatalok múltjáról és jövőjéről alkotott, addigi képem.

Vicente Rodriguez Fernandez, roma, a Yag Bari ifjúsági szervezet alapítója

5.1 Mielőtt hozzákezdené, gondolja át a következőket

Tíz tipp

---

1. Noha vannak a roma népi társadalommal kapcsolatban bizonyos alap tények, amelyeket a csoportjának meg kell ismernie, az oktatásba beépített megemlékezés fontossága inkább abban rejlik, hogyan *dolgozzák fel* az ezzel kapcsolatos információkat, és ez mennyiben befolyásolhatja a későbbi magatartásukat.
  - ▶ *Bátran szánjon időt arra, hogy leüljenek és végiggondolják ezeket a kérdéseket, és igyekezzen arra biztatni a résztvevőket, hogy, ha nincs ellenükre, osszák meg a félelmeiket vagy a nehézségeiket.*
2. A népi társadalommal kapcsolatos munka számos más probléma megértéséhez is segítséget adhat, főleg a diszkriminációhoz, emberi jogokhoz és állampolgársághoz köthető problémákhoz.
  - ▶ *Ne feledje, hogy a roma népi társadalom önmagában is lényeges téma, ugyanakkor más csoportok eléréséhez is segítséget nyújthat. Ne elszigetelt problémaként tekintsen rá: szánjon rá annyi időt, amennyit a téma megérdemel.*
3. Minden, a témával végzett munka annál hatékonyabb lesz, minél inkább kapcsolódnak a történelmi tanulásuk korunkhoz és a fiatalok saját tapasztalataihoz.
  - ▶ *Próbálja a múlthoz és a jövőhöz is kötni a témát, és ne úgy tekintsen ezekre a foglalkozásokra, mint csupán történelmi leckékre.*
4. Ahol szükséges, igazítsa hozzá ezeket a gyakorlatokat a csoportja igényeihez. Ha a gyakorlatok nem felelnek meg ennek, a kézikönyv nyújtotta információk és a gyakorlatcsoportok előtt megadott kérdések segítségével adjon lehetőséget a téma előzetes átgondolására a foglalkozást megelőzően - saját magának vagy a csoportnak. Ezután dolgozza ki a saját gyakorlatait!
  - ▶ *Ne ragaszkodjon mindenáron a gyakorlatok pontos alkalmazásához!*
5. Ne feledje, az óra érdekesebb és célirányosabb lesz, ha a tanultakat néha a való világba is kiveszik. Ha például ha lehetősége nyílik túlélőkkel vagy túlélők családjával elbeszélgetni, azzal jelentősen növelni fogja a munka érdekességét és értékét.
  - ▶ *Keresse azokat a helyi vagy nemzetközi segédanyagokat, amelyek segítségével a gyakorlatokat még hasznosabbá teheti a csoport számára.*
6. Ha azt tervezi, hogy olyan megemlékezést, nyilvános akciót vagy kampányt szervez, ami a romákat érintő, jelenkori igazságtalanságok ellen irányul, ne feledje, hogy az ilyesfajta törekvéseket csak erősíti, ha roma és nem-roma közösségek képviselőit is bevonja. Más ifjúsági csoportokkal illetve a roma jogvédelem területén tevékenykedő nemzeti vagy nemzetközi civil szervezetekkel is érdemes lehet felvenni a kapcsolatot.
  - ▶ *Keressen potenciális partnereket, támogatókat, szószólókat vagy aktivistákat. Biztassa a résztvevőket arra, hogy vegyék fel a kapcsolatot más csoportokkal és közösségekkel is.*

A 117. oldalon látható országadatok segítségével tervezzék meg a saját megemlékezéseiket, vagy lobbizzanak meghatározott kormányoknál a népirtás elismerése érdekében. A helyi rendezvényekkel kapcsolatban további információkat a teljes CAHROM dokumentumban találhat, melyet a hub.coe.int/web/coe-portal/cahrom1 címen érhet el.

7. Ha bevonja a résztvevőket a tanulási folyamattal kapcsolatos döntéshozatalba, nagyobb valószínűséggel kelti fel a résztvevők figyelmét, és segíthet nekik azoknak a nehézségeknek a kezelésében, amelyekkel a romáknak manapság szembe kell nézniük.
  - ▶ *Tartsa szem előtt a csoportja igényeit, érdeklődési körét, aggályait és kívánságait. Konzultáljon velük rendszeresen, és tudja meg, hogyan szeretnének haladni.*
8. Ne tévessze szem elől a téma érzékenységet, és számoljon annak azzal is, hogy a résztvevők összezavarodnak vagy feldühödnek. Fontos, hogy a foglalkozásokon során kezeljék az érzelmi aggályokat, és a támogatás kultúráját építsék ki a csoporton belül. Tudassa velük, hogy, amennyiben szükséges, a rendelkezésükre tud állni.
  - ▶ *A népirtás negatív üzenetei mellett kapjanak helyet pozitív végkimenetelű történetek is azokról, akik felhívták rá a nyilvánosság figyelmét, és akik valamilyen kártalanításban részesültek, illetve elismerték az igazukat.*
9. Ne feledje, hogy a nyilvános elismerés terén igenis változás indult el, noha a romákkal szembeni előítéletek továbbra is fennállnak, és a népirtásról is sokkal kevesebbet tud a nyilvánosság, mint amennyit kellene. Ez jórészt a roma közösségtől érkező nyomásnak, így néhány elkötelezett ember figyelemre méltó erőfeszítéseinek köszönhető.
  - ▶ *A népirtás negatív üzenetei mellett kapjanak helyet pozitív végkimenetelű történetek is azokról, akik felhívták rá a nyilvánosság figyelmét, és akik valamilyen kártalanításban részesültek, illetve elismerték az igazukat.*
10. Végül pedig kijelenthetjük, hogy minden tanulási folyamatot javítani lehet azzal, ha a résztvevőket arra ösztönözzük, hogy építsenek a tanultakra. Ennek a témának az esetében nem csupán a résztvevőknek kell „tanulnia”, hanem a társadalom egészének is. A résztvevők hozzájárulhatnak ehhez a folyamathoz, ami jelentős hatalmat ad a kezükbe.
  - ▶ *Biztassa a résztvevőket arra, hogy máshol is alkalmazzák a tanultakat. Segítse őket abban, hogy másokkal is megosszák a tudásukat.*

November 17-én, a cseh demokrácia és szabadság állami ünnepén, a Rassz Rabszolgája (Otrokem Rasy) kezdeményezés részt vett a prágai Bársonyos Vásár nevű rendezvényen. Témánk a Lety-i roma holokauszt volt, a felszólalásunk pedig a „VALAMI BÚZLIK ITT...” címet viselte.

A Rassz Rabszolgái egy szobrásszal együttműködve készített egy nagy disznót, aminek az orrát egy ruhacsipesszel fogták össze, valamint elhunyt romákat ábrázoló maszkokat. A csapatunkat feketébe öltöztött, kérdőjelet ábrázoló fehér maszkos emberek vezették. Egy szekeret toltak maguk előtt, amin a rajta lévő hangszórókból politikai beszéddel vegyített malacröfögés és -visítás szólt...

Na és az „Ajgele Roma” című dal, ami arról szólt, hogy a romák hogyan utazzák körbe a világot, boldogságot és vidámságot keresve, és a remény megtestesítéseként emelkedett a szenvedések leírása fölé.

A felvonulás egy nézője megjegyezte: „Nagyon provokatív látvány volt, olyan, ami azt mutatta, hogy valami nagyon nem stimmel. Az igazságtalanság terhét mutatta be, hogy mennyire abszurd ötlet a szörnyű gyilkosságok emlékhelyén sertésstelepet létesíteni, és azt a csodálatos életszeretetet, amelyet a romák az elnyomás ellenére is megőriztek az évszázadok során.

Forrás: RomaReact

5.2 A gyakorlatok megtervezése

Sokféleképpen lehet a roma népirtást feldolgozni. Majdnem mindegyiknek meglesz a maga szerepe, és hozzájárul majd ennek a méltatlanul elhanyagolt kérdésnek a feltárásához. Ugyanakkor különféle, más-más környezetben működő csoportok sokféle igénnyel és érdeklődési körrel bírnak, így lehet, hogy más témákról is szót kell ejtenie, például a roma származású résztvevők identitáskérdései, a helytörténet alaposabb ismerete vagy a ma is létező diszkrimináció.

Szánjon egy kis időt az alábbiak végiggondolására:

Mi a nemzeti vagy helyi kontextus?	<i>Például:</i> hogyan érintette a roma népirtás az ön országában élő romákat? Elismerte azt a kormányzat? Hogyan bánnak ma a roma közösségekkel?
Vannak-e hasznos források, amelyekkel megtámogathatja a munkáját?	<i>Például:</i> van helyben valamilyen emlékhely vagy egykori fogvatartási hely? Van-e olyan helyi vagy nemzeti szervezet, amelynek a tagjai elbeszélgethetnének a csoporttal? Kapcsolatba tud lépni roma közösségekkel vagy a népirtás túlélőivel?

Melyek azok a „kulcsfontosságú üzenetek” vagy fontos tudnivalók, amiket támogatna a gyakorlatokkal?	<i>Például:</i> egyének szerepe a népirtás során, a romák elleni diszkrimináció napjainkban, az általános ismeretterjesztés fontossága, és így tovább.
Mennyi időt tud szánni erre a témára?	Törekedjen arra, hogy a rendelkezésre álló idő során a „kulcsfontosságú üzeneteken” legyen a hangsúly. Ne egy alkalom alatt akarjon mindent elérni!

És ami talán a legfontosabb...

Mi a csoportja fő érdeklődési köre vagy prioritásai?	Ezeket a kérdéseket a következő szakaszban közelebbről is megvizsgáljuk.
---	--

5.3 A csoport mostani helye legyen a kiindulópont

A gyakorlatok célkitűzései nagyrészt azon múlik, milyen csoporttal fog dolgozni. Ha van rá ideje, mérje fel a csoportja érdeklődési körét, ugyanis ennek ismeretében lehet a leghatékonyabban testre szabni a tanulási folyamatot. Ha csupán egy foglalkozásra van mód, a csoportot pedig nem ismeri, segíthet az egyértelmű kép kialakításában, ha kezdéskor tartanak egy rövid ötletbörzét, ami a résztvevők bevonásában is hasznosnak fog bizonyulni.

A Ruhama Alapítvány több mint 76 fiatal, roma és nem roma aktivistát támogatott abban, hogy a „Dik I Na Bistar” címet viselő, roma népirtással kapcsolatos megemlékezésen részt vegyen Krakkóban, 2013 augusztusában. Ez a látogatás motiválta a résztvevőket arra, hogy egy saját magazint publikáljanak a népirtásról. 13 fiatal írt bele cikket arról, mit éreztek, arra is kitérve, hogy véleményük szerint hogyan kellene elérni, hogy mások is „szembenézzenek a kérdéssel, és ne felejtssenek.”

Próbálja meg legalább a következőket figyelembe venni a foglalkozás megtervezésekor:

- ▶ A résztvevők romák, nem romák vagy vegyes a csoport? Mennyire működnek csoportként?
- ▶ Mi az, amit már tudhatnak a roma népirtásról?
- ▶ Van ismerete arról, hogy együttérzéssel vagy előítéletekkel állnak-e a témához (főleg a romákkal kapcsolatban)?
- ▶ Milyen gyakorlatokkal vagy információkkal lehet őket a legjobban bevonni és válaszra készíteni?

Roma és nem-roma csoportok

Fontos kérdés, hogy a csoportban vannak-e roma résztvevők, vagy az kizárólag romákból áll. Megvannak a maga előnyei annak, ha külön-külön dolgozunk roma és nem-roma csoportoknak, de a vegyes csoportoknak is. Azonban a téma természetét tekintve hasznos lehet, ha fejben tartja a csoport különleges igényeit és a valószínűsíthető előítéleteket, amelyekkel a résztvevők a saját

identitásuk miatt rendelkezhetnek. A következő szempontok más etnikai csoportok esetében is fontosak lehetnek, főleg más olyan csoportoknál, amelyeket üldöztek a holokauszt során.

Mindenképpen mutasson megfelelő érzékenységgel a következő eshetőségek iránt:

1. A nem roma résztvevőknek komoly előítéleteik lehetnek a romákkal kapcsolatban.

Ha egy teljesen nem-romákból álló csoporttal dolgozik, lehet, hogy kezelni kell ezeket az előítéleteket még az előtt, hogy elkezdenék a holokauszttal megtárgyalását. Sajnálatos módon ma az Európa-szerte romákat ért nehézségekre és emberi jogaik megsértésére az az általános válasz, hogy „megérdemlik”. Természetesen, éppen ezért annyira fontos az oktatás ezen a téren.

Michelle Kelso ismerteti azoknak a román pedagógusoknak a reakcióját, akiknek egy, a romániai romák elleni népirtásról szóló filmet vetített le:

„Nem számítottunk arra, hogy a nyíltan megnyilvánuló diszkrimináció majdnem le kell állítani a vetítést, még mielőtt az egyáltalán elkezdődött volna, és áthatja a film után következő megbeszélést is...

Romániában a mai napig jelen vannak a holokauszthoz vezető előítéletek és diszkrimináció gyökerei. A számos romát érintő diszkrimináció a nem romák szerint „normális” volt.”

Kelso, Michelle, L., "Recognizing the Roma: a study of the Holocaust as viewed in Romania", 2010

Vegyes csoport esetén számíthat ilyen előítéletekre, ezért ezekkel is foglalkozni kell. Ez nem csak amiatt fontos, mert az erős előítéletek miatt néhány résztvevőnél torzulhat az üzenet, hanem azért is, mert elengedhetetlen a résztvevők közötti, jó kapcsolat a téma érzékenysége miatt. Ha a bizalom, tapintat, érzékenység vagy szolidaritás bármelyik résztvevőből is hiányzik, az nagyban megnehezíti, akár kontraproduktív is teheti a feladatot. A roma résztvevőknek érezniük kell azt, hogy szabadon beszélhetnek, és tisztelik őket a többiek; a nem roma résztvevőknek pedig tisztában kell lenniük azzal, hogy a csoporttársaikat sérthetik egyes kifejezések vagy attitűdök.

- ▶ Ha több foglalkozást is tarthat, és olyan nem-roma résztvevőkkel dolgozik, akiknek súlyos előítéleteik lehetnek, vegye fontolóra, hogy érdemes-e a 91. oldalon leírt, diszkriminációval kapcsolatos gyakorlattal kezdeni. Használhatja a *Tűkrök* című kiadványban lévő gyakorlatokat, melyek célja számos, cigányellenességgel kapcsolatos kérdés kezelése. Ezt itt érheti el: www.coe.int/youth/roma.
- ▶ Ha aggasztja a résztvevők közti bizalom teljes hiánya, vegye fontolóra másfajta órák szervezését, vagy beszéljen külön-külön a roma és nem-roma résztvevőkkel, mielőtt közösen összeülnének.

2. A roma résztvevőkre a kapott információk erőteljes hatást gyakorolhatnak

Ha vannak a csoportnak roma tagjai, fel kell készülnie arra, hogy támogatást nyújtson, ha bármelyiküket is felzaklatná az információk. Ez különösen fontos akkor, ha olyan helyszínt is meglátogatnak, ahol tömeges méretű szenvedés vagy gyilkolás zajlott. Vegyes csoportban a nem roma résztvevőket is fel kell készítenie arra, hogy, ha kell, biztosítsák a romákat a megértésükről és a támogatásukról.

- ▶ A 76. oldal 1. gyakorlata egy sablont tartalmaz, amellyel egy emlékhely meglátogatását lehet feldolgozni, vagy más olyan gyakorlatét, amely érzelmi hatást gyakorolt a résztvevőkre.
- ▶ A holokauszt emléknepok előkészítésére vonatkozó ajánlásokat megtalálja az ODIHR-OSCE által publikált kiadványban, amit a www.osce.org/odihr/44474 oldalon érhet el.
- ▶ Az Európa Tanács *European pack for visiting Auschwitz-Birkenau Memorial and Museum* című kiadványában is található pedagógusok és oktatók számára összegyűjtött irányelvek, amit a www.coe.int/t/dg4/education/remembrance/archives/Source/Publications_pdf/European_Pack_en.pdf oldalon érhet el.

Sefedin Jonuz leírása arról, mi történt, amikor egy roma csoporttal ellátogatott Buchenwaldba

„Az első képen, amit láttunk, egy német fasiszta egy roma nő és férfi fejéből vájta ki a szemeket. A mellette álló kisgyermeknek végig kellett néznie ezt az gyomorforgató szörnyűséget. Mellette egy fasiszta nő állt. Ahogy a képfeliratot olvastam, annyira sokkos állapotba kerültem, hogy egy szót sem tudtam szólani, elkezdtek ömleni a könnyeim, mire az összes roma, a teljes csoport, körém gyűlt, és megkérdezte, mit láttam, mi a bajom. Amikor elmondtam, mi van odaírva, csendben zokogni kezdtek, nem láttak a könnyeiktől.”

Sefedin Jonuz, "Kell hely az emlékek"

3. Más lehet a célja a roma és a nem-roma résztvevőknek

A 6. fejezet legtöbb gyakorlata nem-roma vagy vegyes csoportnak készült, mivel ők a fő célközönség. Ha roma csoportokkal dolgozik, érdemes lehet áthelyezni a hangsúlyt néhány gyakorlatnál azért, hogy az alábbi táblázatban szereplő üzeneteket megerősítse:

A roma résztvevőknek szóló legfontosabb üzenetek

1. A holokausztot a romák elszenvedték

Természetes dolog, hogy az arra érzékeny emberekben felvetődik, hogy felelősek-e az őket ért tragédia miatt. Ki kell hangsúlyoznia, hogy senki, aki ahhoz hasonlót élt át, mint amit a romákkal tettek a holokauszt idején, nem felelős a történetekért, és senki nem állíthatja, hogy az üldözések bármilyen szempontból elfogadhatók lennének.

2. A roma résztvevők legyenek büszkéek az identitásukra

Ezt továbbviheti úgy, hogy megkéri a résztvevőket: gondolják át, mi minden miatt lehetnek jogosan büszkéek a roma identitásukra. Ha szükséges, emlékeztesse őket arra, hogy senki nem szokott elégedett lenni az identitásaként kiválasztott csoport összes jellemzőjével! Azokról is szót ejtethet, akik jó példát mutatnak.

- ▶ Ehhez felhasználhatja a Rose családról szóló információkat a 36-37. oldalról vagy a 82. oldalon lévő, 5. gyakorlat végén megadott linket.
- ▶ A Tükrökben szereplő „Roma jogvédő harcosok” című gyakorlatot is felhasználhatja.

3. A romák hozzájárulhatnak a társadalom átformálásához

Fontos, hogy a résztvevők érezzék, pozitív tetteik hogyan befolyásolják a saját életüket, valamint a romákhoz való, általános hozzáállást is. Ennek egyik módja a nyilvánosság tájékoztatása a holokauszt során elkövetett bűnökről; egy másik pedig az emberi jogok mérceként való alkalmazása.

5.4 Ösztönzés a cselekvésre

Ha sikeres az ezen a területen végzett, oktatói munka, majdnem biztos, hogy felkelti a résztvevők érdeklődését és aggályait, és valószínű, hogy tovább akarnak majd foglalkozni a problémával, akár meg is szervezik a saját megemlékezésüket vagy gyakorlataikat.

2013. augusztus 1-4. között a TernYpe nemzetközi ifjúsági szervezet több, mint 300 résztvevőt hozott Európa minden tájáról Krakkóba, hogy napokon át a roma népi társról tanuljanak és arra reflektáljanak. A rendezvény során workshopok, szakértői előadások, nyilvános konferencia és egy auschwitzi látogatás is helyet kapott, mindez pedig egy ifjúsági megemlékezésben csúcspontot ért el.

1944. augusztus 3-ra virradó éjjel 2897 romát öltek meg gázkamrákban Auschwitz-Birkenau „Cigánytáborában”.

Sok szempontból ez a munkája legfontosabb célja, és a legjobb jelzője annak, hogy érdemes volt ennyit dolgozni. Érdemes azonban észben tartani, hogy a tervezés és a megvalósítás nagy valószínűséggel jobb tanulási folyamatot eredményez - és a hatása is nagyobb -, ha maguk a résztvevők döntenek el, hogy ezt akarják-e tenni a következő lépésben. Ahogy a 3. fejezetben is megjegyeztük, könnyű egy tisztán „szimbolikus” rendezvényt szervezni; ugyanakkor sokkal nehezebb egy olyan folyamatot kezdeményezni, ahol a résztvevők és talán a nyilvánosság egyéb csoportjai is a hivatalos rendezvény után is „folytatják” a megemlékezést.

A 96-101. oldalakon talál néhány ötletet egy óratervezési sablonnal együtt, amely a csoporttal közös szervezőmunkát könnyíti meg.

5.5 Facilitálás

A hatékony facilitálás mulhat, hogy egy oktatási folyamat sikeres lesz-e. Sok szempontból ezzel tud a legjobban hozzájárulni ahhoz, hogy a résztvevők minél jobban megértsék a felvetett kérdéseket, és cselekedjenek azok megoldása érdekében.

Az alábbi ellenőrző lista csupán *emlékeztető*. Ha nem ismeri a „facilitálást”, vagy nincs hozzászokva olyan folyamatokhoz, amelyekben aktívan bevonják a résztvevőket, a *Kompass* 1.4-es fejezetében talál részletesebb magyarázatot.

10 tipp, mit tegyen a sikeres facilitálásért, és mit ne:

Biztassa a résztvevőket arra, hogy megosszák a véleményüket és a gondolataikat.	Egy javaslatot se nyilvánítson „használatlan”, „irrelevánsnak” vagy „hülyeségnek”!
Igyekezzen kölcsönös tiszteleten alapuló kultúrát teremteni, olyan biztonságos környezetet, ahol mindenki nyugodtan kimondhatja a véleményét.	Ne engedje meg a csoportnak, hogy bárkit is kirekesszen, ignoráljon, előítéllettel viseltessen az irányában vagy tiszteletlenül bánjon vele: próbáljon már kezdetektől fogva következetesen érvényesíteni néhány alapelvet.
Ösztönözze a vitát és a kérdéseket: tanulni fognak azzal, ha a kétségeiket vagy a bizonytalanságaikat kifejezésre juttatják.	Ne tartson hosszadalmas előadásokat: ezzel csak elveszi a kedvüket!
Teremtsen kapcsolatot a résztvevők által megélt valósággal és a környezetük valós problémáival.	Ne tanítson olyan általánosságokat, amelyekkel a hallgatóság nem tud mit kezdeni.
Hagyja el a dogmákat! Engedje, hogy megkérdőjelezzék a „bevett igazságokat”, és ön is tegyen így.	Ne „prédikáljon” és ne használja fel az oktatói státuszát viták lezárására!
Legyen őszinte a résztvevőkkel. Jobban fogják tisztelni, és ők maguk is könnyebben fognak megnyílni.	Ne tegyen úgy, mintha tudna valamit, miközben nem is biztos benne! Mondja meg nekik, hogy utánajár a kérdésnek, vagy biztassa őket is erre.
Bízzon meg a résztvevőkben. Nekik maguknak kell megtalálniuk a válaszokat.	Ne legyen lekezelő velük, és ne próbálja őket olyan irányba vinni, amerre nem akarnak menni.
Vegye komolyan a javaslataikat: könnyebb őket bevonní, ha a magukénak érzik a témát.	Ne érezze úgy, hogy görcsösen kell ragaszkodnia az előre eltervezett dolgokhoz: ha inkább egy másik irányba mennének, kövesse azt.
Építsen a természetes, emberi rokonszenvre. Kérdezze meg, mit érznek, vagy éreznének, ha ...	Ne adja fel akkor sem, ha a véleményük rosszindulatúnak vagy átgondolatlanak tűnik; mutasson fel nekik egy másik perspektívát is.
Egyenlő félként bánjon a résztvevőkkel - egymással és önnel is egyenlők. Mindannyian emberek vagyunk!	Ne zárjon ki résztvevőket, és ne bocsátkozzon feltételezésekbe arról, hogy mit tudnak megtenni, és mit nem. Az emberek igenis lehetnek kiszámíthatatlanok!

6. Oktatási gyakorlatok

A következő szakaszban lévő oktatási tevékenységeket öt kulcsterületre osztottuk fel:

- ▶ **Mi történt?**
- ▶ **Miért történt?**
- ▶ **Miért volt elfogadhatatlan?**
- ▶ **Hogyan kapcsolódik napjaink világához?**
- ▶ **Mit tehetünk?**

Minden téma egy sor olyan kérdést tartalmaz, amelyekkel akár az órán, akár egy projekt keretein belül lehet dolgozni, valamint néhány mintagyakorlatot. Ha van rá idő, érdemes több különböző gyakorlati elemet is egymással kombinálni.

Számos gyakorlat tartalmaz olyan elemeket, amelyek az egyes kérdésekre vonatkoznak, és minden gyakorlatnak jót fog tenni, ha az utolsó két kérdést is megbeszéljük.

6.1 Mi történt?

Tájékoztató a roma népiértésről

Valószínűleg azok a csoportok amelyekkel dolgozik, keveset vagy semmit nem tudnak arról, hogyan üldözték a romákat, és milyen szenvedéseket kellett átélniük. A reflektálás nélküli tájékoztatás valószínűleg nem fogja bemutatni az elkövetett bűnök teljes körét, különösen akkor nem, ha a csoportjában vannak a romák iránti előítéletek. Mindamelllett a legtöbb gyakorlatnak tartalmaznia kell valamilyen tájékoztatást, a résztvevőknek pedig mindenképpen úgy kell távozniuk a foglalkozásról, hogy jobban megértik azt, ami valójában történt. A 74. oldalon található ábra bemutat néhányat a fontosabb kérdések közül, amelyeket gyakorlatok középpontjába is helyezhet, de ne próbáljon meg egyetlen foglalkozáson sorra venni valamennyit!

Hogyan „prezentáljuk” az információkat

Általánosságban elmondható, hogy a résztvevők nagyobb eséllyel figyelnek oda és raktározzák el magukban azokat az információkat, amelyeket nem egyszerűen az oktató megosztásából ismernek, hanem maguk is megtapasztaltak, vagy valamilyen formában dolgoztak velük. Alább bemutatunk néhány példát arra, hogyan dolgozhatunk az információkkal.

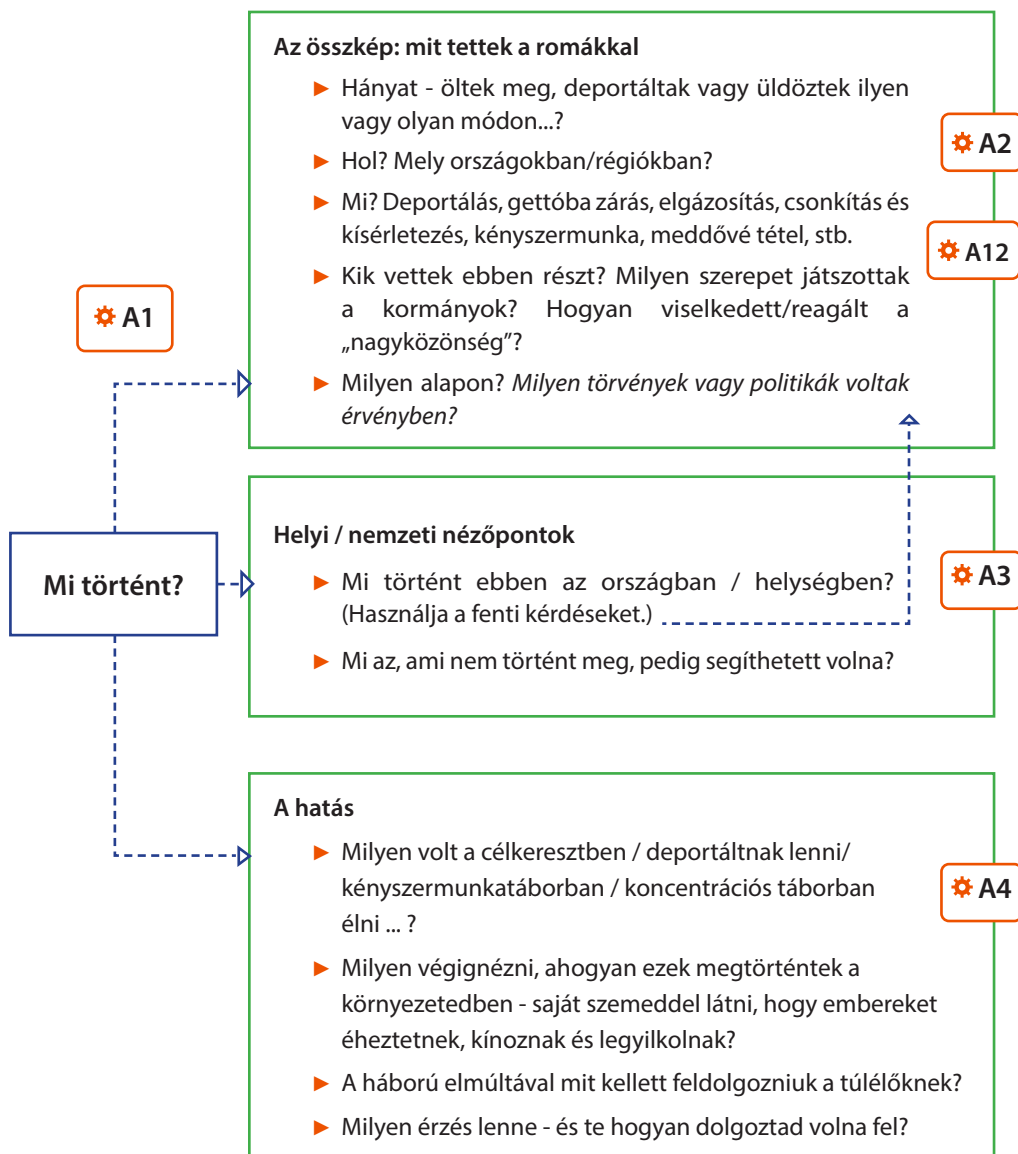

<p>A résztvevők maguk is kutatnak</p>	<p>Ha a résztvevőknek nincs ilyen irányú tapasztalatuk, segíthet nekik hasznos weboldalak és a kutatás tárgyával kapcsolatos rávezető kérdések bemutatásával. A résztvevők kisebb csoportjai más-más területet kaphatnak feladatként, így az alcsoportok közösen állítják össze a teljes képet.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Használja a 4. Mellékletben található linkeket, amelyek csupán ízelítőt jelentenek: keressen a saját nyelvén rendelkezésre álló forrásokat.
<p>Multimédiás vagy nem szövegszerű források használata</p>	<p>Érdekfeszítőbb képekből, videókból és zenékből kinyerni az információkat, mint egy „száraz” szövegből, ráadásul a képek gyakran erősebb érzelmi üzenetet hordoznak. Kérje meg a résztvevőket, hogy különféle formákban dolgozzák fel az információkat, és gyűjtsék ki a legfontosabb tényeket. Ennek a segítségével tegyen fel az értelmezéssel, a kommunikálással és a szubjektivitással kapcsolatos kérdéseket.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ A 4. mellékletben hasznos linkeket talál a képekhez és a multimédiás részekhez.
<p>Használjon fel - írásos vagy szóbeli - személyes visszaemlékezéseket</p>	<p>Ha van lehetősége beszélgetést szervezni olyanokkal, akik túléltek a holokausztot vagy hallották túlélők elbeszélését, azzal nagyon hatásos személyes üzenetet közvetíthet a résztvevőknek. Kérje meg őket, hogy gondoljanak ki kérdéseket, és ismertesse meg velük az interjúztatás fontosabb lépéseit.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ha roma csoportja van, megkérheti őket arra, hogy családtagokkal vagy a közösség tagjaival beszélgetve ismerjék meg, min mentek keresztül. ▶ Válogasson a kézikönyv végén lévő, 2. számú mellékletben található visszaemlékezésekből.
<p>Hogyan tájékoztassuk a csoport többi tagját - vagy a nyilvánosságot</p>	<p>Mások tanítása talán a leghatásosabb módja annak, hogy az információk biztosan elraktározódjanak és megértésre találjanak.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Nevezze ki „tanárokká” a résztvevőket, és kérje meg őket arra, hogy a saját csoportjuknak vagy másoknak mutassák be a kutatásuk eredményeit. ▶ Hasznos lehet a résztvevők számára, ha nyilvános rendezvényeket szerveznek politikusokkal, a sajtóval vagy helyi képviselőkkel, így átgondolják, milyen fontos üzeneteket szeretnének átadni.

<p>Az információk más formába történő „átcsomagolása”</p>	<p>Az információ bemutatásának nem kell feltétlen unalmasnak lennie - sem az előadók, sem a „befogadók” számára.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Egy személyes megemlékezést drámaprojekt formájában is be lehet mutatni, egy online kutatás eredményeit pedig versbe, dalba, képbe vagy kollázsba lehet foglalni. ▶ A folyamat fordítva is működik: adjon ki a résztvevőknek néhány képet vagy személyes megemlékezést, és kérje meg őket arra, hogy magukat újságíróknak képzelve írjanak egy cikket a történelekről; vagy emberi jogi aktivistaként írjanak egy jelentést egy emberi jogokkal foglalkozó bizottság számára.
<p>A nézőpont megváltoztatása</p>	<p>A „száraz” történelmi tények tartalmasabbá válhatnak a résztvevők számára, ha arra kéri őket, hogy képzeljék magukat az akkori romák helyzetébe. Az akkori viszonyokról vagy üldözésekről készült szöveges leírás kreatív írásokhoz, színdarabhoz vagy más művészi önkifejezési formához szolgálhat alapként. A résztvevők képzeljék el, hogy mindez velük történt: <i>Hogyan éreznék magukat? Hogyan viselkednének? Mit mondanának a világnak?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kérje meg a résztvevőket, hogy képzeljék el magukat a népiirtás idején: <i>Hogyan éreznék magukat? Hogyan viselkednének? Milyen tetteket vagy kijelentéseket várnának el másoktól?</i>
<p>Külső látogatások szervezése</p>	<p>Ha van a környéken holokauszttal kapcsolatos emlékhely, vagy ha van lehetősége távolabbra is elutazni ennek érdekében, nagyon értékes lehet egy effajta tapasztalatszerzés. Ezek lehetnek például emlékművek, egykori koncentrációs táborok vagy deportálások helyszínei. Ne feledje, már abból is sokat lehet tanulni, ha egyszerűen csak bejárják azt a környéket, ahol a népiirtással kapcsolatos események zajlottak.</p>

Ezek a hivatkozások az egyes kérdések megismeréséhez jól használható gyakorlatokat ismertetnek. Az A1 az 1-es gyakorlatra utal, az A2 a 2-es számúra stb.

Javasolt gyakorlatok a „mi történt” kérdéshez

„A túlélőktől hiteles történeteket hallhatunk, amelyek rengeteg kapcsolódó kérdést és vitát is felvethetnek... Hallasz egy történetet, úgy érzed, benne élsz, ugyanazt érzed, hagyod az embereket beszélni, hiszen annyi mesélnivalójuk van. Ezek a történetek ismét felhívják a figyelmet arra, mennyire fontos lenne a roma fiataloknak tudnia minderről, és motiválttá, érdekeltté tenni őket az aktív részvételre az effajta gyakorlatokban.”

Dzafer Buzoli, a Youth for Positive Change szervezet tagja

Az alábbi rövid gyakorlatok hosszabb foglalkozások indító részeként szolgálhatnak, vagy akár kiterjeszthetők, hogy egy adott problémát részletesebben is meg lehessen vizsgálni.

Az első gyakorlat egy beszámoló foglalkozást vázol fel. Ez különösen egy holokauszt emlékhely meglátogatása után lehet hasznos, de bármely olyan foglalkozás után is alkalmazható, amely erős érzelmi reakciót váltott ki a résztvevőkből.

A1 1-es gyakorlat: Beszámoló foglalkozás

Holokauszttal kapcsolatos emlékhelyek látogatása után célszerű megtartani

- ▶ Próbálja rögtön a látogatás utánra szervezni a foglalkozást, ami legyen legalább 30 perces. Ha lehetséges, szánjon rá ennél is több időt.
- ▶ Rendezze körbe a székeket, így a résztvevők jól láthatják egymást, és bátran meg fognak szólalni. Ha nem ismerik egymást a résztvevők, adjon nekik lehetőséget egy rövid bemutatkozásra.
- ▶ Kezdje azzal a megbeszéléssel, hogy megállapítja, milyen erőteljes, érzelmi megrázkódtatáson eshettek át a résztvevők a látogatás közben vagy utána. Nyugtassa meg őket, hogy ez teljesen természetes. Magyarázza el, hogy a foglalkozás segítségével a résztvevők kifejezésre juttathatják vagy megoszthatják az eseménnyel kapcsolatos érzéseiket, és ha szükséges, támogatást is fognak kapni.
- ▶ Biztassa őket arra, hogy beszéljenek az érzéseikről, de azt is hangsúlyozza ki, hogy ez nem kötelező. Mondja el nekik, hogy amit megosztanak, az csoporton belül marad - és a többieket is kérje ennek tiszteletben tartására.
- ▶ Emléktesse őket arra, hogy lehetnek olyanok, akiknek a nehezére eshet az érzéseiről beszélni, esetleg össze is zavarodott. Kérjen a csoporttól javaslatokat arra vonatkozóan, hogyan lehetne a legeredményesebb a megbeszélés, és milyen viselkedést várnak el másoktól. Próbáljanak a megbeszéléshez néhány alapszabályban megegyezni.
- ▶ Kezdje azzal a beszámoló órával, hogy megkérdezi, szeretne-e bárki beszélni az érzéseiről, és mindenkinek ajánlja fel ezt a lehetőséget. Amennyiben megfelelőnek bizonyul, használja az alábbi kérdéseket a megbeszélés folytatására, ezt azonban ne érezze kötelező érvényűnek! A leghasznosabb kérdések azok, amelyek a résztvevők válaszain alapulnak.
  - » Mi volt az, ami a leginkább megrázott vagy meglepett a látogatás során?
  - » Láttál olyat is, ami pozitív vagy lelkesítő?
  - » Mit éreztél a látogatáskor, és ez változott-e azóta?
  - » Mit gondolsz, fontos volt meglátogatni ezt az [emlékhelyet / emlékművet / túlélőt]? Miért?
  - » Szerinted milyen tanulsága van ennek az élménynek? Van-e olyan dolog, amit ennek hatására másként látsz az életedben?
  - » Tudnátok bármi olyat javasolni, amit ennek folyamányaként tehetnétek, vagy amivel ezt a tanulságot másoknak is átadhatjátok? Fontos a számotokra?
  - » Tudnátok javasolni valamit, amit csoportként megtehetnénk ez után a látogatás után?

Ne feledjen gondoskodni arról, hogy...

- » A megbeszélést nem néhány ember uralja csupán, így a kevésbé magabiztosaknak is biztosít lehetőséget a felszólalásra - talán éppen azzal, hogy közvetlenül őket biztatja.
- » Érzékenyen reagál az elhangzottakra, az okokra, amiért valamit elmondanak, és arra is, hogy az miként érintheti a csoport többi tagját. Ha szükséges, szóljon hozzá ön is.
- » Tudassa a résztvevőkkel, hogy a rendelkezésére áll mindazoknak, akik az óra után négy szemközt beszélnének az érzéseikről.

A2 2-es gyakorlat: Az összkép

Statisztikák használata a népirtás hatásának és mértékének bemutatására

- ▶ A foglalkozás előtt keressen az országában végzett, friss kutatásokat. Az ország nyelvén készült segédanyagokra lesz szüksége.
- ▶ Kérje meg a résztvevőket, hogy az internet segítségével keressenek hozzávetőleges számokat az alábbiakra:
  - » Az európai romák száma a holokauszt előtt
  - » Hány romát deportálták / hurcolták el
  - » Hány romát gyilkoltak meg gázkamrákban
  - » Hány roma halt meg más okból - például éhezés, betegségek stb. miatt
  - » Hány romát zártak kényszermunkatáborba vagy szegregált közösségekbe.
- ▶ Ha a roma népirtás az ön országára is kiterjedt, a résztvevők kereshetnek Európára és az országra vonatkozó adatokat.
- ▶ Kérje meg őket, hogy jegyezzék a becslések alsó és felső határát az egyes fenti kategóriákhoz.
- ▶ Mutassa meg nekik a 30. oldalon lévő táblázatot; majd a megbeszélés során tegye fel az alábbi kérdéseket:
  - » Nehéz volt statisztikákat találni? Mit gondoltok, mi lehet ennek az oka?
  - » Mi lehet a magyarázata annak, hogy eltérő becslések vannak a roma áldozatok számáról?
  - » A roma népesség hány százalékát ölték meg vagy üldözték a holokauszt során?
  - » Ha a mi csoportunk képviselné a holokauszt előtti, roma népességet, mekkora hányadunkat érintenék az üldözések?
  - » Mit gondolnak, hogyan éreztek volna más holokauszt-túlélők?
  - » Milyen más csoportokat vagy közösségeket üldöztek vagy öltek meg a náciak és kollaboránsaik?
- ▶ Megemlítheti, hogy a roma áldozatokról szóló statisztikák igen pontatlanok - sokan úgy haltak meg, hogy nem készült róla feljegyzés - és a nyilvántartások hiánya miatt. (Bővebb információkért lásd a 2.2-es szakaszt)

A3 3-as gyakorlat: Helyi / nemzeti perspektíva

Mi történt itt?

- ▶ Ha az ön országában is üldözték a romákat a holokauszt alatt, kérje meg a résztvevőket, hogy nézzenek utána, mi történt, például:
  - » Milyen módszereket vagy és eljárásokat használtak fel a romák ellen? (pl. deportálás, tömeggyilkosság, kényszermunkatáborok stb. Bővebb információkért lásd a 2. fejezetet)
  - » Mit tett és mondott az akkori kormányzat ezzel kapcsolatban? És mit mond a jelenlegi kormány?
  - » Hogyan reagált a közvélemény?
  - » Ki állt ki a romák védelmében?
  - » Hány romát üldöztek? Hogyan?
  - » Történt valami az ön lakóhelyén is?
- ▶ Ha az ön országában nem üldözték nyilvánvaló módon a romákat, a résztvevők az alábbiaknak nézhetnek utána:
  - » Reagált-e az akkori kormányzat a roma népirtásra, vagy tett-e bármit is ellene
  - » Mit nyilatkoztak akkoriban - és most - a zsidó és roma áldozatokról. Támogatták-e egyáltalán bármelyik csoportot, és megszólították-e őket valamilyen nyilvános beszédben van oktatási programokban?
  - » Mit tud a közvélemény arról, hogy romák min mentek keresztül a holokauszt során?
  - » A közvélemény hogyan vélekedik a romákról illetve hogyan kezeli őket az ön országában napjainkban?

Az *Institut für Sozialarbeit* nevű szervezettel dolgozó, ifjúsági csoport egy roma lányról, Helen Weissről készített projektet, akit 13 évesen a „Lackenbach Zigeunerlagerbe” deportáltak. Számos feljegyzésben megtalálták a nevét, de olyan hiányzó aktákat is azonosítottak, amelyekben nem voltak feljegyzések. A csoport ellátogatott Helen nevelőszüleinek sírjához, és oda, ahova deportálták. Majd egy nyilvános bemutatót szerveztek a kutatási eredményeikből, és részelve mesélték el Helen történetét.

A4 4. gyakorlat: A hatás

Személyes visszaemlékezések felhasználása az átéltek bemutatására

- ▶ Használja Anuta Branzan visszaemlékezését a 113. oldalon (vagy egy másikat). Ha szükséges, tartson egy rövid bevezetőt arról, hogy a II. világháború során több tízezer romát vittek a Szovjetunió megszállt területén lévő táborokba. A visszaemlékezés egy jellemző tapasztalatot ír le.
- ▶ Olvassa ezt fel a résztvevőknek, és kérjen reakciókat a hallottakra:
  - » Mit éreztek a leírtakkal kapcsolatban?
  - » Milyen szavakkal tudnátok leírni ezt a bánásmódot?
  - » Mit gondoltok, aki gyermekként élte át mindezeket, utána mit érzett azzal a társadalommal kapcsolatban, amelyik ezt tette vele?
  - » Milyen üzenetet örökíthet tovább a saját gyermekeinek?
- ▶ Kérdezze meg a résztvevőket, tudták-e, hogy a romákat a náci rezsim teljesen meg akarta semmisíteni - ahogyan a zsidókat is. Mutasson be nekik olyan más bánásmódokat, amelyeket a romáknak el kellett szenvedniük, beleértve a gázkamrában történő meggyilkolást. Emléktessen arra, hogy Európa-szerte több millió romának kell ennek a brutális magatartásnak az emlékével együtt élnie.
  - » Kérdezze meg a résztvevőket, bíznának-e vagy megbocsátanának-e egy olyan társadalomnak, amely így bánik a saját népével.
  - » Kérdezze meg, mi segíthetne a bizalom visszanyerésében és az átéltek feldolgozásában: mit várnának el ők a társadalomtól, ha velük történe mindez?
- ▶ Kérje meg a résztvevőket, gondolják át, hogyan emlékeznek az ő társadalmi csoportjuk a holokausztra - ideértve a megemlékezéseket, ünnepnapokat, oktatási anyagokat stb.
  - » Milyen mértékben emlékeznek meg ezek a rendezvények vagy források a roma áldozatokról?
  - » Milyen üzenetet küld ez a mai romáknak, és mit árul el a társadalmunkról?
- ▶ A résztvevők ezután elgondolkodhatnak arról, hogyan befolyásolhatnák a saját országukban tartott holokauszt-megemlékezéseket. Lásd ehhez a 12. gyakorlatot.

6.2 Miért történt?

Az okok megértése

Annak a megértéséhez, hogyan történhettek meg ezek a szörnyűségek, egy kicsit el kell mélyednünk történelmi kérdésekben - például szót kell ejteni arról, hogy a törvények és politikák az 1920-as évektől kezdve (sőt, már korábban is) egyre inkább megsértették a roma közösségek jogait. Ugyanakkor az is szükséges, hogy a résztvevők maguk is lássák a folyamatok és a viselkedésformák összetettségét; megértsék, hogyan működött az egész „gépezet”, és hogy a „gépezet” működése az egyéni hozzáállásoktól és magatartásformáktól függött. Ez különösen azért fontos, mert ezeknek a hozzáállásoknak legalább egy része ma is megfigyelhető Európa valamennyi országában. Végére is, a holokauszthoz vezető időszakban a széles nyilvánosság hozzáállása a romákhoz nem különbözött túlzottan attól, amit napjainkban tapasztalhatunk. Ezt a kérdést tovább vizsgáljuk azokban a részekben, amelyekben az emberi jogok kapcsolódásáról lesz szó a múlthoz és a jelenhez (54. oldal).

“A szomorú igazság az, hogy a legtöbb rémtettet olyan emberek követik el, akik soha nem hoznak döntést arról, hogy jók vagy gonoszok akarnak-e lenni.

Hannah Arendt, The Life of the Mind

A holokausztot gyakran úgy próbálják „megmagyarázni”, hogy az egy csoportnyi gonosz ember gonosz viselkedésének az eredménye volt. Noha a holokauszt elkövetői között voltak olyanok, akik a legtöbb ember számára elfogadhatatlan dolgokat tettek - Dr. Mengele példája jut azonnal az eszünkbe -, a foglalkozás résztvevőinek látniuk kell, hogy egy-egy ember nem tudta volna ezeket a rémtetteket véghezvinni több százezer, vagy talán több millió más embernek legalább a passzív jóváhagyása nélkül. Valószínűleg helytelen és nem segít az effajta viselkedés mélyebb megértésében az, ha „gonosz” címkével látjuk el a rémtettekben szerepet játszó embereket.

Hogyantörtént?

Strukturális tényezők

- ▶ Mi volt az érvényben lévő, hivatalos politika (az adott országokban)?
- ▶ Mi volt a diszkrimináció hivatalos alapja? „Genetikai” okok, „bűnözés”, „kémkedés” stb.
- ▶ Hogyan azonosították, gyűjtötték be, hurcolták el, ellenőrizték és gyilkolták meg az embereket?
- ▶ Hogyan bántak a romákkal a holokauszt előtt?
A romák szegényes életkörülményei, kizárásuk számos közszolgáltatásból, diszkriminatív törvények és a nyilvánosság negatív hozzáállása Európa-szerte stb.
- ▶ Milyen hatással volt ez a holokauszt során történetekre?

⚙️ A12

Pszichológiai és magatartási tényezők

- ▶ Hogyan reagált - vagy nem reagált - a nyilvánosság? *Miért?*
- ▶ Kik járultak hozzá a „gyilkos gépezet”-hez? Egy kis társadalmi szegmens / egy csoport „gonosz” ember volt?
- ▶ Milyen szerepet játszott ebben a félelem / büntetés? *Pozitív példák: alkalmi „hősök”, akik roma áldozatokat segítettek - és ők maguk is büntetést szenvedtek el.*
- ▶ Milyen volt a nyilvánosság hozzáállása a romákhoz („cigányokhoz”)? *Más hozzáállások más eredményhez vezettek volna?*

⚙️ A5

⚙️ A6

Az okokhoz kapcsolódó gyakorlatok

A5 5. gyakorlat: Magatartások

Kik járultak hozzá?

- ▶ Emlékeztesse a résztvevőket arra, hogy a holokauszt alatt néhányan igenis segítséget kínáltak a roma áldozatoknak. Noha néhányukat emiatt valóban megbüntették, a büntetéstől való félelem valószínűleg ennél nagyobb akadályt jelentett.
- ▶ Adjon a gyakorlat végén minden résztvevőnek egy példányt a segédanyagból. Kérje meg őket arra, hogy nevezzenek meg néhány olyan nem roma személyt ebből a szövegből, aki tudta, mi történik, mégsem tett semmit ellene. Felhívhatja a figyelmüket arra a néhány, a vonaton utazó emberre, akik ételcsomagokat dobtak a táborokba.
- ▶ Gyűjtsön két-három példát, majd kérje meg a résztvevőket, hogy kiscsoportokban dolgozva bővítsék ki a megtörtént eseményekről szóló listát a szöveg vagy bármilyen egyéb ismeretük segítségével. Gondoljanak azokra, akiknek tudniuk kellett minderről.
- ▶ Az eredményeket egy közösségi térkép formájában is be lehet mutatni: egy olyan nagy képként, amely a különböző megfigyelőket ábrázolja, azt is feltüntetve, honnan szereztek tudomást a történekről.
- ▶ Kérje meg a résztvevőket, hogy egy kicsit eresszék szabadon a fantáziájukat, és képzeljék el, mi lenne ha ezek a szörnyűségek napjainkban történnének, *személy szerint* hogyan szereznének arról tudomást. A listájuk nagyjából így fog kinézni:
  - » Újságíróktól, az újságokból
  - » Az újságolvasóktól
  - » Kutató pszichológusoktól és azoktól, akik olvasták a kutatásokat
  - » A pszichológusok látogatásainak szemtanúitól - egy például a szomszédoktól
  - » Vonatvezetőktől
  - » Azoktól az utasoktól, akik nem dobtak be ételt a tábor foglyainak
  - » A tábor őreitől és más személyzeti tagoktól
  - » Azoktól, akik letartóztatták és a táborba kísérték a fogvatartottakat
  - » Azoktól, akik az utazás vagy az őrizetbe vétel szemtanúi voltak
  - » Azoktól, akik látták a romák üres házait, vagy akiknek feltűnt a romák hiánya
  - » A fent említettek családjától vagy barátaitól
  - » ... és így tovább.
- ▶ Kérje meg a résztvevőket, hogy reflektáljanak arra, mi történt volna, ha a fentiek közül *mindenki* megtagadta volna a programban való részvételt, vagy ellenezte volna a történeteket.
  - » Mit gondoltok, hogyan viselkednétek, ha ismét hasonló dolgok történnének - és tudnátok róla?
  - » Hol lenne az a pont, amikor beavatkoznátok, vagy felemelnétek a hangotokat?
- ▶ Olvassa fel a „támogatókról” szóló, második vagy harmadik segédanyagot, vagy idézze fel a 33. oldaltól kezdve megadott információkat, ezzel mutassa meg a résztvevőknek, hogy igenis voltak olyanok, akik hajlandóak voltak segíteni a holokauszt áldozatainak. Kérdezze meg a véleményüket.

- ▶ Zárásként felhívhatja a résztvevők figyelmét arra, hogy a gázkamrák nem a semmiből keletkeztek: éveken keresztül voltak arra mutató jelek, hogy a romákat súlyos diszkriminációnak és bántalmazásnak tették ki. Látnak-e párhuzamot ezen időszak és napjaink között?

Segédanyag a résztvevőknek

„Lehet azon vitázni, hogy mit tudott vagy nem tudott a német polgári lakosság a II. világháborúban a milliányi német és nem német zsidó deportálásáról és meggyilkolásáról Európában, az azonban biztos, hogy romák kezdeti internálását senki sem rejtette véka alá. A koncentrációs táborokat a főváros külvárosában építették fel, a szintik és romák internálását a berlini újságok hasábjain pedig nem csupán tudósítottak minderről, hanem még gúnyt is űztek belőle. Faji alapú kutatást végző pszichológusok tettek hivatalos látogatásokat Marzahnbba, ahol tanulmányozták és hosszan lefilmezték az ott játszadozó roma gyermekeket. Egy forgalmas vasútvonal futott pont a tábor mellett, és a kis számú túlélő még emlékszik arra, hogy az őket megszáno utasok, vagy azok, akik tudták vagy sejtették, hogy az internált romák alig kaptak ételt, néha a mozgó vonatból élelmiszercsomagot dobtak be a tábor területére.”

Katie Trumpener, The time of the Gypsies: "A People without History" in the narratives of the West

Egy rendőr

„Néhány szinti és roma el tudott bujdosni a közelgő deportálás elől a barátai és szomszédaik segítségével. Néha figyelmeztették őket azok a rendőrök, akik szándékosan késleltették vagy elszabotálták a deportálási parancsot. Ezek egyike volt Paul Kreber, aki a wuppertali rendőrségen dolgozott. Megtagadta a deportálási parancsok végrehajtását, és segített az üldözöttek megszöktesében.”

www.sintiundroma.de

A tábori személyzet egyik tagja

„Bonigut volt az utolsó *Lagenführer* ... az [auschwitz] cigánytáborban ... Nem értett egyet az SS taktikáival. Nagyon jó ember volt. 1944. május 15-én odajött hozzám, és elmondta, milyen rossz a helyzet a cigánytáborban. Eldöntötték, hogy likvidálják a cigánytábort... A táborban ebben az időben körülbelül 6500 cigány volt. Bonigut azt javasolta, hogy tájékoztassam erről az abszolút megbízható cigányokat. Azt ajánlotta, hogy figyelmeztessem őket, „ne fogadják el a sorsukat vágóhídra vitt birkákként” ...

Másnap a *Lagenführer* jött oda hozzám, és ... arra utasított, hogy készítsek egy listát azokról a cigányokról, akik a német hadseregben szolgáltak, és valamilyen kitüntetést is kaptak. A listán ezeknek a cigányoknak a családja is rajta volt, és azokat is, akik még aktív szolgálatban voltak ... A lista körülbelül 3200 férfi, nő és gyerek nevét tartalmazta. Pár nappal később egy SS tagokból összeállított, a politikai osztályból verbuvált bizottság érkezett a cigánytáborba. Dr. Mengele is tagja volt ennek a bizottságnak. Az összes, a listán szereplő cigányt a bejárati kapuhoz rendelték. Megengedték, hogy magukkal vigyék az összes holmijukat, mint például ruhát, fazekat, serpenyőket és így tovább.”

Tadeusz Joachimowski, egykori lengyel fogoly és a Zigeunerlager egyik adminisztratív személyzeti tagja

A6 6. gyakorlat: A közvélemény hozzáállásának szerepe

Mi van egy névben?

- ▶ Olvassa fel a 46. oldalon lévő történetet. Kérdezze meg a résztvevőket, abszurdnak tűnik-e a példa: bánhatnának-e bárkivel így pusztán a neve miatt!?
- ▶ Magyarozza el, hogy noha az elbeszélés félig kitalált, a benne leírtakat sok ezek ember átélte, akik közül néhányan még ma is élnek. Mondja meg nekik - ha maguktól nem találnák ki -, hogy a leírás tipikus példája annak, min mehettek keresztül a holokauszt roma áldozatai.
- ▶ Kérje, hogy reagáljanak rá, és vizsgálják meg, talál-e a családnév példája:
  - » Jobb bánásmódban részesülnél-e, ha a „neved” az etnikai identitásodra utalna, és nem egy bizonyos családra, amelynek a tagja vagy?
  - » Miért kell úgy éreznünk, hogy abszurd dolog valakit a vezetékneve miatt elítélni, az etnikai hovatartozása miatt viszont nem?
  - » Mit gondoltok azokról a külföldiekről, akik a *ti* országokat lakóit úgy nevezik, hogy ... *[ide illessze be az ebbe az országba tartozó emberekre vonatkozó, gyakori, negatív sztereotípiákat]*.
- ▶ Mondja el a résztvevőknek, hogy a tudósok nem találtak bizonyítékot arra, hogy az embereket „faji” alapon el lehetne különíteni egymástól, és maga a szó ma már inkább egy társadalmi konstrukciónak tekinthető. Néhányan mégis azt gondolják, hogy az emberek viselkedését meg tudják jósolni abból, hogy milyen a külsejük, vagy milyen csoportba tartoznak.
- ▶ Beszélhet a résztvevőknek a náci fajelméleteiről és Dr. Mengele roma gyerekeken végzett kísérleteiről. A 26. oldalon lévő visszaemlékezésekkel bemutathatja ezeknek a bűnöknek a barbár mivoltát.
- ▶ Kérdezzen rá, hogy a gyakorlat mit üzent a résztvevőknek az emberek felcímkezésének veszélyeiről, vagy arról, mivel jár, ha valakiről bizonyíték nélkül feltételezünk valamit.
  - » Mit gondoltok, a *ti* országokban még mindig „felcímkezik” a romákat?
  - » Az emberek és *ti* személy szerint mennyire ismeritek valójában a romákat?
  - » Hogyan ösztönözhetjük arra az embereket, hogy ne címkék alapján gondolkodjanak, hanem azt nézzék, milyenek mások valójában? *Ti* hogyan csinálnátok?
- ▶ Használja a bevezetéshez az alábbi témák egyikét:
  - » Emberi jogok: az egyenlőség (vagy diszkriminációmentesség) mint fő alapértéke bemutatása
  - » Roma identitás: javasolhatja a résztvevőknek, hogy próbáljanak többet megtudni a romákról, vizsgálják meg néhány pozitív tulajdonságukat. Ha lehetséges, hívja meg valamelyik roma közösség egy tagját, hogy beszéljen a csoporttal, vagy az alábbi link segítségével keressen példaképként bemutatható romákat. Kérdezze meg, hogy ezeknek az embereknek a példája milyen tanulságokkal szolgál az „összes romára” vonatkozó általánosítások veszélyeiről www.imninalu.net/famousGypsies.htm vagy remove.radio.cz/en/article/18243
  - » A roma népirtás története: vizsgálják meg, hogyan járultak hozzá a történetekhez a már tárgyalt hozzáállások.

6.3 Miért volt elfogadhatatlan?

Az emberi jogok és az erkölcsi szempont

Fontos, hogy a roma és nem-roma résztvevők is megértsék, hogy ami a holokauszttal történt, az égbekiáltó rémtett volt, amire nincs semmiféle mentség vagy kifogás. Ez nyilvánvalóan fontos üzenet a nem-romák számára - főleg, mert ha ezt nem értik meg, a romákat napjainkban érő diszkrimináció és bántalmazás ellen sem lehet fellépni.

Az emberi jogi üzenet azonban a roma résztvevők számára is fontos, hiszen az áldozattá válás néha önhibázathoz vezethet. Rendkívül fontos azt az üzenetet átadni, hogy ahogyan a roma népezzel bántak, az minden erkölcsi mércét felrúgott - amit azóta a világ számos közössége elismert (ha nem is tettekkel, legalább szavakkal).

Az emberi jogok ennek az üzenetnek a megerősítésében segíthetnek - bármely közösség tagjainak. Mércét adnak az elfogadható magatartás megállapításához, amit azóta a világ valamennyi kormánya elismert. Azzal, hogy emlékeztetjük a résztvevőket ennek a konszenzusnak a meglétére - és arra is, hogy ez részben a holokauszttal során elkövetett bűnök miatt jött létre -, fontos üzenetet közvetítünk.

Ha van rá idő, hasznosnak bizonyulhat egy egész órát rászánni az emberi jogok mélyén meghúzódó értékekre és az általuk kínált védelemre. Használhatja ehhez a 7. gyakorlat tevékenységeit (lent), vagy felhasználhatja a Linkek bekezdésben lévő forrásokat.

Miért volt
elfogadhatatlan?

Emberi jogok

- ▶ Mit mondanak el az emberi jogok a romák ellen elkövetett, legszörnyűbb bűnökről? Abszolút jogok: az élethez való jog és a kínzás tilalma
- ▶ Mit mondanak el a rasszizmusról és a diszkriminációról? Az egyenlőség alapelve, a sztereotípiák és előítélet szerepe
- ▶ A romák milyen más jogait sértették a holokauszt alatt (és előtt)? A hátrányos megkülönböztetés tilalma, az élethez való jog, a kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód tilalma stb.
- ▶ Mit követelnek meg az egyéntől az emberi jogok?
- ▶ Hogyan segíthetnek az emberi jogok abban, hogy ezek ne történhessenek meg újra?

⚙️ A7

⚙️ A8

Erkölcsei alapelvek

- ▶ Mit szeretnénk, milyen erkölcsi alapelvek vezéreljenek másokat a velünk fenntartott kapcsolatokban? Egyenlőség, tisztelet, méltányosság, szolidaritás stb.
- ▶ Hogyan kapcsolódnak ezek az alapelvek az emberi jogokhoz?
- ▶ Ezek közül mely alapelveket sértette meg az, ahogyan a romákkal bántak a holokauszt során?
- ▶ Igazolható-e az erkölcsi vagy emberi jogok szempontjából az a bánásmód, amit a romáknak kellett elszenvedniük?
- ▶ Mit kell tennünk ahhoz, hogy ezeket az alapelveket mindenkor tiszteletben tartsák?

⚙️ A9

A7 7. gyakorlat: Az emberi jogok bemutatása

Roma emberi jogok

- ▶ Ha a résztvevők nincsenek tisztában az emberi jogokkal, végeztessen el egy bevezető gyakorlatot ahhoz, hogy megismerhessék a legfontosabb eszméket. Használhatja az alábbiakat:
  - » „Verseny a jogokért” in: *Könyvvelzők*, az Európa Tanács internetes gyűlöletbeszéd elleni kézikönyve
  - » „Játszd el+ vagy „Most mutasd meg!” a *Kompasz*ból (www.coe.int/compass)
  - » Csináljunk reklámot az emberi jogoknak!”, „Riadó!” vagy „Mi lenne, ha...” a *Kiskompasz*ból (www.coe.int/compasito)

Utánkövetés

- ▶ Ugyanannak a foglalkozásnak a részeként vagy kutatási projektként kérje meg a résztvevőket, hogy ismerjenek meg helyi, nemzeti vagy nemzetközi roma jogvédő szervezeteket. Az alábbi információk szerezzék be:
  - » Milyen szinten működik a szervezet (és a tevékenysége kiterjed-e az országukra)
  - » Milyen problémák megoldásán / jogok biztosításán munkálkodik a szervezet
  - » A szervezet milyen módszereket használ a munkája elvégzésére
  - » Bármilyen jelentősebb siker.
- ▶ Alternatív lehetőség a kutatás leszűkítése a roma népirtással foglalkozó szervezetekre.
- ▶ A résztvevők annak is utánajárhatnak, hogyan lehet kapcsolatba lépni ezekkel a szervezetekkel. Ha az ön régiójában jelen van valamelyik, vegye fontolóra, hogy meghívja őket egy csoportos beszélgetésre.

A8 8. gyakorlat: Az emberi jogok és a holokauszt

A jogok feltérképezése

- ▶ Kérje meg a résztvevőket, hogy gondoljanak egy általuk jól ismert család, akár a saját családjuk különböző tagjaira. Kérdezze meg őket, hogy van-e olyasmi, ami ebben a családban *mindenkire* jellemző.
- ▶ Ha vannak ilyen tulajdonságok, helyes-e az a következtetés, hogy *bármilyen* gyerek, aki ebbe a családba születik, ilyen tulajdonságokkal rendelkezik majd?
- ▶ Kérje meg őket, hogy gondolják át, hogyan reagálnának, ha valaki az első találkozáskor ezt mondaná:

„Ismerem a szüleidet, és a nagyszüleidet is ismertem. Az összes unokatestvéredet, fiú- és lánytestvéredet is tanítottam. Ezek alapján pontosan tudom, hogy milyennek kell lenned.”

  - » Hogy éreznének?
  - » Jó érzés, ha olyanok „kategorizálják” őket, akikkel csak felületes ismeretségben vannak?
  - » Miért rossz érzés, ha az emberek ezt teszik?
- ▶ Magyarozza el röviden a „rasszizmus”, „sztereotípiá” és „diszkrimináció” szavakat, és kérdezze meg a résztvevőket, eszükbe jut-e olyan általános előítélet, ami ma is él a roma közösségekkel kapcsolatban.
- ▶ Kérdezze meg, mit gondolnak az alábbi állításról:

„Jártak roma gyerekek az osztályomba, és láttam őket a környéken. Pontosán ismerem mindegyiküket.”

  - » Miben különbözik ez az állítás annak személynek a fenti állításától, aki úgy gondolja, hogy ismer téged?
- ▶ Magyarozza el, hogy a II. világháború után nemzetközi mércéket hoztak létre, amiket valamennyi, az újonnan megalakult Egyesült Nemzetek Szervezetéhez csatlakozó ország elfogadott. Ezeket a mércéket emberi jogok néven ismerjük, és azt voltak hivatva biztosítani, hogy soha többé ne történhessen a holokauszthoz hasonló esemény.
- ▶ Akár a jelen gyakorlat részeként, akár utánkövető tevékenységként adjon a résztvevőknek egy kivonatot az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából (vagy az Emberi Jogok Európai Egyezményéből), és kérje meg őket, hogy keressék meg azokat a jogokat, amelyeket szerintük megsértettek a roma népiirtás során. Az összeset felrúgták, mindamellet megkérheti a résztvevőket, hogy kutassanak tovább, ha a jogsértések egy-egy példájával kapcsolatban nem biztosak a válaszban. A jelen kézikönyv 51. oldalán talál ezzel kapcsolatos információkat.
- ▶ Fordítson kiemelt figyelmet a diszkriminációt tiltó cikkekre (az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. és 2. cikke, az EJEE 14. cikke és 12. jegyzőkönyve).

A9 9. gyakorlat: Erkölcsi alapelvek

A büntettek kibontása

- ▶ Kérje meg a résztvevőket, hogy „bontsanak ki” néhány, a romák ellen elkövetett bűnöket (példaként lásd az 54. oldal „A morális bűnök kibontása”). Hány „elfogadhatatlan” dolgot tudnak megnevezni?
- ▶ Ezután kérje tőlük, hogy gondolják végig, mire lehet szükségük az ilyen büntetteket áldozatainak: mi a legkevesebb, amit a társadalom tehet azért, hogy mindegyiküket kompenzálja?
- ▶ Segítse a csoportot információkkal a roma népirtás elismeréséről, a 117. oldalon leírtak szerint. Hangsúlyozza ki a roma szervezetek - és egyének - fontos szerepét, amit a roma népirtás elismerésének kivívásában játszottak. Kérdezze meg a résztvevőket, eszükbe jut-e olyasmi, amit csoportként tehetnek az ilyen törekvések támogatásáért és azért, hogy a széles nyilvánossághoz is eljussanak ezek az információk.

6.4 Hogyan kapcsolódik mindez napjaink világához?

Az összefüggés megértése

 Vannak sötét bőrű emberek, nem európaiak, mint ön és én! A végső célunk az, hogy egyetlen cigánytábor se maradjon Milánóban.

*Riccardo De Corato, Milánó
alpolgármester-helyettese,
Olaszország (2010. október)*

 Ha letartóztatáskor kiderül, hogy nincs pénze a romáknak, azonnal kitoloncoljuk őket.

*Lars Barfoed, egykori igazságügyi
miniszter és miniszterelnök-
helyettes, Dánia (2010. július)*

 Talán Hitler nem ölt meg eleget belőlük.

*Gilles Bourdouleix, Cholet
polgármestere, Franciaország (2013.
július)*

 A cigányság jelentős része nem alkalmas az együttélésre. Nem alkalmas arra, hogy emberek között éljen ... . Az állatok meg ne legyenek. Sehogyan se. Ezt kell megoldani – de azonnal és bárhogyan!

*Bayer Zsolt, a Fidesz társalapítója,
Magyarország (2013. január)*

A megemlékezésre nevelés részben arról szól, hogy megértetjük a fiatalokkal azokat a szörnyű, múltbéli eseményeket, amelyek a mai napig hatással vannak emberek életére; részben pedig arról, hogy segítünk nekik felismerni a saját viselkedésükben meglévő azon mintázatokat, amelyek a népiirtást kiváltó okokra emlékeztetnek. A „Hogyan emlékezzünk” című rész (48. oldal) részletesen felvázolja, hogy ehhez a feladathoz hogyan járulhat hozzá a megemlékezés, a társadalom roma népeisége és mások javára.

A témában kifejtett munka hatása még erőteljesebb lehet, ha a csoport tagjai maguk is a téma „nagyköveteivé” válnak, és szükségét érzik annak, hogy tovább terjesszék az üzenetet. Segít nekik ebben, ha átgondolják, hogy ezzel az üzenettel hogyan célozhatnak meg a társadalom számára legsürgetőbb, negatív hozzáállásokat vagy viselkedésformákat.

A jelen szakasz kérdései és gyakorlatai áttekintik mind a romákkal szemben jelenleg megnyilvánuló diszkrimináció problémáját, mind pedig azokat az üzeneteket, amelyekre a társadalomnak a meglévő előítéletek felszámolása érdekében van szüksége. A cél az, hogy a résztvevők lássák, miért szükséges változtatni a romák elleni, napjainkban is létező igazságtalanságokon és diszkrimináción.

Miért számít ez napjainkban?

Rasszizmus és diszkrimináció napjainkban

- ▶ Manapság általában hogyan viszonyulnak a romákhoz?
- ▶ Mik a romákkal szembeni diszkrimináció legáltalánosabb formái - és ezek Európa mely országaiban jelennek meg?
- ▶ Ez miért elfogadhatatlan?
- ▶ Vannak-e párhuzamok a holokauszttal - vagy a holokauszt megelőző években történetekkel?
- ▶ Mit kell tenni a napjainkban a romákkal szemben megnyilvánuló rasszizmus és diszkrimináció megszüntetése érdekében?
- ▶ Mit tehetünk mi, és mit tehetnek a kormányzatok?

⚙️ A10

Elismerés és kárpótlás

- ▶ Miért fontos, hogy az emberek tudjanak a roma népiirtásról?
- ▶ Amikor a holokausztra „emlékezünk”, melyek a legfontosabb üzenetek, amiket a társadalom számára megfogalmazunk?
- ▶ Melyek a legfontosabb üzenetek, amiket a roma közösség számára megfogalmazunk?
- ▶ Mi lehetne „kártérítés”, ha ezzel orvosolni lehetne az elszenvedett szörnyűségeket?
- ▶ Mit tehetnek az egyének?

⚙️ A11

Gyakorlatok arról, hogyan kapcsolódnak mindezek napjaink világához

A10 10. gyakorlat: Cigányellenesség napjainkban

Idegen gyermek

- ▶ Készítsen másolatokat az „Idegen gyermek” segédanyagból (alább), és az EJEE rövidített változatából. Készítsen elő minden kisebb csoportnak egy flipchart papírt, és ragassza az „Idegen gyermekről” szóló információkat a flipchart papír közepére.
- ▶ Olvassa fel a történetet a résztvevőknek, és kérje meg őket, hogy találják ki, melyik kisebbségről van szó. Mondja el nekik, hogy az összes példa jól bemutatja, mit tapasztalnak a romák Európa országaiban (és a világban).
- ▶ Kérjen rövid reakciót a szövegre, és magyarázza el, hogy a legtöbb példa törvénytörő az emberi jogok törvénye szerint, és Európa összes országában is törvénytelen.
- ▶ Kérje meg a résztvevőket, hogy szerveződjenek kis munkacsoportokba - csoportonként körülbelül 5 fővel -, és adjon minden csoportnak egy flipchart papírt, amin az X csoportról szóló szöveg van. Kérje meg őket, hogy jelöljék meg a flipchart papíron a kapcsolatot a gyermek története és bizonyos emberi jogok között a szöveg mellett.
- ▶ Amikor a csoportok a befejezték a munkát, ragassza fel a kész flipchart papírokat a falra, és adjon lehetőséget a résztvevőknek a többi csoport munkájának a megtekintésére - jegyezzék fel a hasonlóságokat és különbségeket.
- ▶ Használja az alábbi kérdéseket a gyakorlat feldolgozásához.

Nem-roma csoportoknak:

- » Meglepett titeket az a sokféle bántalmazás, amiket a roma közösség tagjai általában megtapasztalnak? Gondoljátok, hogy bármelyik / az összes említett ebben az országban is megtörténik?
- » Képzeljétek el, hogy hallotok vagy láttok egy rosszindulatú kommentet „a romákról”: mit tennétek? Gondoljátok, hogy számítana, ha az emberek elkezdenének tiltakozni az effajta megjegyzések ellen?
- » Azok, akik elkészítették az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, úgy vélték, hogy vannak bizonyos dolgok, amelyeket senkivel szemben nem követhetünk el, bárhogyan is viselkedjenek. Egyetértetek ezzel?
- » Szerintetek mit éreznétek, ha a közösségen belül mások folyamatosan bántalmaznának titeket? Hogyan viselkednétek?

Roma csoportoknak:

Használja a beszámolót és a térképes gyakorlatot a résztvevők megnyugtatására, hogy noha az effajta viselkedés még mindig nagyon gyakori, legalább „hivatalosan” elismerik a kormányzatok szerte a világon, hogy elfogadhatatlan. Emellett a romákat sújtó rasszizmus és diszkrimináció ellen harcban is számos sikert értek el szervezetek és magánszemélyek.

Használja az alábbi kérdéseket a probléma feltárásához:

- » Tapasztaltatok valaha olyasmit, amit a történet leír?
  - » Tudtátok, hogy ez a magatartás jórészt sérti az emberi jogokat - és törvényt is?
  - » Számít ez abban, hogyan álltok hozzá ehhez a magatartáshoz? Segít, ha legalább formálisan elismerik, hogy ez a magatartás elfogadhatatlan?
  - » Tudtok mondani más, a szövegben nem szereplő példát arra, amikor igazságtalanul bántak veletek? Gondoljátok, hogy ezek sértette az emberi jogokat?
  - » Ismertek olyan szervezetet vagy személyt, aki az ilyen magatartás ellen küzd? Fel tudtok sorolni valamilyen elért sikert?
  - » Hogyan használhatjátok fel az emberi jogokról szóló információkat a közösségetek tagjainak támogatására?
- ▶ Beszéljen a résztvevőknek néhány szervezetről, amelyik a romák emberi jogait védi, vagy kérje meg őket, hogy maguk nézzenek utána a témának. A 7. gyakorlatnál talál erről iránymutatást.
- ▶ Mindkét csoport esetén használja a 94. oldalon található „Érintett jogok” segédanyagot az elkészült flipchart papírokról adandó visszajelzések megfogalmazásához. Említse meg, hogy a történetben szereplő bántalmazások jó része több jogot is érint, és majdnem mindegyik a diszkriminációmentesség jogához kapcsolódik.

KIOSZTANDÓ SEGÉDANYAG: IDEGEN GYERMEK

Azt mondják, idegen vagyok, pedig itt születtem én is és a szüleim is. Iskolában egy külön, „idegen” gyerekeknek fenntartott osztályba helyeztek - ahogyan a fiú- és lánytestvéreimet is. Nem engedik, hogy a „normális” osztályba járjunk. A többi gyerek bánt és csúfol minket, mert *mások* vagyunk. A tanárok semmit sem tesznek ez ellen. Néhányan még piszkálnak is minket. *Őket* sosem büntetik meg.

Az emberek elhúzódnak mellőlünk. Nem is ismernek minket, csak kiabálnak velünk vagy megvernek azért, mert azok vagyunk - vagy szerintük azok vagyunk -, akik. Hát, mi is csak gyerekek vagyunk, mint ők. És mégis hogyan viselkedjünk, ha valaki kiabál velünk vagy megver minket? Talán szeretnünk kéne emiatt?

Ha a rendőrséghez fordulunk, gyakran meg sem hallgatnak. Azt mondják, biztos mi vagyunk a hibásak, mert bajkeverők vagyunk. Honnan tudják? Azt hittem, ezt csak a bíróság mondhatja ki. A rendőrök ok nélkül folyton megállítanak minket az utcán. Azt mondják, hogy szerintünk loptunk, ezért meg fognak motozni. Néha egy nap hatszor is megállítanak, pedig soha nem loptam.

Hallottam hozzám hasonló emberekről, akik börtönbe kerültek, és akiket aztán a börtönőrök megvertek. Azt miért nem büntetik meg, aki másokat megver? A törvény a börtönőrökre is vonatkozik.

A kormánytagok gyakran pocskondiáznak minket. Mintha a közösségünkben mindenki egyforma lenne, mintha mindenki bűnöző volna. Hát, nem vagyunk azok. *Minden* közösségnek vannak olyan tagjai, akik bűnöznek. A kormánytagok más közösségeket nem pocskondiáznak azért, mert páran közülük bűnöznek. A jó dolgokról miért nem esik soha szó? Vagy a normális dolgokról? A normális történeteink jó dolgokról szólnak - ahogyan az ő normális történeteik is.

A tévében és az interneten mindenki azt mond rólunk, amit csak akar. Már hányingerem van, amikor azt olvasom különböző Facebook csoportokban, hogy mocskosak, elmebetegek vagy annál is rosszabbak vagyunk. Azt mondják, hogy távoznunk kell az országból, menjünk haza, dolgozzunk, mint mindenki más. Apám nagyon szeretne dolgozni. De senki sem alkalmazza, mert „idegen”.

Mégis hogy kellene élnünk? Hogyan kellene éreznünk, ha mindenki undorító dolgokat mond rólunk noha nem is ismernek minket? Nehéz dolog ez: néha nem akarok kimenni az utcára, mert félek, hogy rám ordítanak, vagy megvernek.

„Megoldó” lap: Érintett jogok

Valószínűleg minden példa érinti a hátrányos megkülönböztetés tilalmát (Európai emberi jogi egyezmény 13. cikke vagy 12. Jegyzőkönyve). Egyéb jogok, amiket érinthet:

Külön osztályok vagy iskolák roma gyerekeknek	1. jegyzőkönyv, 2. cikk (az oktatáshoz való jog)
A tanárok rászállnak a gyerekekre	8. cikk (magánélet). Ha a bántalmazás nagyon súlyos, 3. cikk (embertelen vagy megalázó bánásmódtól való mentességhez fűződő jog). Ha ez az oktatásukat is befolyásolja, az 1. jegyzőkönyv 2. cikkét is érintheti
A tanárokat nem „büntetik meg”	Ha senki sem veszi komolyan a panaszt, 8. cikk (a magánülethez való jog) vagy 3. cikk, ha a bántalmazás nagyon súlyos. Lehetséges, hogy az 1. jegyzőkönyv 2. cikke is
Az emberek a romákkal „ordibálnak”	8. cikk, ha a bántalmazás súlyos, rendszeres, illetve ha a rendőrség semmit sem tesz
Az emberek verik őket	8. cikk, ha a rendőrség nem reagál a benyújtott panaszokra. Ha a verés nagyon súlyos vagy rendszeres, 3. cikk
A rendőrség nem hallgatja meg a panaszokat	A 8. vagy 3. cikk, attól függően, mennyire súlyos a panasz. Ha emberélet fenyegetett, 2. cikk
A rendőrség romákat állít meg és motoz meg	5. cikk (szabadság), ha rendszeresen vagy megfelelő indok nélkül állítják meg az embereket Valamint a 8. cikk
A rendőrség ütlegetli a romákat	3. cikk, ha a verés nagyon súlyos Valamint a 8. cikk
A börtönőröket nem „büntetik meg”	3. cikk, ha a verés nagyon súlyos Valamint a 8. cikk
A kormánytagok a romákat gyalázzák	8. cikk, ha a gyalázkodás nagyon súlyos, és ez befolyásolja a többi romával való bánásmódot
Interneten / a médiában folytatott gyalázkodás	Szigorúan véve ez valószínűleg nem számít az emberi jogok megsértésének, mert nem egy közhivatalt betöltő személy a felelős érte. A gyalázkodásnak súlyosnak kell lennie, és lennie kell egy, a közhivatalt betöltő személyek által figyelmen kívül hagyott panasznak is
Nem kap munkát, „mert roma”	8. cikk - főleg, ha egy kormányzati szerv utasít el valakit azért, mert roma
Fél kilépni az utcára	Ha valóban veszély fenyegeti a roma gyerekeket az utcán, és a rendőrség semmit sem tesz ez ellen, ez érintheti a 8. vagy 3. cikket (de akár a 2. cikket is - az élethez való jog)

A11 11-es gyakorlat: Elismerés

Üzenetek a túlélőknek

- ▶ Röviden mutassa be a résztvevőknek a roma népi történeteket - ha nincsenek tisztában a történetekkel. Mondja el nekik, hogy egy olyan ember beszámolóját fogják hallani, aki gyermekként élte át a holokausztot. Használhatja a Mellékletben szereplő történetek valamelyikét, vagy a Linkek részben szereplő segédanyagokat.
- ▶ Olvassa fel a szöveget, vagy ossza ki a résztvevőknek elolvasásra. Adjon nekik egy csendes szünetet, hogy az elhangzottak után reflektáljanak a saját érzéseikkel.
- ▶ Néhány perc múlva kérdezze meg, szeretné-e valaki megosztani a gondolatait.
  - » Mit érez a hallottakkal kapcsolatban?
  - » Tisztában volt vele, hogy a roma emberekkel így bánnak?
  - » Véleménye szerint mit hallana szívesen a társadalomtól egy olyan ember, aki átélte ezeket a dolgokat? Hogy nézhet ki egy segítő vagy támogató üzenet?
- ▶ Kérje meg őket, hogy fogalmazzanak meg egy választ az írás szerzője számára. Ez bármilyen formában megtörténhet, például lehet festmény, vers vagy levél. Mondja el nekik, hogy a munkájuk legyen a lehető legszemélyesebbnek, és hogy senkinek nem kell megosztania a művét, ha nem akarja.
- ▶ Próbáljon meg létrehozni egy csendes teret, és ösztönözze az embereket arra, hogy önállóan gondolkodjanak és dolgozzanak. Ha valaki nem akar egyedül dolgozni, az másokkal közösen is megteheti mindezt.
- ▶ Ha van rá elég idő, megengedheti a résztvevőknek, hogy kutatást végezzenek a hallottakkal kapcsolatban: azokról az országokról, ahol mindezek megtörténtek, vagy magukról a táborokról.
- ▶ A foglalkozás végén kérdezze meg, hogy van-e valaki, aki szeretné megosztani a munkáját a csoporttal.
- ▶ Zárásként kérdezze meg, hogy a résztvevők úgy érzik-e, hogy azt az üzenetet akarták küldeni, amit a romák a társadalomtól kapnak. Indokolják is, hogy miért, vagy miért nem? Van-e módjuk arra, hogy egy másik üzenet küldése érdekében befolyást gyakoroljanak a kormányra vagy közösségük más tagjaira?

6.5 Mit tehetünk?

Ösztönözze a résztvevőket arra, hogy a tanulási folyamat keretében van annak eredményeként cselekedjenek is, ami nagyban növelni fogja a munkájuk eredményességét. A „cselekvés” bármit jelenthet, ami a tanultakat a csoporton kívülre viszi, és bevonja a széles nyilvánosságot. Ez magában foglalhat nagyobb csoportok részére tartott tudatosságnövelő rendezvényeket, lobbizást, aláírásgyűjtést beadványokhoz, felvonulások vagy más nyilvános rendezvények szervezését, hivatalos bejelentéseket vagy panaszokat, vagy bármi mást, aminek az a célja, hogy valamilyen változást érjen el a kívülvilágban.

A cselekvés fontos része a megemlékezés oktatásának - és az emberi jogok oktatásának is – részben azért, mert növeli a „tanulók” számát, és képes megváltoztatni az egész társadalmat, még akkor is, ha ez a folyamat nagyon lassú. Azonban a cselekvés is fontos folyamat a csoportja számára is, és nagyon sokat segíthet a tanulási folyamatának megszilárdításában. A résztvevők rá fognak jönni, hogy a megbeszélte kérdések hogyan kapcsolódnak a való világban élt életükhöz; átrendezik és ártékelik azt a tudást, amelyet a szélesebb nyilvánosság felé közvetíteni szándékozott üzenetek átgondolása révén szereztek; a hatékony kommunikáció új módjait tanulják meg, és látni fogják azt is, mennyire fontos a saját hozzájárulásuk. Még az is lehet, hogy észreveszik azt a változást, amelynek az előidézésében maguk is közreműködnek, és ez az élmény hatalmat ad a kezükbe.

A következő ábra bemutat néhány módot arra, hogyan tudnak a fiatalok reagálni a roma népiirtással kapcsolatos egyik vagy másik kérdésre. De sok más mód is van!

Milyen lehetőségek vannak?

Szélesebb körű tudatosságnövelés - szervezzenek olyan rendezvényeket, mint például:

- ▶ Megemlékezések
- ▶ Kiállítások és felolvasások
- ▶ Találkozók és konferenciák
- ▶ Filmvetítések / színházi előadások / koncertek
- ▶ Csendes virrasztások, a halottak névsorának felolvasása
- ▶ Oktatási / tudatosságnövelő tevékenységek

Lobbizás köztisztviselőknél / kampány a népirtásról:

- ▶ Megemlékezésekért az oktatási rendszerben / a népirtással kapcsolatos ismeretterjesztésért
- ▶ A roma népirtás napja legyen hivatalos ünnep
- ▶ A holokauszt-emlékműveken tüntessék fel a roma áldozatokat is / állítsanak emlékműveket a roma áldozatoknak
- ▶ A holokauszt emléknapján emlékezzenek meg a romák szenvedéseiről is
- ▶ Az állam ismerje el múltbeli szerepét a népirtásban
- ▶ Az újságírók és közéleti szereplők beszéljenek a népirtásról

Lépjenek fel ma a rasszizmus és a diszkrimináció ellen

- ▶ Szóljanak fel a rasszizmus, a diszkrimináció és a gyűlöletbeszéd ellen
- ▶ Hívják fel a figyelmet a cigányellenességre, és kampányoljanak egyenlő jogokért
- ▶ A művészet, dráma, zene, tánc segítségével - vagy szóban - terjesszenek pozitív üzeneteket a romákról és a roma kultúráról
- ▶ Az emberi jogok megsértését jelentsék emberi jogi szervezeteknek
- ▶ Csatlakozzanak folyamatban lévő kampányokhoz, mint például az Európa Tanács „No Hate Speech” mozgalma, vagy a kilakoltatások, a rasszizmus, a rendőri brutalitás, stb. elleni kampányokhoz
- ▶ Kísérjék figyelemmel az internetes gyűlöletbeszédet – és jelentsék azt a Hate Speech Watch szervezetnek itt: www.nohatespeechmovement.org
- ▶ Hozzák nyilvánosságra azoknak a politikusoknak vagy közéleti szereplőknek a nevét, akik rasszista megjegyzéseket tesznek
- ▶ Hívják fel az újságírókat arra, hogy írjanak pozitív hangvételben a romákról
- ▶ Oktassanak ki másokat a roma jogokról és az emberi jogokról
- ▶ Szórolapok, nyilvános rendezvények, internetes közlések, stb. segítségével tájékoztassák a nyilvánosságot a diszkrimináció meglévő formáiról
- ▶ Létesítsenek kapcsolatot roma csoportokkal, és szervezzenek közös akciókat

Megemlékezések szervezése

Van egy 3x2 méteres molinónk, amelyen a következő szöveg olvasható: „Bontsák le Letyben a roma haláltábor helyén épített sertéstelepet!” Gyűléseink és rendezvényeink alatt mindig kirakjuk ezt a molinót. A prágai Roma Pride idején is ezt a molinót használtuk 2012-ben és 2013-ban.

Aláírásgyűjtést is indítottunk a sertéstelep lebontása érdekében. 2013 októberétől gyűjtjük az aláírásokat.

Minden évben elmegyünk Letybe a közösségek fiatal tagjaival együtt. Ennek eredményeként Letyt a De La Negra - fiatal Konexe-tagokból álló csoport - hip-hop stábja dalba is foglalta, ami meglehetősen ismertté is vált a cseh roma gettókbán. (lásd: youtu.be/x2EfDbANFIs)

Konexe, a Cseh Köztársaság egyik roma ifjúsági szervezete

A záró gyakorlat egy általános sablont mutat be a roma népi társadalommal kapcsolatos tevékenységek tervezéséhez. A roma közösségek napjainkban is tapasztalható diszkriminációja ellen is lehet használni.

A gyakorlat 3 részre oszlik:

- ▶ 1. Rész: Bevezető foglalkozás, ahol a résztvevők olyan kérdéseket vagy aggályokat vizsgálnak meg, amelyek egy nyilvános fellépés középpontjába helyezhetők. Az 1. részben javasolt gyakorlat helyettesíthető más gyakorlatokkal is: a lényeg csak az, hogy a résztvevőknek ugródeszkát teremtsenek az átbeszéléshez, és mélyebben megértsenek egy olyan kérdést, amelyet felhasználhatnak a fellépés megtervezéséhez.
- ▶ 2. Rész: A fellépés megtervezése, ahol a résztvevők átgondolhatják a fellépés céljait és részleteit. Bár számos akció akkor is sikeres lehet, ha spontán módon vagy csak minimális tervezéssel hajtják végre, a tervezési folyamat nagyon hasznos lehet mind az akció hatékonyságának növelésében, mind pedig abban, hogy a fiatalok céljai inkább stratégiai jellegűek legyenek.
- ▶ Ennek a résznek a felépítése a *Kompasz* 3. Fejezetén - Cselekvés alapszik. Részletesebb elképzelések kidolgozásához felhasználhatja az „Eredmények elérése” részben megadott útmutatásokat is. Ez elérhető a következő címen www.coe.int/compass.
- ▶ 3. Rész: A rendezvény utáni beszámoló ülés.
Fontos, hogy beszámoljanak minden akcióról annak végrehajtása után, és a hozzá vezető folyamatról is. Számos egyszeri akciónak nincs nagy látható hatása, ami elveheti a csoport kedvét. A beszámoló foglalkozást felhasználhatja a résztvevők esetleges aggályainak elosztására, hogy az akció „nem érte meg” vagy „rosszul sikerült.” Emlékeztesse őket arra, hogy a kampányok általában számos akcióból és tevékenységből állnak, amelyek együttvéve segíthetnek a magatartás és az attitűdök megváltoztatásában.

A12 12. gyakorlat: Megemlékező rendezvény szervezése

Dosta!

1. Rész: Előkészítés (elhagyható: használhat egy másik tevékenységet az akció bemutatására).

- ▶ Készítsen másolatokat a „Romaellenes törvények és politikák Németországban” c. Kiadványból (41. oldaltól).
- ▶ Kérje meg a résztvevőket, hogy alakítsanak 2-3 olyan emberből álló kis csoportokat, akik azonos identitástudattal rendelkeznek. Ez vonatkozhat az etnikai hovatartozásukra vagy a nemzetiségükre, vagy kapcsolódhat különböző társadalmi vagy vallási csoportosulásokhoz (akár futballcsapatokhoz) is. Kérje meg őket, hogy a saját kis csoportjaikban osszák meg érzéseiket ezzel az identitással kapcsolatban.
- ▶ Ossza ki a résztvevőknek ezt a segédanyagot, vagy osszon meg velük olyan információkat, amelyek érzékeltetik a brutális elbánást, ami a roma népesség osztályrésze volt. Még ne mondja el nekik, hogy melyik népcsoport volt a célkeresztben.
- ▶ Röviden beszéljék meg a reakciókat. Ezután kérje meg a csoportokat, hogy rendeződjenek párokba, és vitassák meg a következő kérdéseket:
  - » Mit éreznének, ha a 'saját' embereik váltak volna ennek az elbánásnak az alanyává valamikor a közelmúltban? (Kérje meg őket, hogy arra a csoportra koncentráljanak, amelyiket az első csoportmegbeszélések során kiválasztottak).
  - » Érzések szerint az átélték melyik részét tudja a legnehezebben feldolgozni a közösség, amelyik mindezt átélte?
- ▶ Ismét rendeződjenek egy csoportba, és kérje meg a résztvevőket, hogy számoljanak be a megbeszélésről. Meg tudják mondani vagy kitalálják, hogy a segédanyagban melyik népről van szó. Ha nem találják ki, mondja el nekik, hogy a romákról szól, majd kérdezze meg tőlük, mit tudnak a romák helyzetéről napjainkban.
- ▶ Mondja el nekik, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága több olyan esetet is tárgyalt, amelyekben megállapították, hogy számos alkalommal megsértették a romák emberi jogait Európa szinte valamennyi országában. Emlékeztesse a résztvevőket arra, hogy a média és a lakosság egésze nagyon intoleránsan viszonyul a romákhoz, akik gyakran bántalmazás és gyűlölet-bűncselekmények célpontjaivá válnak. Kérdezze meg a résztvevőket, hogy láttak-e erre példát az általuk ismert médiában vagy a saját életükben.
- ▶ Kérjen visszajelzést a gyakorlatnak erről a részéről azzal, hogy érdeklődik az általános reakcióik felől. Válogasson a következő kérdések közül:
  - » Megváltoztatta-e a gyakorlat a roma emberekhez való hozzáállásodat?
  - » Szerinted miért van az, hogy manapság annyira kevesen tudnak a romák szenvedéséről a náci rezsim alatt?
  - » Szerinted, ha erről szélesebb körben tudnának, másként kezelnék a romákat?
  - » Mit tehetsz azért, hogy minél többen ismerjék ezeket a tényeket?

2. Rész: Nyilvános fellépés tervezése

- ▶ Készítsen másolatokat a folyamatábráról, vagy rajzolja fel feliratok nélkül egy üres flipchart papírra.

- ▶ Magyarázza el, hogy a csoport nyilvános fellépést tervez a gyakorlat első részében tárgyalt problémák valamelyikének a megoldása érdekében.
- ▶ Kérje meg őket, hogy ötletvihar formájában reflektáljanak néhány felmerült kérdésre, amelyekkel szerintük foglalkoznia kell. Mondja el nekik, hogy egy kérdést kell kiválasztaniuk, és azon fognak dolgozni.
- ▶ Röviden beszéljék meg a legnépszerűbb megoldásokat, és próbáljanak konszenzusos alapon egy olyat találni, amelyikkel minden tag szívesen dolgozik.
- ▶ Ossa ki a 101. oldalon található folyamatábra másolatait, vagy használja annak üres változatát egy flipchart papíron. Használja a folyamatábra címsorait, és a résztvevőkkel közösen menjenek végig az egyes szövegdobozokon. Ellenőrizze le, hogy:
  - » Az általuk meghatározott cselekvés hozzájárul-e a probléma megoldásához
  - » A cselekvés realiztikus, figyelembe véve a csoport erőforrásait és az akadályokat, amelyekkel szembesülhetnek
  - » A „megoldás” elég konkrét ahhoz, hogy meg tudják állapítani, elérték-e vagy sem.
- ▶ Készítsen egy Döntési Lapot, hogy mindenki tudja, mit és mikor kell tennie. A modell leírását lásd a Kompas Cselekvésről szóló részében: www.coe.int/compass.
- ▶ A tervezéssel foglalkozó megbeszélés végén mindenkitől kérdezze meg, mennyire elégedett a folyamattal és annak eredményével, és készen áll-e a terv végrehajtására.

3. Rész: Beszámoltatás a cselekvésről

- ▶ A foglalkozás kezdetén kérje meg a résztvevőket, meséljék el, mit éreztek a cselekvés napját követően. Ezt meg lehet tenni röviden, egyesével megkérdezve a csoport tagjait.
- ▶ Ossa fel a résztvevőket 4-5 fős csoportokra, és tegye fel nekik a következő kérdéseket kiscsoportos megbeszélésre.
  - » Szerintetek mi az, ami jól ment?
  - » Voltak olyan dolgok, amelyek nehezebben mentek a vártnál, esetleg váratlan dolgok is történtek?
  - » Szerintetek mik voltak az akció legfontosabb eredményei? Ezek megfelelnek-e az eredetileg kitűzött céloknak?
  - » Szerintetek levonhatunk valamilyen, a következő alkalommal felhasználható tanulságot?
- ▶ Ismét szerveződjenek kis csoportokba, és vitassák meg a kérdésre adható különféle válaszokat. A foglalkozás befejezéseként mondja el néhány általános benyomását az egész folyamatról:
  - » Elégedettek vagytok azzal a munkával, amit ennek az akciónak a megtervezésekor és a végrehajtásakor végeztek?
  - » Milyen fontosabb tanulságokat vennétek figyelembe, ha egy újabb akciót terveznétek (bármilyen témában)?
  - » Személy szerint mik voltak számotokra a legfontosabb eredmények? Úgy érzitek, hogy a nézeteitek vagy a hozzáállásotok megváltozott valamilyen módon?
  - » Szerintetek hogyan lehetne építkezni a mostani akcióra? Úgy érzitek, hogy érdekelne titeket egy ilyen építkezés?

Az akció megtervezése

A. MELYIK PROBLÉMÁT AKARJÁTOK ENYHÍTENI VAGY MEGSZÜNTETNI?

1. A közvélemény tudatlansága a roma népiertásról
2. A kormány nem ismeri el a népiertás megtörténtét
3. A tantervekben nem tartalmaznak a roma áldozatokra történő utalást
4. Negatív sztereotípiák a romákról a helyi közösségünkben
5. A romák bántalmazása és hátrányos megkülönböztetése

B. KI A CÉLKÖZÖNSÉGETEK?

1. A széles nyilvánosság
2. Az országgyűlési képviselők
3. A fiatalok
4. A helyi közösség nem-roma tagjai
5. Roma csoportok és emberi jogi csoportok

C. MILYEN VÁLTOZÁSOKAT REMÉLTEK ?

1. Nagyobb tudatosság, némi médiavisszhang
2. Kormánytisztviselők nyilvános megszólalásai
3. Pedagógusok támogatása, bekerül a tantervbe
4. Jobb kapcsolatok, nagyobb társadalmi támogatás a romák számára
5. Az emberi jogi aggályok jobb nyomon követése és nagyobb nyilvánossága

D. HOGYAN VÁRHATÓ A VÁLTOZÁS BEKÖVETKEZTE?

1. Információkkal bombázzuk őket!
2. Kénytelenek lesznek egyértelművé tenni az álláspontjukat!
3. A fiatalok és a szülők nyomást gyakorolnak az oktatókra
4. A roma identitás és a roma történelem tudatosítása
5. Felhatalmazás és az emberi jogok hatásosabb tudatosítása a roma közösségek körében

E. MELYIK MÓDSZEREKET FOGJÁTOK ALKALMAZNI A KÖZÖNSÉGEKET BEFOLYÁSOLÁSÁRA?

1. Kiemelt nyilvános rendezvények és a média megcélzása
2. Támogatást szerzünk nemzetközi szervezetektől és a széles nyilvánosságtól
3. A fiatalokkal együttműködve kérdéseket fogunk felvetni otthon és az iskolában
4. Kiállítás arról, hogyan gyarapították a romák a helyi közösséget - és a diszkrimináció történelméről
5. A romák tájékozottabbak lesznek az emberi jogokról, és nyilvánosságra hozzák az őket ért jogsértéseket

7. Az Európa Tanács, megemlékezés a roma népirtásról és annak oktatása

Az Európa Tanács és a megemlékezés

Az Európa Tanács, amit a második világháború romjain hoztak létre, meghatározta az alapvető célkitűzéseit azzal a céllal, hogy ellensúlyozza a 20. század első felét uraló totalitárius ideológiákat és azoknak a folyamányait: az intoleranciát, az elkülönítést, a kizárást, a gyűlöletet és diszkriminációt és az emberi jogok tömeges megsértését.

Azok az értékek, amelyek mellett kiáll az Európa Tanács - demokrácia, emberi jogok és jogállamiság - részei azoknak a megelőző erőfeszítéseknek, melyek célja olyan európai társadalmak létrehozása, amelyek folyamatosan tanulják, hogyan kell mindenkinek a méltóságát biztosítani.

Az Európa Tanács és a roma népirtásról való megemlékezés

A roma népirtásról való megemlékezés az intézmény különböző területeken, így az oktatás és az ismeretterjesztés terén végzett munkájához kapcsolódik. A legtöbbet be lehet sorolni a demokratikus állampolgári magatartásra nevelés és az emberi jogok oktatása kategóriákba. Ez a széles körű megközelítés ugyanakkor néha elfed Európa rasszista múltjának örökségéhez köthető konkrét problémákat, megközelítéseket és tartalmakat, amelyeket megtalálunk az antirasszista és interkulturális nevelésben és a holokauszttal kapcsolatos oktatásban.

Az Európa Tanács oktatási és kapacitásépítő programokat működtet a különböző társadalmi szereplők, köztük oktatási szakemberek vagy ifjúsági szervezetek számára.

Az ifjúsági szervezetek képzése és támogatása, valamint a fiatalok cselekvésre való ösztönzése fontos része a témában végzett munkának, különös tekintettel a két Európai Ifjúsági Központ tevékenységeire és az Európai Ifjúsági Alapítvány által nyújtott támogatásra. Ezeknek az Európa Tanács által támogatott tevékenységeknek az a célja, hogy a fiatalok megismerjék a közelmúlt történelmét és a saját jelenkori szerepüket az emberi jogok kultúrájában. Emellett felléphetnek a romák elismerése érdekében, és rendezvényeket szervezhetnek a roma népirtás emléknapjaira.

Az Európa Tanács is kidolgozott néhány hasznos oktatási segédanyagot:

- ▶ *A Tények a Romák történelméről* a romák történelmét részletesen ismertető kiadvány, ami hasznos információkat tartalmaz a közelmúlt történelméről és a holokausztról.
- ▶ Online adatbázis, amely tanításhoz felhasználható anyagokat tartalmaz a romák történelméről és kultúrájáról, pedagógiai anyagokat és egy virtuális könyvtárat. Ezt a projektet az Európa Tanács és az OSCE ODIHR közösen dolgozta ki.

- ▶ A *Te is más vagy, te sem vagy más* oktatócsomag és a *Kompasz*, emberi jogi oktatási kézikönyvek a megemlékezéshez és diszkrimináció elleni küzdelemhez kapcsolódó, interkulturális tanulási gyakorlatokat tartalmaznak.

Politikai és szakpolitikai szinten

Politikai és szakpolitikai szinten az Európa Tanács munkájából az alábbi példákat említhetjük:

- ▶ A Miniszteri Bizottság Rec (2001) 15 sz. ajánlása a tagállamoknak a történelemtanításról a huszonegyedik századi Európában, ami mércéket és iránymutatásokat határoz meg az ilyen típusú oktatásra általános szinten. A Miniszteri Bizottság tagállamoknak szóló (2009) 4 sz., ajánlása javasolja a roma népirtás tanítását a holokauszt oktatása és a történelemtanítás során.
- ▶ A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság 13. sz. Szakpolitikai Ajánlása a cigányellenesség és a romákkal szembeni diszkrimináció elleni küzdelemről kimondja a Tanterv, tananyagok és tanárképzés című fejezetében, hogy „A roma történelmet és kultúrát megfelelően be kell mutatni az általános tantervben, így a holokauszt / a roma népirtás részeként tanítani kell a romák tömeges megsemmisítését.”

Ajánlás a romák és / vagy utazók történelmének szerepeltetéséről az iskolai tantervekben és tananyagokban

A Miniszteri Bizottság által 2020. július 1-jén elfogadott CM/Rec (2020)2 ajánlás felhívja az Európa Tanács 47 tagállamát, hogy a romák és/vagy utazók történelmét vegyék¹ fel az iskolai tantervekbe és tananyagokba, elmélyítendő annak a megértését, hogy a romák és/vagy az utazók a társadalom szerves részét képezik. Ez egyben hatékony eszközt kell, hogy jelentsen a holokauszttagadás, a revizionizmus, az előítéletek, a diszkrimináció és a gyűlölet elleni küzdelemben is.

Az Ajánlás hangsúlyozza a roma holokauszt oktatásának fontosságát. Felhívja a kormányokat, hogy integrálják a roma holokauszt emlékezetével kapcsolatos tevékenységeket a formális és a nem formális oktatásba a roma holokauszt európai emléknapja (augusztus 2) kapcsán vagy más olyan dátumra emlékezve, amely jobban illeszkedik az érintett ország történelmi kontextusához, például olyan helyi évfordulókhoz vagy helyekhez, amelyek a romák bebörtönzéséhez vagy koncentrációs táborokba hurcolásához kapcsolódnak. De ezeket a negatív történelmi időszakokat ki kell egészíteni olyan történelmi epizódok tanításával, amikor a romák és / vagy az utazók nem voltak áldozatok.

A tanításnak utalnia kell a romák és/vagy az utazók történelmének a pozitív narratíváira is, például arra, mivel járultak hozzá a helyi, nemzeti és európai kulturális örökséghez. A tanítás tartalmazzon tájékoztatást arról is, hogy a romák és az utazók milyen mértékben járulnak hozzá a nemzetgazdaságokhoz, például a kereskedelemhez, a fémmegmunkáláshoz és a

---

1. A „romák és utazók” kifejezést az Európa Tanács olyan csoportok széles körének a jelölésére használja, amelyekre kiterjed az Európa Tanácsnak ezen a területen végzett munkája: egyrészt a) romák, szintik, manusok, kalék, romanicsalok, bojások/rudari, b) balkáni egyiptomiak (egyiptomiak és askalik); c) keleti népcsoportok (dom, lom és abdal); másrészt pedig az olyan népcsoportok, amelyeket a közigazgatásban „Gens du voyage” néven említenek, illetve azok a személyek, akik saját magukat cigánynak tekintik. Ez egy magyarázó jellegű lábjegyzet, nem pedig a romák és/vagy utazók meghatározása.

kézműipar más formáihoz, valamint az állattenyésztéshez. Utaljon a romák és/vagy az utazók történelmének és kultúrájának különböző oldalaira, például a mesemondásra, az irodalomra, a vallásra, a zenére és a hagyományokra, ugyanakkor hívja fel a figyelmet az „aszimmetrikus társadalmi haladásra és a szociális jogokhoz való egyenlőtlen hozzáférésre”, ami a történelem során mindig is sújtotta őket.

Az ajánlás az elterjedt cigányellenesség leküzdésére szólít fel a romák és/vagy utazók történelmének kiegyensúlyozott és kontextusba helyezett tanításának felajánlásával, tükrözve nemzeti jelenlétüket, a történelmi környezetet és a közös történelmüket egy Európában több évszázada jelen lévő népként.

Az Európa Tanács gyakran más nemzetközi intézményekkel vagy hálózatokkal is együttműködik, mint például az EBESZ - Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala vagy a Romák és Utazók Európai Fóruma.

1. Melléklet: Emberi jogi dokumentumok

Az Egyetemes emberi jogok nyilatkozata (rövidített változat)

1. Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van.
2. Mindenkinek joga a megkülönböztetéstől mentes bánásmódra (tisztességes és egyenlő bánásmód). Ez magában folytatja a diszkriminációmentességet fajra, bőrszínre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai véleményre, vagyoni helyzetre, születésre vagy más körülményekre való tekintet nélkül.
3. Mindenkinek joga van az élethez, valamint ahhoz, hogy szabadságban és biztonságban éljen.
4. Senki nem bánhat másokkal rabszolgaként.
5. Senkinek nem szabad másokat megkínozni, embertelen vagy megalázó módon bánni másokkal.
6. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a törvényt elismerje.
7. A törvény mindenki számára ugyanaz, és mindenkire egyformán kell alkalmazni.
8. Mindenkinek joga van hatékony jogorvoslathoz, ha a jogait nem tartották tiszteletben.
9. Senkit sem lehet önkényesen letartóztatni, fogva tartani vagy kiutasítani a saját országából.
10. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét méltányosan és nyilvánosan tárgyalják.
11. Mindenkit ártatlannak kell tekinteni, amíg a bűnössége be nem bizonyosodik.
12. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a magánéletét (így a családi életét is) tiszteletben tartsák.
13. Mindenkinek joga van az állam határain belül szabadon lakni és utazni.
14. Mindenkinek joga van egy másik országba menni és ott oltalmat kérni, ha üldözik vagy üldözés veszélye fenyegeti.
15. Mindenkinek joga van valamilyen állampolgársághoz.
16. Mindenkinek joga van házasságot kötni és családot alapítani.
17. Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és a vagyonhoz.
18. Mindenkinek joga van abban hinni, amiben akar (beleértve a vallást is, de arra nem korlátozva).
19. Mindenkinek joga van elmondani, amit gondol, és szabadon adni és kapni információkat.
20. Mindenkinek joga van egyesületekhez csatlakozni és békés úton másokkal gyülekezni.

21. Mindenkinek joga van részt venni országában, amit szabad és tisztességes választásokon kell megválasztani.
22. Mindenkinek joga van a szociális biztonsághoz.
23. Mindenkinek joga van tisztességes bérért dolgozni biztonságos környezetben, és szakszervezetbe belépni.
24. Mindenkinek joga van a pihenéshez és a szabadidőhöz.
25. Mindenkinek joga olyan életszínvonalhoz, amely elegendő saját maga és családja egészségének és jólétének a fenntartásához, beleértve az élelmiszereket, a ruházzkodást, a lakhatást, az egészségügyi ellátást és a szükséges szociális szolgáltatásokat.
26. Mindenkinek joga van az oktatáshoz, beleértve az ingyenes alapfokú oktatást is.
27. Mindenkinek joga van részt venni közössége kulturális életében.
28. Mindenkinek joga van olyan társadalmi és nemzetközi rendhez, amelyben az ebben a Nyilatkozatban lefektetett jogokat és szabadságokat teljes mértékben meg lehet valósítani.
29. Mindenkinek tiszteletben kell tartania mások jogait, a közösséget és a köztulajdont.
30. Senkinek nincs joga elvonni a Nyilatkozat bármely jogát.

Emberi jogok európai egyezménye (rövidített változat)

2. Cikk: Mindenkinek joga van az élethez.
3. Cikk: Senkit nem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak kitenni.
4. Cikk: Tilos bárkit is rabszolgaságban tartani vagy kényszermunkára kötelezni.
5. Cikk: Mindenkinek joga van a szabadságra.
6. Cikk: Mindenkinek joga van a tisztességes tárgyaláshoz..
7. Cikk: Kizárólag bíróságok szabhatnak ki büntetést bűncselekmény elkövetése miatt.
8. Cikk: Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét tiszteletben tartsák.
9. Cikk: Mindenkinek joga van a hitéhez és a véleményéhez.
10. Cikk: Mindenkinek joga van kifejezni a saját véleményét.
11. Cikk: Mindenkinek joga van csoporthoz csatlakozni vagy másokkal gyülekezni.
12. Cikk: Mindenkinek joga van házasságot kötni és családot alapítani.
13. Cikk: Mindenkinek joga van hatékony jogorvoslathoz.
14. Cikk: Az Egyezményben meghatározott jogokat minden megkülönböztetés nélkül kell biztosítani

1. Kiegészítő Jegyzőkönyv

1. cikk: A tulajdon védelme.
2. Cikk: Oktatáshoz való jog.
3. Cikk: Szabad választásokhoz való jog.

4. Kiegészítő Jegyzőkönyv

1. Cikk: Tartozás miatti bebörtönzés tilalma; Mozgásszabadság; Saját állampolgárokat nem lehet kiutasítani. 6. (és 13.) Kiegészítő Jegyzőkönyv

A halálbüntetés eltörlése.

7. Kiegészítő Jegyzőkönyv

A következőket tartalmazza: Garanciák a saját állampolgárok kiutasítása ellen; A fellebbezés joga; Kártalanításhoz való jog bírói hiba esetén; Senkit nem lehet kétszer tárgyalás alá vonni vagy megbüntetni; Házastársak közötti egyenlőség.

12. Kiegészítő Jegyzőkönyv

A hátrányos megkülönböztetés általános tilalma (nemcsak „a többi jog vonatkozásában...”).

2. Melléklet: Személyes történetek

Lendvai Ilona – a családjával a Csillagerőd táborba deportálták

Lendvai Ilona 1938-ban született a nyugat-magyarországi Tüskeváron, letelepedett roma családba. 1944-ben egész családjával együtt a komáromi Csillagerődbe deportálták.

„Tüskeváron laktunk. Négyen voltunk gyerekek. Hat éves voltam, amikor elvesztettük apánkat. A németek 1944-ben deportálták. A romák Csurinak hívták, de a hivatalos neve Lendvai István volt. Innen, Komáromból, Németországba és Dachaubába vitték apámat, nagyapáimat és a nagybátyáimat. Három évvel később csak egy anyai ági nagybátyám jött vissza. Azóta szegény, ő is meghalt. Csak ő jött vissza ezekből a családokból.

Apam egy hentesnél dolgozott, fiatalabb és idősebb testvereivel. Ő kocsis volt ebben az időben, a nagyapámnak voltak lovai. Mert hat, tudod, minden hozzánk hasonló romanak volt lova. Piacokra jart, adta-vette a lovakat, kereskedett velük. Nagy családja volt, öt lanya és három fia, hala Istennek. Nagy volt a családjuk. Akkoriban jól eltünk, nem úgy, mint a többi roma, akinek semmije sem volt.

Októberben vittek el minket. Nyolc hónapra. A kocsmában egy paraszt, a nagybátyám barátja azt mondta neki: „Menekülj, öreg barátom, mert elvisznek!” De nem volt időnk elmenekülni, mert már aznap este értünk jöttünk. Az ágyunkból rángattak ki. Anyám éppen csak fel tudott öltözni, és már vittek is minket. Volt pár magyar, aki megvédett minket. Az egyiket azért vitték el, mert megvédte a romákat.

Azt mondta nekik, hogy ne bántsák a romákat, mert ezek a romák dolgozó emberek. Azt mondta nekik, hogy hagyják békén a romákat. Ezért őt is elvitték, és többé nem tért vissza.

Ilonát egész családjával együtt először egy regionális táborba vitték Devecser városába, onnan pedig végül Komáromba, ahonnan valamennyi férfi rokonát Dachaubába hurcolták.

„Megérkeztünk Komáromba. Úgy hajtottak minket, mint a birkákat. Kukoricaszárazakat fektettek a földre, úgyhogy a mi helyünk viszonylag tiszta volt ahhoz képest, ahogyan az egész hely kinézett...

Életemben nem láttam még ennyi holttestet. Ott minden nap holttestek tömegét, köztük gyermekek és öregek tetemeit láttuk. Sokan közülük éhen haltak. Akik visszaszóltak, azokat azonnal tarkón lötték vagy agyonverték. Addig ütlegelték őket, amíg el nem szállt belőlük az élet. De voltak olyan örök is, akik megsajnálják az embereket. Néha dobtak nekünk egy darab kenyeret, vagy nem annyira durván beszéltek velünk.

Csak akkor mehettünk ki az udvarra, amikor kiosztották az ételt. Aki elég leleményes volt, kétszer-háromszor is beállt a sorba. Nem vették őket észre, mert nagyon sokan voltunk.

Az egyik család fél kilogramm kenyeret kapott. Reggel pedig kávé. Sós vízben főtt, darabokra vágott káposztát kaptunk.

Ezt kaptuk, és ugyanilyen módon elkészített sárgarépát. Néha pár krumpli is jutott.

Néhányan [romák] hoztak magukkal elemózsíát. Ezeket nem vették el tőlük. Az egyiknél volt egy csomag liszt, a másikonál hús és zsír. A hátukon vitték ezeket. Egyszer a nagynéném azt mondta egyiküknek: - Kérem, adjon egy kis zsírt! De nem adott neki, inkább eltette. Az emberek nem adtak egymásnak ennivalót.

Én voltam a legidősebb gyermek a családban. Három öcsém és húgom volt. Egyszer, amikor kimentem ennivalót szerezni, a többi cigány kicsavarta a kezemből a kenyeret. Ezt mondtam nekik: - Remélem, hogy Isten nem fog téged megmenteni, megfogsz halni, meg fogsz halni attól a kenyértől, amit elloptál tőlem, pedig a kistestvéreimnek vittem - de azért elvette tőlem. És akár hiszed, akár nem, aki elvette tőlem a kenyeret, tényleg meghalt.

Az élelmeseeknek jól ment a sora. Az asszonyok a kocsmában segítettek krumplit, zöldségeket és répát hámozni, és tudtak lopni nekünk egy kis ennivalót. A nagynénémnek még egy kevés zsírt is sikerült szereznie. Levest főztek nekünk. Ez nem kis dolog volt! Ha tetten érték volna őket a lopáson, agyonverték volna őket mint tolvajokat...

Volt egy nyáradi nő és egy másik, aki lefeküdt az örökkel. Így valamivel jobb soruk lett. Haragszom rájuk, mert láttam, hogy ütlegelték a többieket. Úgy érezték, hogy felettünk állnak, parancsolgathatnak nekünk. És túl is élték a fogságot."

Lendvai Ilona túlélte a megpróbáltatásokat, visszatért a szülővárosába, megházasodott és az idők során öt gyermeket nevelt fel. De soha nem felejtette el szegény apját. Apja katonaként szolgált az első világháborúban, és minden szörnyűség mellett túlélte azt a háborút, végül Dachauban halt meg...

„A férfiak kilenc napig voltak ott. Aztán különválasztottak minket. Csak a családanyák és a gyerekeik maradhattak együtt. Hét férfi. Apám, a nagyapám és a fiaik. Csak a nagybátyám jött vissza. Németországba vitték őket. Akkor láttuk őket utoljára. Anyám megmentett két lányt, akik a rokonaink voltak. Befogadtuk őket a családba, mintha az én lánytestvéreim lennének, így ők is életben maradtak. Minket senki nem ellenőrzött. Drága édesapám. Elvitték, és soha többé nem láttuk. A nagybátyám holtan látta Dachauban. Felismerte apám holttestét. Azt mondta, hogy gázkamrákban ölték meg őket. Betuszkolták őket a gázkamrákba, és zuhanyrózsákból gázzal árasztották el mindenkit. A holttesteket rétegekben halmozták fel, a rétegek közé tűzifát tettek, majd meggyújtották a halmot. Szegényeket elégették. Sajnos ez történt. A nagybátyám sokszor mondogatta: - Láttam, mi történt apáddal!"

Daróczy Ágnes - Bársony János (szerk.): Pharrajimos - Romák sorsa a nácizmus idején, New York, Amszterdam, Brüsszel, 2008., Bernáth Gábor (szerk.) Roma Holocaust - Túlélők emlékeznek, Budapest, 2001

Anuța Branzan - családjával együtt Transznyisztriába deportálták¹.

Anuța Branzan 1942-ben nyolc éves volt, szüleivel és három nővérével egy dél-romániai vidéki városban élt. Emlékei szerint a családja szegény, összetartó és boldog volt. Anuța úgy emlékszik, hogy apja, Radu a kétszobás, döngölt padlós házacskában suszterként dolgozott, néha pedig zenélt, ha pedig éppen nem dolgozott, rajongva szeretett gyermekeivel foglalkozott. Anyja, Constantina, háziasszony volt, és szoros kapcsolatot tartott a tágabb családjával, amelynek a tagjai a közelben laktak, és gyakran segítettek a lányok gondozásában. Anuța, aki a második lány volt a családban, elvégezte az első osztályt, és már alig várta, hogy szeptemberben ismét iskolába mehessen, amikor váratlanul megjelentek a rendőrök, és bejelentették, hogy „áttelepítik” őket. A családot még azon a napon deportálták, és ideiglenesen egy közeli város footballstadionjában helyezték el őket. Pár nap múlva marhavagonokba tuskolták őket, majd nagyjából 13 ezer másik romával együtt Transznyisztriába kerültek, ahová már hónapokkal korábban is vittek vándorló életmódot folytató romákat.

„Nem voltunk kapcsolatban [a falusiakkal]. Fegyveres őrök tartottak fogva minket. Még egy kis vízért sem mehettünk el. Ha megjött a vízszállítmány, kopogtak a kapun, és az utcáról beordítottak, hogy hozzuk ki a vödürünket, a korsónkat, a poharunkat, vagy akármit, amiből inni tudunk a vagonban. Akinek nem volt semmije [amiből ihatott volna], vagy aki nem tudott kimenni, annyira beteg volt, az szenvedett. Még annyi víz sem volt, amivel az ember megnedvesíthette volna a száját, még egy pohárnyi sem. Még vízért sem mehettünk. Semmit nem tehettünk. A [falubelieknek] nem engedték, hogy megközelítsenek minket, és nekünk sem volt szabad odamenni hozzájuk. Kínóztak minket, hogy haljunk már meg.

[Az őrök] csak nagyon kevés ennivalót adtak nekünk, vagy egyáltalán semmit. Úgy utaztunk a zárt vagonban, mint a beteg marhák. Nem volt ennivaló. Egy darabig hoztak nekünk valamilyen gabonát, amit a teheneknek szokás adni, egy szakajtó gabonát, de azt is csak két vagy három hónapig. Árpát adtak nekünk, mintha tehenek lennénk. Egy orosz jött hozzánk, apám kiment [hogy találkozzon vele], és adott nekünk egy szakajtó árpát. Ki tudja megenni az árpát? Ki? Mintha lovak lennénk, azért kaptunk árpát? Utána már nem adtak nekünk semmit. Az égvilágon semmit. És nem volt orvos sem, aki gondoskodott volna rólunk. Nem voltak gyógyszerek. Semmi, de semmi nem volt ...

Szerencsére egy öreg orosz hozott nekünk ennivalót. Ő volt a ház tulajdonosa, ahol laktunk. Őket is kilakoltatták. Rendszeresen hozott nekünk valamit. Az apám a legjobb holminkkal fizetett neki. Lepedőket adott neki, amiket anyám készített, jó ruhákat, amink csak volt. Anyám és apám fülbevalókat, karkötőket adtak az orosz férfinak, amijük csak volt, cserébe egy kis krumplióért.

Aztán [az orosz] azt mondta, hogy nem tud többet adni, mert a saját családjának sem jut elegendő, náluk is jegyrendszer van. A hadsereg elvitte [amit betakarítottak], már nem ők voltak az urak a saját földjeiken. Volt egy kis tejünk meg kukoricánk, amit úgy ettünk, mint a tehenek, mert nem volt semmink, amiben elkészíthettük vagy megfőzhattük volna.

1. Michelle Kelso "Recognizing the Roma: a study of the Holocaust as viewed in Romania" című tanulmányából

- Mivel tudnám megfőzni ezt a kukoricát, ezeket a krumplikat? - kérdezte apám az oroszról.
- Nem tudok hozni [tűzifát], mert félek, hogy a csendőrök elkapnak és agyonlőnek. Adok egy kapát, azzal tudsz pár darabot farigszálni az udvaron lévő fákról, és lesz egy kis tüzelőd.

Csináltunk egy kis tüzet, és valamennyire tudtunk főzni. [Azt étel] így is nagyrészt nyers maradt. De legalább meg tudtuk enni.

Ha belegondolok, még nyolc-kilenc éves sem voltam, mit is tehettem volna? Amíg [a szüleim] éltek, nem szenvedtem annyit. Anyám nekünk adta a saját ételadagját. Apám mindent eladott, amink csak volt. A legtöbb ruhát eladta, még néhány szakadtat is. A ruhákat magunkra csavarva viseltük. A ruhákat hamar kinőttük, ezért apám eladta őket. [Később] nyáron tudtunk zöld növényeket - füvet, ehető gyökereket gyűjteni. Még ivóvizünk sem volt. Soványak voltunk. Nyomorultak ....

Biztos vagyok benne, hogy az égi erők tartották bennünk a lelket. Sem ételünk, sem vizünk nem volt. Úgy éltünk, mint az erdei állatok. Az ember csak várt – talán arra, hogy hamarosan meghaljon. Nem vártál semmit, csak a halált. Semmilyen öröme nem számítottál. Csak arra vártál, hogy melyik nap lesz a halálod napja.”

Michelle Kelso "Recognizing the Roma: a study of the Holocaust as viewed in Romania" című tanulmányából

Maria Peter- Auschwitzba deportálták²

„Két és fél napig utaztunk. Az éjszaka közepén értünk Auschwitzba. Az egész családom ott volt: a szüleim, Eduard és Josef fivérem... és három nővérem, Antonia, Josefina és Katharine, férjeikkel és gyermekeikkel ... Betuszkoltak minket a barakkokba. Hajnalban teát kaptunk hatalmas kupákban. Kint, a barakk előtt ittam a teámat, amikor megláttam – életemben először olyan szörnyűséget láttam, amit soha nem fogok elfelejteni – egy halom meztelen holttestet. A holttestek látványa annyira megrémített, hogy visszamentem a barakkba...

Birkenauban mindannyiunkat rabszolgamunkára kényszerítettek. A tábori út építésén dolgoztam, nehéz köveket kellett cipelnem. A sógornóm és három gyermeke tifuszos lett, és meghaltak a Krankenbauban. Ők voltak a családom első tagjai, akik meghaltak Auschwitzban. Ezután Josefina nővérem férje halt meg tüdőgyulladásban, amit a tábori kényszermunka során kapott el. Aztán meghalt a legidősebb gyermeke, a családuk egyik tagja a másik után vesztette életét. Josefina Steinach nővéremnek kilenc gyermeke volt, és egy kivételével mindegyikük meghalt a táborban. A mai napig el sem tudom képzelni, hogyan maradt életben a többi nyolc 1944. augusztus elejéig, amikor is mindannyiukat megölték gázzal. A nővérem életben maradhatott volna. A Zigeunerlager likvidálása előtt el akarták küldeni Ravensbrückbe. De a gyermekei miatt nem volt hajlandó elmenni. Elmondta az SS-katonáknak, hogy a gyermekei nélkül nem hajlandó elmenni. Amikor az utolsó transzport elhagyta Auschwitzot, a gázkamrákban lelte halálát... Anyám is Auschwitzba került. Mindent megtettem érte, amit csak tudtam, de egy nap megbetegedett. Magas láza volt, és a Blockaltester (a blokk vezetője)

2. Idézi: Voices of Memory 7: Roma in Auschwitz. Slawomir Kapralski, Maria Martyniak, Joanna Talewicz-Kwiatkowska. Az eredeti forrás feltüntetése: "Voices of Memory" Memorial Book: The Gypsies at Auschwitz-Birkenau 2. kötet, München, London, New York, Párizs, 1993

bejelentette, hogy a gyengélkedő blokkba kell mennie. Az egész testén fekélyek voltak. Ezeket felvágták, és beecsetelték valamilyen sárga folyadékkal. Hallucinálni kezdett, majd pár nap múlva meghalt. Apám és Antonia nővérem Auschwitzban haltak meg...

Birkenauba kerültem, a gyermekek barakkjába. Ez volt az utolsó barakk a Birkenau bejárati kapuja felőli részen... kifejezetten gyermekek számára alakították ki. Napközben vigyáztam a gyerekekre, délben pedig kiosztottam az ebédjüket. A zenekar is ebben a barakkban próbált. A König nevű SS pribékre nagyon jól emlékszem; végtére is megkorbácsolt. Ott volt szinte minden alkalommal, amikor valakit agyonlőttek, vagy ha új transzportok érkeztek.

König azért korbácsolt meg, mert megvédtem magam. Josefina nővérem gyermekei miatt történt. Nem tudott nekik enivalót szerezni. Láttam - és mások is látták -, hogy König egy élelmiszerral teli ládát adott a tömbnővérnek. Csak azt akartam, hogy a gyerekeknek tudjak egy kis enivalót adni. Úgyhogy panaszt tettem. Ezen a napon egy SS ellenőrző csoport jött a táborba. Amikor az ellenőrzés véget ért, visszamentünk a tömbökbe. Rövid idő múlva megjelent a blokkfelügyelő, és a számomat kiáltotta. El kellett mennem a Schreibstube-ba. König széles terpeszben várt ott, az egyik keze a zsebében volt, a másikban pedig egy ostort tartott, amivel a magas szárú csizmáját csapkodta. Jelentkeztem, bemondtam a számomat. Ezután König rám vetette magát, és olyan erővel csapott arcomra, hogy elestem. Majd elvitt egy másik barakkba. Ha jól emlékszem, az asztalosműhely volt. Ott az ő parancsára le kellett vetkőznöm, és fel kellett tennem egy nedves fürdőruhát, amit valamilyen fekete folyadékba áztattak. Ezután rám parancsolt, hogy fekélyek az egyik állványra, és számoljak. Hétfőig számoltam - úgy emlékszem rá, mintha csak egy perccel ezelőtt történt volna -, majd tovább számoltam, és még tovább, amikor rám zúdultak az első csapások. Tovább kellett számolnom, felváltva számoltam és üvöltöttem a fájdalomtól. Azt hittem, nem fogom túlélni. Miközben az ostorral ütlegelt, ezt mondta: - Addig verlek, amíg meg nem döglesz, mint egy állat. Amíg élek, nem felejttem ezeket a szavakat..."

3. Melléklet: A népirtás elismerése és megemlékezések az európai országokban

---

Megjegyzések a táblázathoz:

- ▶ Az adatokat a CAHROM-hoz az Európa Tanács tagállamai által hivatalosan benyújtott információk alapján állítottuk össze¹
- ▶ Megjelöltük azokat a megemlékezéseket, ahol kifejezetten említik a romákat - akár a holokauszt, akár népirtás áldozataiként, akár másként. Ahol nincs ilyen említés ott vagy nem voltak elérhető információk a romákról, vagy nem említik őket kifejezetten.
- ▶ Minden feltüntetett dátum hivatalosan elismert nemzeti szintű megemlékezés, hacsak másképp nem jelezzük. A helyi szinten zajló események többnyire nem szerepelnek a táblázatban, még akkor sem, ha ezeket rendszeresen megtartják. Érdeemes mindenkinek végigmenni a listán, mivel számos olyan helyi vagy regionális csoport van, amelyik saját rendezvényt szervez - különösen augusztus 2. környékén.
- ▶ Az OSCE/ODIHR egy nemrégiben készült tanulmánya azokat az oktatási gyakorlatokat dokumentálja, amelyeket a különböző országokban alkalmaznak a roma népirtás bemutatására. Itt tekinthető meg: www.osce.org/romasintigenocide.
- ▶ A számos, a roma népirtás elismerését és az arról való megemlékezést célzó kezdeményezés között az Európa Tanács No Hate Speech Movement kampánya rendszeresen megmozgatja a kampányaktivistákat az augusztus 2-i tevékenységekben részt vevő 43 országban.

---

1. A roma kérdésekkel foglalkozó ad hoc szakértői bizottság (Európa Tanács). Az adatok a CAHROM 2013-ból származnak (15).

Ország	A romákat hivatalosan említik vagy elismerik áldozatként?	A roma áldozatokról szóló emléknapok
Albánia	Igen, az egyik áldozatul esett csoportként említik	január 27.: A holokauszt áldozatairól való megemlékezés napja. December 10.: Az iskolákban „Jó megértés és toleráns hozzáállás az iskolákban” napot tartanak. Megemlékeznek a holokauszt áldozatairól.
Andorra	Nincs információ	Nem
Örményország	A romák nem szerepelnek a holokauszt hivatalos meghatározásában	Április 24.: A népirtás nemzeti emléknapja. Ez egy univerzális emléknap, amely külön nem utal a holokausztra vagy a roma áldozatokra
Ausztria	Igen	május 5.: Az osztrák holokauszt napja. Kifejezetten utalnak a romákra. A roma népirtásról november hónapban is megemlékeznek.
Azerbajdzsán	Nincs információ	január 27.: A holokauszt áldozatainak napja. május 9.: A faszizmus felett aratott győzelem évfordulója. A holokauszt áldozatairól is megemlékeznek.
Belgium	Nincs információ	január 27.: Holokauszt-emléknap. május 8.: A béke napja (a holokauszt áldozataira is utalnak).
Bosznia-Hercegovina	A holokauszt meghatározásában nem említik a romákat.	január 27.: Nem hivatalos emléknap, de néha így említik.
Bulgária	Nincs információ	március 10.: A holokauszt és a bolgár zsidók megmentésének napja.
Horvátország	Igen, a zsidókkal és a szerbekkel együtt a romákról is megemlékeznek, mint akik a legtöbbet szenvedtek a második világháborúban	Az április 22- höz legközelebbi vasárnap: megemlékezés a Ciglana Jasenovac tábor rabjainak kitöréséről. Egy hivatalos roma küldöttség is részt vesz rajta.

Ország	A romákat hivatalosan említik vagy elismerik áldozatként?	A roma áldozatokról szóló emléknapok
Ciprus	Nincs információ	Nincs információ.
Cseh Köztársaság	Igen, hivatalosan elismert	január 27.: Nemzetközi holokauszt-emléknap A Parlament kezdeményezi az elismerést. Március 7 a romaüldözés áldozatainak emléknapja. Különböző más dátumok, amelyeket roma csoportok jelöltek konkrét eseményekről, pl. Lety, Hodonin való megemlékezésre.
Dánia	Nincs információ	január 27.: Auschwitz napja. Más áldozatcsoportokkal együtt a roma áldozatokról is megemlékeznek.
Észtország	Egyenlően kezelnek minden embert, akik szenvedtek Észtország második világháborús megszállása során.	január 27.: Holokauszt-emléknap. Mindig említik a romákat is.
Finnország	Nincs információ	január 27.: A holokauszt áldozatainak emléknapja. Megemlékeznek a zsidó áldozatokról „és a többi áldozatról is.”
Franciaország	Az áldozatok között a romákat is megemléltik	A július 16-hoz legközelebbi vasárnap: A rasszista és antiszemita bűnökről való nemzeti megemlékezés napja. január 27. környékén is vannak megemlékező rendezvények.
Grúzia	Külön nem említik ²	Nincs hivatalos megemlékezési nap. A holokauszt áldozatait is említik a Május 9-hez kapcsolódó megemlékező rendezvényeken.
Németország	Elismerik a szintik és a romák elleni népiirtást.	január 27.: A holokauszt valamennyi áldozatának emléknapja. December 16. környéke: A német Bundesrat évente külön beszédben emlékezik meg a szintik és a romák elleni népiirtásról. Novemberben a nemzeti gyásznapi keretében emlékeznek „a két világháború és a zsarnokság áldozataira”.

2. A holokauszt meghatározás szerint „a zsidók tömeges elpusztítása a német náci rezsim alatt 1939-1945-ben”. A „többi áldozatcsoportot” láthatóan csak röviden említik.

Ország	A romákat hivatalosan említik vagy elismerik áldozatként?	A roma áldozatokról szóló emléknapok
Görögország	A holokauszt hivatalos meghatározásában nem említik	január 27.: Megemlékezés a görög zsidó mártírokról és a holokauszt hőseiről A holokauszt emléknapja.
Magyarország	Igen	augusztus 2.: a roma és szinti népirtás emléknapja.
Izland	Nincs információ	Nem tervezik holokauszt-emléknap bevezetését.
Írország	Nincs információ	A január 27-hez legközelebbi vasárnap: Holokauszt-emléknap. Célja, hogy „ápolja a holokauszt valamennyi áldozatának az emlékét.”
Olaszország	A roma népirtást hivatalosan nem ismerték el.	január 27.: A második világháború idején koncentrációs táborokba deportáltak emléknapja. Számos olasz városban emlékeznek meg Április 8-ról , a romák nemzetközi napjaként.
Lettország	Nincs információ	július 4.: A zsidók elleni népirtás emléknapja. A holokauszt áldozataira emlékeznek még a következő napon is: május 8..
Liechtenstein	Nem	Nincs.
Litvánia	Nem	Szeptember 23.: Országos holokauszt-emléknap. Megemlékezés a holokauszt összes áldozatáról.
Luxemburg	Nem	Az október 10-hez legközelebbi vasárnap: A nemzeti megemlékezés napja. Emlékezés „a háború valamennyi áldozatára”.
Málta	Nincs információ	Nincs információ.
Moldova	Nincs információ	A holokauszttal kapcsolatos rendezvényeket tartanak Január 27-én.
Monaco	Nincs információ	január 27.: A soá emléknapja és az emberiség elleni bűnök megelőzésének napja.
Montenegró	Igen	December 16.: Emlékezés a roma holokausztra.

Ország	A romákat hivatalosan említik vagy elismerik áldozatként?	A roma áldozatokról szóló emléknapok
Hollandia	Igen	május 4. és május 5.: A nemzeti megemlékezés napjai. január 27.: Holokauszt-emléknap. Mindhárom megemlékezési napot a szintik és a romák képviselői tartják meg.
Norvégia	Igen	január 27.: Nemzetközi holokauszt-emléknap. Roma képviselők részt vesznek a rendezvényen, és beszédeket tartanak.
Lengyelország	Igen	augusztus 2.: A roma és szinti népirtás emléknapja. január 27.: A holokauszt áldozatainak nemzetközi emléknapja. A megemlékező rendezvényen kifejezetten a romák előtt is leróják a tiszteletüket. Április 19.: A holokauszt áldozatainak emléknapja és az emberiség elleni bűncselekmények megelőzésének napja - minden lengyel iskolában megtartják (a varsói gettófelkelést napja).
Portugália	Nincs információ	január 27.: Holokauszt-emléknap.
Románia	Igen	október 9: Holokauszt-emléknap. Ezen a napon deportálták az első zsidókat Transznyiszfriába. január 27.: A holokauszt áldozatainak nemzetközi emléknapja.
Orosz Föderáció	Nem ³	Január 27 „a megemlékezés napja az Elnöki és a Külügyminiszteri Hivatalban”.
San Marino	Nincs információ	január 27.: A holokauszt áldozatainak nemzetközi emléknapja.
Szerbia	Igen	December 16.: A romák és szintik elleni népirtás emléknapja. január 27.: A holokauszt áldozatainak szentelt emléknap. Április 22.: A holokauszt, a népirtások és a fasizmus áldozatainak emléknapja.

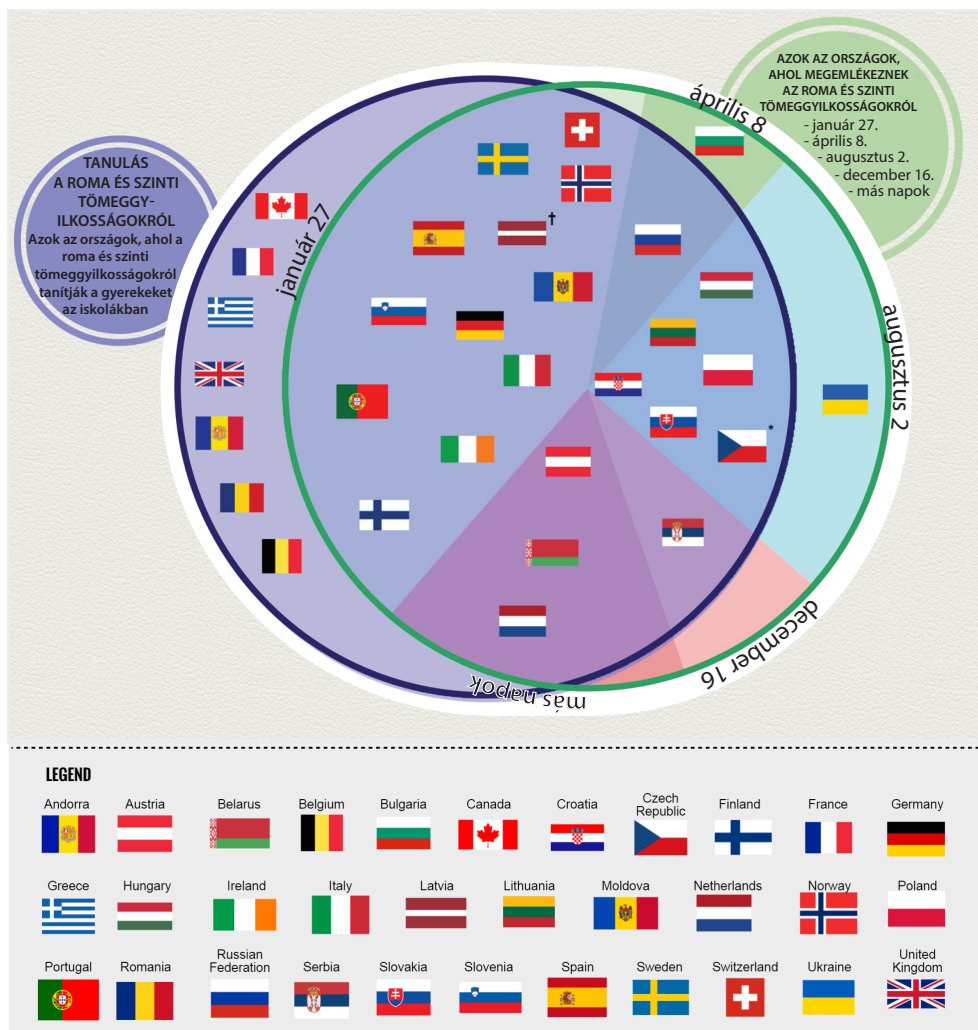
3. Bár röviden említik a holokauszt roma / szinti áldozatait, a romák elpusztítását a második világháború során hivatalosan nem ismerik el népirtásként

Ország	A romákat hivatalosan említik vagy elismerik áldozatként?	A roma áldozatokról szóló emléknapok
Szlovák Köztársaság	Igen (?)	August 2-t jelölték meg (a roma népirtás emléknapja), de hivatalosan nemzeti szinten nem vezették be
Szlovénia	Nem ismerik el népirtásként	január 27.: Nemzeti holokauszt-emléknap.
Spanyolország	Nincs információ	január 27.: A holokauszt áldozatainak emléknapja és az emberiség elleni bűncselekmények megelőzésének napja. Másokkal együtt a roma és szinti áldozatokról is megemlékeznek.
Svédország	Nincs információ	január 27.: Holokauszt-emléknap. Megemlékeznek a holokauszt valamennyi áldozatáról.
Svájc	Nem	január 27.: A holokauszt nemzetközi emléknapja.
„Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság”	Nincs információ	Március 12.: A holokauszt emléknapja (a bolgár ellenzék a zsidók deportálásáról emlékezik meg ezen a napon).
Törökország	Nincs információ	január 27.: A holokauszt áldozatainak nemzetközi emléknapja.
Ukrajna	Igen	augusztus 2.: A roma és szinti népirtás nemzeti emléknapja. január 27.: Holokauszt-emléknap. Minden áldozat előtt tisztelegnek.
Egyesült Királyság	Nincs információ	január 27.: Holokauszt-emléknap. A romákra is kiterjed.

A roma és szinti népirtás emlékezete és oktatása

Ez az infógrafika a „Megemlékezés a roma és szinti népirtásról és annak tanítása: Gyakorlatok az EBESZ területén”, ami itt érhető el: www.osce.org/romasintigenocide.

A bemutatott információk az EBESZ-ben részt vevő államoknak az ODIHR Kapcsolattartási Pont Roma és Szinti Kérdésekben Kérdőív a roma népirtásról való megemlékezésről és annak oktatásáról.

* Március 7, május 13-án és augusztus 21-én is tartanak megemlékezéseket a Cseh Köztársaságban.

† Április 8-án és május 8-án is tartanak megemlékezéseket Lettországban.

4. Melléklet: Linkek internetes forrásokhoz

Általános segédanyagok a roma népirtásról

- ▶ www.romasinti.eu
Ez egy nagyon hasznos online kiállítás, ami hat roma és szinti gyermek sorsát követi a holokauszt idején. Általános jellegű információkat is tartalmaz arról, hogyan bántak a romákkal - például élet a lágerekben, erőltetett menetek, orvosi kísérletek, stb. Minden szakasz tartalmaz egy képet és egy rövid kísérőszöveget.
- ▶ www.romasintigenocide.eu
Ez egy oktatási segédanyag, ami több letölthető, háttérinformációkkal együtt bemutatott gyakorlatból áll. Fontos információkat tartalmaz a roma népirtás különböző oldalairól, így számos visszaemlékezést, képeket és történelmi tényeket.
- ▶ www.opusidea.eu/trr/index.php?PHPSESSID=b023c15efe7ac0868834cc28f4103aad
Ez egy nagyon átfogó segédanyag-gyűjtemény, amit az Európa Tanács szervezett meg az EBESZ-ODIHR-rel együttműködésben. Számos segédanyagot tartalmaz, egyebek mellett:
  - » Interaktív Európa térkép, amely bemutatja a különböző országokban történeteket
  - » A romák népirtásáról szóló referenciaanyagok felsorolása különböző európai országokban
  - » A roma népirtással kapcsolatos képzési anyagok listája különböző nyelveken.
- ▶ Az USA-beli Holokauszt Emlékmúzeum (www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005219) és a Floridai Oktatástechnológiai Központ (fcit.usf.edu/holocaust/people/victroma.htm) szintén fenntart honlapokat a roma népirtásról.

Személyes történetek

- ▶ Néhány (rövid) személyes visszaemlékezés túlélőktől itt érhető el: www.romasintigenocide.eu (képek kíséretében).
- ▶ A www.hmd.org.uk/resources/stories/gypsy-roma-and-sinti-history-bock-family weboldalon a náciak által üldözött, németül beszélő szinti Bock család több tagjának a visszaemlékezései olvashatók.
- ▶ „Az emlékezetnek helyre van szüksége” - Sefedin Jonuz, aki Szkopjében gyermekként élte túl a háborút, ezekkel a megrendítő szavakkal számolt egy csoport roma auschwitz-i látogatásáról. www.errc.org/article/memory-needs-a-place/13

Képek

Az alábbi weboldalakon talál képeket a holokauszt roma áldozatairól, vagy a lágerek körülményeiről és más megpróbáltatásokról.

- ▶ www.historywiz.com/gypsyplague.htm képek és rövid tájékoztatás a népirtás különböző oldalairól
- ▶ www.chgs.umn.edu/histories/victims/romaSinti képgyűjtemény a romák elleni diszkrimináció történetéről. Néhány kép kifejezetten a holokauszttal kapcsolatos.
- ▶ www.annakari.com/portfolio/holocaust.html fényképtár lengyel roma túlélőkről, rövid tájékoztató résszel
- ▶ Az Általános segédanyagok alatt felsorolt weboldalak szintén tartalmaznak különböző képeket.

Multimédia

Az Európa Tanács segédanyag-gyűjteménye (fentebb soroltuk fel) kiterjedt filmográfiát tartalmaz különböző országokról (és különböző nyelveken). Itt található meg: www.opusidea.eu/trr/index.php?PHPSESSID=b023c15efe7ac0868834cc28f4103aad

- ▶ A számúzve Besszarábiából egy dokumentumfilm, ami itt tekinthető meg a neten: www.youtube.com/watch?v=9D1TeOyItHs. A film a román kormány által Besszarábiába deportált romák sorsát mutatja be, archív fotókkal és a túlélőkkel folytatott interjúkkal. Nyelv: román

Általános források a roma történelemről / kultúráról / nyelvről, stb.

- ▶ Tények a romákról (az Európa Tanáccsal közösen) romafacts.uni-graz.at/index.php.3. Ez az oldal részletes adatlapokat tartalmaz a roma történelem és identitás különböző kérdéseiről. A történelmi adatlapok romák ellen európai diszkriminációról számolnak be a 14. századdal kezdődően, egyebek mellett országokra lebontva. Külön rész foglalkozik azzal, hogyan bántak a romákkal a holokauszt során.
- ▶ ROMBASE ling.kfunigraz.ac.at/~rombase/index.html
Információkat tartalmaz a roma történelemről (beleértve a holokausztot), politikáról, nyelvről, irodalomról stb. Van benne egy hasznos rész a közismert roma közéleti szereplőkről, például írókról, zenészekről, festőkről, aktivistákról, politikusokról, stb.

Emberi jogok

- ▶ *Kompasz* Az Európa Tanács kézikönyv az ifjúsági vezetők emberi jogi oktatásáról: www.coe.int/compass

Részletes tanácsokat tartalmaz módszertani kérdésekről, háttéranyagokat az emberi jogokról, cselekvési útmutató fiatalok számára és számos, az emberi jogok különböző területeiről szóló gyakorlatot. Külön részben tárgyalja a megemlékezést.

- ▶ KISKOMPASZ - az Európa Tanács emberi jogi oktatási kézikönyve fiatalabb gyermekek számára: www.eycb.coe.int/compasito
- ▶ *Tükrök* - az Európa Tanács kézikönyve a cigányellenességről. Ez számos romákkal kapcsolatos tevékenységet tartalmaz, amelyek felhasználók a diszkrimináció és az emberi jogok területén folytatott munkához.
- ▶ *Te is más vagy - Te sem vagy más* oktatócsomag: az Európa Tanács kézikönyve a rasszizmusról és a diszkriminációról: www.coe.int/compass
- ▶ A No Hate Speech mozgalom kampánya www.nohatespeechmovement.org
- ▶ Történelemoktatás www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/default_en.asp
- ▶ Európa Tanács roma portál: www.coe.int/roma
- ▶ Ez számos, az Európa Tanács különféle kezdeményezéseire és programjára mutató linket tartalmaz, így a következőket:
  - » Hivatkozás a Miniszteri Bizottság, a Parlament Közgyűlése, a Helyi és Regionális Hatóságok Kongresszusa és a Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI) által elfogadott szövegekre.
  - » A romákkal kapcsolatos politikákról és helyes gyakorlatokról szóló adatbázis, amely közvetlenül is elérhető itt: goodpracticeroma.ppa.coe.int/en
  - » Tájékoztató az Európa Tanács által szervezett képzésekről és rendezvényekről
  - » Tájékoztató a Dosta! kampányról, közvetlenül elérhető több nyelven is innen: www.dosta.org
  - » CAHROM weboldal: hub.coe.int/web/coe-portal/cahrom1
- ▶ Az Európai Roma Jogi Központ www.errc.org
- ▶ A szervezet a roma jogok védelmében tevékenykedik, a weboldal pedig kiterjedt tájékoztatást ad különböző esetekről és jogsértésekről.
- ▶ Alapjogok Ügynöksége - fra.europa.eu/en/theme/roma
- ▶ Az FRA az EU ügynöksége, amely együttműködik az EU szerveivel és kormányzati intézményeivel az emberi jogok előmozdítása érdekében. Számos roma kezdeményezés szerepel ezen a weboldalon, beleértve a roma jogokkal kapcsolatos felméréseket, adatokat egyes országokról, politikai dokumentumokat és különböző, az ügynökség által támogatott projekteket.

Az Európa Tanács kiadványainak forgalmazói Sales agents for publications of the Council of Europe

BELGIUM

La Librairie Européenne The European
Bookshop Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRÜSSZEL Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services Avenue du Roi
202 Koningslaan BE-1190 BRÜSSZEL
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

BOSZNIA-HERCEGOVINA

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V BA-71000 SZARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd. 22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1 Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Ingyen hívható telefonszám: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

HORVÁTORSZÁG

Robert's Plus d.o.o. Marasovičeva
67 HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CSEH KÖZTÁRSASÁG

Suweco CZ, s.r.o. Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DÁNIA

GAD
Vimmelskafte 32
DK-1161 KOPPENHÁGA Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINNORSZÁG

Akateeminen Kirjakauppa PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCIAORSZÁG

Kérjük, közvetlenül vegye fel a kapcsolatot /
Merci de contacter directement Council of
Europe Publishing Editions du Conseil de
l'Europe FR-67075 STRASBOURG cedex Tel.:
+33 (0)3 88 41 25 81
Fax: +33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
<http://book.coe.int>

Librairie Kléber
1 rue des Francs-Bourgeois FR-67000
STRASBOURG Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
<http://www.librairie-kleber.com>

GÖRÖGORSZÁG

Librairie Kauffmann s.a. Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

MAGYARORSZÁG

Euro Info Service Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

OLASZORSZÁG

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1 IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

NORVÉGIA

Akademika
Postboks 84 Blindern NO-0314 OSLO Tel.:
+47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

LENGYELORSZÁG

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 VARSÓ Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGÁLIA

Marka Lda
Rua dos Correiros 61-3 PT-1100-162
LISSZABON Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
Web: www.marka.pt
E mail: apoio.clientes@marka.pt

OROSZORSZÁGI FÖDÉRÁCIÓ

Ves Mir
17b, Butlerova ul. Office 338 RU-117342
MOSZKVA
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SVÁJC

Planetis Sàrl
16 chemin des Pins CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51 77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAJVAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road Taipei,
Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

EGYESÜLT KIRÁLYSÁG

The Stationery Office Ltd PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

EGYESÜLT ÁLLAMOK és KANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel.: +1 914 472 4650
Fax: +1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Európa Tanács Kiadó

FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – honlap: <http://book.coe.int>

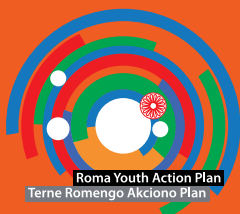
Az Emlékezés joga egy önállóan használható oktatási segédanyag mindazok számára, aki szeretné még jobban tudatosítani a roma népiertást és küzdeni a diszkrimináció ellen. Ez a kézikönyv az emberi jogok oktatásának elvein alapszik, és a megemlékezést úgy tekinti, mint az emberi jogok *megtanulásának*, az emberi jogokon *keresztül* és az emberi jogokért történő tanulásnak az egyik aspektusát.

A roma fiatalok identitásának megerősítése az Európa Tanács Roma Ifjúsági Akciótervének az egyik prioritása. Ehhez egy olyan környezetet kell teremteni, ahol megkülönböztetéstől mentesen, biztos identitással és jövőbeni kilátásokkal élhetnek, miközben értékelik a történelmüket, plurális kulturális háttérüket és a csoportokat, ahová tartoznak.

A második világháború előtt és alatt végrehajtott roma népiertás mélységesen kihatott Európa roma közösségére, és központi szerepet játszik a korunkban tapasztalható cigányellenesség és a romák elleni diszkrimináció megértésében. Nagyon fontos, hogy minden fiatal megismerje a népiertás idején történeteket. A roma fiatalok számára ez annak a megértését is elősegíti, hogy mit követtek el a közösségeik ellen, és segít nekik saját identitásuk és a mai helyzet értelmezésében.

A fiatalok, köztük a roma fiatalok bevonása a roma népiertás jelentésének kutatásába, megvitatásába és felderítésébe egy lehetséges módja annak, hogy cselekvő félként és szószólóként bevonjuk őket az emberi jogok és a történelem megismerésébe.

Az *emlékezés joga* tartalmaz oktatási tevékenységeket, ötleteket megemlékező rendezvények tartására, valamint információkat a népiertásról és arról, hogy ez mennyiben érinti a romák mai helyzetét. Elsősorban nem formális keretek dolgozó ifjúságsegítő szakemberek számára készült, de haszonnal forgathatják azok is, akik az oktatásban, dolgoznak, beleértve az iskolarendszerű oktatást is.

www.coe.int/youth/roma

PREMS 05392T

HUN

www.coe.int

Az Európa Tanács a földrész vezető emberi jogi szervezete. 47 tagállamból áll, beleértve az Európai Unió összes tagországát. Az Európa Tanács valamennyi tagállama aláírta az európai emberi jogi konvenciót, azt az egyezményt, melynek célja az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság megvédése. Az Egyezmény végrehajtását a tagországokban az Emberi Jogok Európai Bírósága felügyeli.

<http://book.coe.int>
ISBN 978-92-871-9039-0
€15/US\$30

